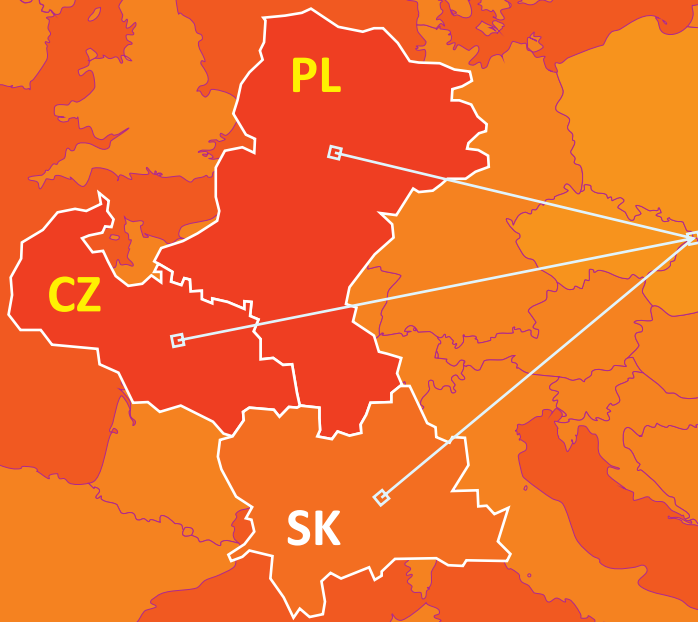

Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko w świetle wyzwań pandemicznych i postpandemicznych

Praca zbiorowa pod redakcją Łukasza Wróblewskiego

Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach
Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”

***Euroregion Śląsk Cieszyński –
Těšínské Slezsko w świetle wyzwań
pandemicznych i postpandemicznych***

REDAKTOR SERII

Wojciech Świątkiewicz

PRACĘ OPINIOWALI

dr hab. inż. Sebastian Kot, prof. PCz (Politechnika Częstochowska)
prof. Ing. Jan Sucháček, Ph.D. (Mendelova univerzita v Brně)

RADA NAUKOWA

Przewodniczący Rady:
Wojciech Świątkiewicz

Członkowie Rady Naukowej:

Polska:

Józef Ciągwa, Bogdan Kasperek, Zygmunt Kłodnicki, Janusz Pierzyna, Halina Rusek,
Teresa Smolińska, Janusz Spyra, Wojciech Świątkiewicz

Czechy:

Věra Frolcová, Jakub Grygar, Jan Kajfosz, Jana Pospíšilova

Słowacja:

Bernard Garaj, Katarina Novaková, Rastislava Stoličná

Sekretarz Rady:

Andrzej Kasperek

RECENZENCI

Janina Hajduk-Nijakowska, Eugeniusz Kłosek, Edyta Korepta, Zbigniew Libera, Janusz Mika, Wanda Musialik, Ewa Nowina-Sroczyńska, Marek Rembierz, Urszula Swadźba, Krystyna Turek, Krzysztof Wielecki

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKRACZAMY GRANICE
2014–2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Publikacja powstała w ramach projektu „EUREGIO-INFO” dofinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Interreg V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa CZE

TRANSCARPATHICA. *Prace EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego*, tom IX

KOMISJA DS. STOSUNKÓW POLSKO-CZEKICH
I POLSKO-SŁOWACKICH

***Euroregion Śląsk Cieszyński –
Těšínské Slezsko w świetle wyzwań
pandemicznych i postpandemicznych***

***Euroregion Těšínské Slezsko – Śląsk
Cieszyński ve světle pandemických
a postpandemických výzev***

***Euroregion Cieszyn Silesia
[Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko]
in the light of challenges resulting from
the pandemic and postpandemic period***

***Praca zbiorowa pod redakcją Łukasza Wróblewskiego
Kolektivní dílo pod redakcí Łukasze Wróblewského
Joint publication edited by Łukasz Wróblewski***

*Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach
Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”*

REDAKCJA WYDAWNICZA I KOREKTA

STUDIO NOA

OPRACOWANIE GRAFICZNE I DRUK

Ireneusz Olsza STUDIO NOA

NAKŁAD

500 egz.

© Copyright by

Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach
Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”

Wydanie I, Cieszyn–Katowice 2023

All rights reserved

Książka ani żaden jej fragment nie mogą być w jakikolwiek sposób kopiowane, przetwarzane i rozpowszechniane bez pisemnej zgody właściciela praw autorskich

ISBN 978-83-66055-37-7

<https://doi.org/10.34916/tc.2023.09>

Publikacja na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach

ul. Z. Krasińskiego 8, 40-019 Katowice

tel.: (+48) 32 256 19 38

www.katowice.pan.pl; e-mail: katowice@pan.pl

Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”

Rynek 18, 43-400 Cieszyn

tel.: (+48) 33 857 87 20; fax (+48) 33 857 87 21

www.olza.pl; e-mail: biuro@olza.pl

WYDAWCA

STUDIO NOA Ireneusz Olsza

www.wn.studio-noa.pl; e-mail: poczta@studio-noa.pl

SPIS TREŚCI

Łukasz Wróblewski	
Wstęp redaktora	7
Úvodní slovo redaktora	10
Editor's introduction	13
Tomáš Pražák, Tereza Ikášová, Marian Lebedzik, Joanna Kurowska-Pysz	
Dopady pandemii COVID-19 na zaměstnanost, podnikání a veřejnou správu v Euroregionu Těšínské Slezsko / Wpływ pandemii COVID-19 na zatrudnienie, biznes i administrację publiczną w Euroregionie Śląsk Cieszyński / Impacts of the COVID-19 pandemic on the employment rate, business activity and public administration in the Cieszyn Silesia Euroregion ...	17
Irena Szarowska, Karin Gajdová, Ingrid Majerová, Łukasz Wróblewski	
Dopady pandemii COVID-19 na přeshraniční služby v oblasti zdravotnictví a školství v Euroregionu Těšínské Slezsko / Wpływ pandemii COVID-19 na usługi transgraniczne w zakresie zdrowia i edukacji w Euroregionie Śląsk Cieszyński / Impacts of the COVID-19 pandemic on the cross-border services in the field of health and education in the Cieszyn Silesia Euroregion	33
Pavlna Pellešová, Patrik Kajzar, Łukasz Wróblewski	
Vnímání dopadů pandemii COVID-19 na oblast cestovního ruchu obyvateli na česko-polském pohraničí / Postrzeżenie wpływu pandemii COVID-19 na turystykę przez mieszkańców pogranicza czesko-polskiego / Perception of the impact of the COVID-19 pandemic on tourism by inhabitants of the Czech-Polish border area	53
Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Tomáš Pražák	
Wpływ ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy w Euroregionie Śląsk Cieszyński na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony pogranicza / Vliv omezení spojených s překračováním státní hranice v Euroregionu Těšínské Slezsko na dezintegraci vzájemných vztahů mezi obyvateli polské a české části příhraničí / Impacts of the border crossing restrictions in the Cieszyn Silesia Euroregion on the disintegration of the inhabitants of the Polish and Czech sides of the border	71

- Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Irena Szarowska
Wpływ ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na jakość życia mieszkańców w Euroregionie Śląsk Cieszyński / Vliv omezení spojených s překračováním státní hranice v Euroregionu Těšínské Slezsko na kvalitu života obyvatel Euroregionu TS / Impacts of the Czech-Polish border crossing restrictions in the Cieszyn Silesia Euroregion on the disintegration of the inhabitants of the Cieszyn Silesia Euroregion 93
- Joanna Kurowska-Pysz, Łukasz Wróblewski, Ingrid Majerová
Uwarunkowania zarządzania partnerstwami polsko-czeskimi w transgranicznych obszarach funkcjonalnych w Euroregionie Śląsk Cieszyński – perspektywa postpandemiczna / Podmínky řízení vzájemných česko-polských partnerství v přeshraničních funkčních oblastech v Euroregionu Těšínské Slezsko – postpandemická perspektiva / Determinants of the management of Polish-Czech partnerships in border functional areas in the Cieszyn Silesia Euroregion 113

Wstęp redaktora

W prezentowanym IX tomie serii TRANSCARPATHICA zatytułowanym „Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko w świetle wyzwań pandemicznych i postpandemicznych” omówione zostały wybrane wyniki badań realizowanych w latach 2021–2023 przez polsko-czeski zespół w ramach projektu „EUREGIO-INFO”. Realizacji projektu, który otrzymał dofinansowanie z programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa (numer projektu: CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847), podjęli się przedstawiciele polskiej oraz czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŚC-TS) wspólnie z pracownikami naukowo-badawczymi Akademii WSB w Cieszynie oraz Uniwersytetu Śląskiego w Opawie.

Celem głównym podjętych badań było pozyskanie wiedzy na temat wpływu wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na codzienne życie jego mieszkańców. Dodatkowo za cel postawiono sformułowanie rekomendacji dotyczących możliwości dalszego rozwoju wyodrębnionych w EŚC-TS transgranicznych rynków: pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców¹ oraz usług zagospodarowujących czas wolny².

Na potrzeby realizacji projektu „EUREGIO-INFO” (dążąc do uzyskania pogłębionych i kompleksowych wyników) przeprowadzono trzyetapowe badania własne, w których zastosowane zostało zintegrowane podejście

¹ Przez pojęcie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców w niniejszej pracy rozumieć się będzie ogół relacji pomiędzy stroną podażową rynku, reprezentowaną przez drobnych przedsiębiorców (sektor MŚP) a ich klientami, konsumentami dysponującymi odpowiednią siłą nabywczą i reprezentującymi popyt.

² Przez pojęcie transgranicznego rynku usług zagospodarowujących czas wolny (rynek czasu wolnego) w niniejszej pracy rozumieć się będzie ogół relacji pomiędzy podmiotami oferującymi usługi w obszarze kultury, rekreacji oraz turystyce, a usługobiorcami, konsumentami dysponującymi odpowiednią siłą nabywczą i reprezentującymi popyt.

badawcze wykorzystujące zarówno procedurę badań bezpośrednich pozytywistycznych, jak i interpretacyjnych. Posłużono się w nich metodą ogólną, jaką jest indukcja numeryczna niezupełna, a także metodami szczegółowymi – metodą ankiety oraz wywiadu. Dokonując wyboru dwóch procedur oraz metod kierowano się przede wszystkim tym, że wiedza uzyskana dzięki efektowi triangulacji jest pełniejsza niż w przypadku zastosowania tylko jednej z procedur czy metod badawczych. Pozwala ona holistycznie spojrzeć na problem badawczy i w konsekwencji daje spójne podstawy empiryczne do wnioskowania³.

W pierwszej kolejności przeprowadzono badania jakościowe metodą wywiadu, stosując technikę indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) z 10. ekspertami transgranicznych rynków funkcjonujących na obszarze EŚC-TS (pięciu ekspertów ze strony polskiej oraz pięciu ekspertów ze strony czeskiej). W etapie drugim przeprowadzono badania ilościowe na próbie 2 109 mieszkańców EŚC-TS (1 109 osób po stronie polskiej oraz 1 000 osób po stronie czeskiej). Dane po stronie polskiej, pod nadzorem pracowników naukowo-badawczych Akademii WSB, zbierane były od lutego do czerwca 2022 roku przez niezależną agencję badawczą „Konsultant” specjalizującą się w badaniach transgranicznych. Po stronie czeskiej badania zrealizowano w okresie od marca do kwietnia 2022. Trzecim, ostatnim etapem pozyskiwania informacji pierwotnych były zogniskowane wywiady grupowe (FGI) przeprowadzone po polskiej (pięć wywiadów) oraz czeskiej (pięć wywiadów) stronie EŚC-TS z ekspertami zajmującymi się na co dzień problemami wyodrębnionych transgranicznych rynków (badania jakościowe). Wywiady zrealizowano w miesiącach kwietniu i maju 2023 roku. Ważną częścią tego etapu był ostatni (jedenasty) FGI przeprowadzony w grupie polskich oraz czeskich ekspertów. Wywiad odbył się w Czeskim Cieszynie w dniu 27.06.2023. Głównym celem tego wywiadu było podsumowanie uzyskanych wyników badań oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących dalszego funkcjonowania wyodrębnionych rynków transgranicznych.

³ Ch. Teddlie, A. Tashakkori, *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE, Thousand Oaks 2009, s. 19–38; G. Biesta, *Pragmatism and the Philosophical Foundations of Mixed Methods Research*, [w:] A. Tashakkori, C. Teddlie (eds.), *SAGE Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*, SAGE, Thousand Oaks 2010, s. 95–118.

W analizach otrzymanych wyników badań posłużono się metodami wnioskowania statystycznego oraz metodami statystyki opisowej (informacje o charakterze ilościowym). Wykorzystano także transkrypcję nagrań z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych oraz analizę treści (informacje o charakterze jakościowym).

Z przeprowadzonych badań wynika, że pandemia koronawirusa znacząco wpłynęła na mobilność mieszkańców EŚC-TS, co szczególnie mocno odbiło się na sytuacji pracowników transgranicznych (głównie Polaków pracujących w Republice Czeskiej). Wprowadzone ograniczenia w przekraczaniu granicy utrudniły mieszkańcom EŚC-TS jednak nie tylko dostęp do rynku pracy w kraju sąsiada, ale również rynku usług medycznych, edukacji, drobnych przedsiębiorców czy usług zagospodarowujących czas wolny. Można zatem wnioskować, że na obszarach przygranicznych takich jak EŚC-TS wprowadzone (w związku z pandemią COVID-19) ograniczenia dały o sobie znać znacznie mocniej niż w innych regionach kraju, a zamknięcie czy czasowe ograniczenie w przekraczaniu granicy państwa istotnie przełożyło się na jakość życia mieszkańców. Stało się to impulsem do bliższego przyjrzenia się uwarunkowaniom funkcjonowania takich transgranicznych rynków jak: rynek pracy, drobnych przedsiębiorców, usług medycznych, edukacyjnych czy zagospodarowujących czas wolny oraz pogłębionej refleksji na temat wpływu tych rynków na życie codzienne mieszkańców EŚC-TS. Refleksja ta znalazła m.in. swój wyraz w artykułach składających się na IX tom serii TRANSCARPATICA.

Wyrazy wdzięczności kieruję do wszystkich członków polsko-czeskiego zespołu realizującego projekt „EUREGIO-INFO”, w tym autorów interesujących i wartościowych tekstów inspirujących czytelnika do spojrzenia na współpracę transgraniczną, integrację mieszkańców w EŚC-TS nieco inaczej – przez pryzmat funkcjonujących na tym obszarze transgranicznych rynków. Pragnę również podziękować mieszkańcom EŚC-TS (uczestnikom badań ilościowych), a także ekspertom z którymi prowadzono wywiady (IDI, FGI), za poświęcony czas oraz udostępnienie materiałów obrazujących funkcjonowanie omawianych rynków. Podziękowania kieruję również do recenzentów za życzliwe uwagi i cenne sugestie, które pomogły w redakcji niniejszej publikacji.

Lukasz Wróblewski

Úvodní slovo redaktora

Předkládaný devátý svazek řady TRANSCARPATHICA s názvem „Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko ve světle pandemických a postpandemických výzev“ pojednává o vybraných výsledcích výzkumu, který v letech 2021–2023 realizoval polsko-český tým v rámci projektu „EUREGIO-INFO“. Realizace projektu, který získal finanční prostředky z programu INTERREG V-A Česká republika – Polsko a státního rozpočtu (číslo projektu: CZ.11.4.12 0/0.0/0.0/20_032/0002847), se ujali zástupci polské a české strany Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŠC-TS) spolu s výzkumnými pracovníky z Akademie WSB v Cieszyňě a Slezské univerzity v Opavě.

Hlavním cílem výzkumu bylo získat poznatky o dopadu omezení při překračování polsko-české hranice (zavedených během pandemie COVID-19) na území ER TS-ŠC na každodenní život jejích obyvatel. Dále bylo cílem formulovat doporučení ohledně možností dalšího rozvoje identifikovaných přeshraničních trhů v ER TS-ŠC: pracovní síly, zdravotnických služeb, vzdělávacích služeb, drobného podnikání¹ a služeb pro volný čas².

Pro účely projektu „EUREGIO-INFO“ (s cílem získat hloubkové a komplexní výsledky) byl proveden třístupňový vlastní výzkum, v němž byl uplatněn integrovaný výzkumný přístup využívající jak přímé pozitivistické, tak interpretační výzkumné postupy. Byly použity jak obecná metoda neúplné numerické indukce, tak specifické metody dotazníkového šetření a rozhovoru. Volba obou postupů a metod vycházela především ze skutečnosti, že poznatky získané díky triangulačnímu efektu jsou úplnější, než když se použije pouze jeden z výzkumných postupů nebo metod. Umožňuje komplexní pohled na výzkumný problém a následně poskytuje konzistentní empirický základ pro závěry³.

¹ Pojem přeshraniční trh malých podniků bude v této práci chápán jako souhrn vztahů mezi nabídkovou stranou trhu, kterou představují malí podnikatelé (sektor malých a středních podniků), a jejich zákazníky, spotřebiteli s dostatečnou kupní silou, kteří představují poptávku.

² Pojem přeshraniční trh volnočasových služeb (trh volného času) bude v tomto článku chápán jako souhrn vztahů mezi poskytovateli služeb v oblasti kultury, volného času a cestovního ruchu a příjemci služeb, spotřebiteli s kupní silou a reprezentujícími poptávku.

³ Ch. Teddlie, A. Tashakkori, *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE, Thousand Oaks 2009, s. 19–38; G. Biesta,

V první fázi byl kvalitativní výzkum proveden metodou rozhovoru, kdy byla použita technika individuálních hloubkových rozhovorů (IDI) s deseti experty přeshraničních trhů působících v oblasti ER TS-ŠC (pět expertů z polské strany a pět expertů z české strany). Ve druhé fázi byl proveden kvantitativní výzkum na vzorku 2 109 obyvatel regionu ER TS-ŠC (1 109 osob na polské straně a 1 000 osob na české straně). Data na polské straně pod dohledem výzkumných pracovníků Akademie WSB sbírala od února do června 2022 nezávislá výzkumná agentura „Konsultant“, která se specializuje na přeshraniční výzkum. Na české straně byl výzkum proveden v období od března do dubna 2022. Třetí a poslední fázi získávání primárních informací byly rozhovory ve fokusních skupinách (FGI), které byly provedeny na polské (pět rozhovorů) a české (pět rozhovorů) straně ER TS-ŠC s odborníky, kteří se každodenně zabývají problémy identifikovaných přeshraničních trhů (kvalitativní výzkum). Rozhovory byly provedeny v měsících dubnu a květnu 2023. Důležitou součástí této fáze bylo závěrečné (jedenácté) FGI provedené se skupinou polských a českých odborníků. Rozhovor se uskutečnil v Českém Těšíně dne 27. 6. 2023. Hlavním cílem tohoto rozhovoru bylo shrnout získané výsledky výzkumu a formulovat doporučení pro další fungování identifikovaných přeshraničních trhů.

K analýze získaných výsledků byly použity metody statistické inference a metody popisné statistiky (kvantitativní informace). Dále byl použit přepis nahrávek z hloubkových rozhovorů a obsahová analýza (kvalitativní informace).

Výzkum ukazuje, že pandemie koronaviru měla významný dopad na mobilitu obyvatel ER TS-ŠC, což se projevilo zejména u přeshraničních pracovníků (zejména Poláků pracujících v České republice). Zavedená omezení při překračování hranic však obyvatelům ER TS-ŠC ztížila nejen přístup na trh práce v sousední zemi, ale také na trh zdravotnických služeb, vzdělávání, drobných podnikatelů nebo služeb pro volný čas. Lze tedy konstatovat, že v příhraničních oblastech, jako je ER TS-ŠC, se zavedená omezení (v souvislosti s pandemií COVID-19) projevila mnohem silněji než v jiných regionech země a uzavření nebo dočasné omezení překračování státní hranice mělo významný dopad

na kvalitu života obyvatel. To bylo podnětem k bližšímu zkoumání podmínek přeshraničních trhů (např. práce, drobného podnikání, zdravotnických, vzdělávacích a volnočasových služeb) a k hlubšímu zamyšlení nad dopadem těchto trhů na každodenní život obyvatel ER TS-ŠC. Tato reflexe se odráží mimo jiné v článcích tvořících IX. svazek řady TRANSCARPATICA.

Poděkování patří všem členům polsko-českého týmu realizujícího projekt „EUREGIO-INFO“, včetně autorů zajímavých a cenných textů inspirujících čtenáře k pohledu na přeshraniční spolupráci, integraci obyvatel ER TS-ŠC trochu jiným způsobem – prizmatem fungujících přeshraničních trhů v této oblasti. Rád bych také poděkoval obyvatelům ER TS-ŠC (účastníkům kvantitativního výzkumu), stejně jako expertům, s nimiž byly vedeny rozhovory (IDI, FGI), za jejich čas a za poskytnutí materiálů ilustrujících fungování diskutovaných trhů. Poděkování patří také recenzentům za jejich laskavé připomínky a cenné podněty, které pomohly při úpravě této publikace.

Łukasz Wróblewski

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

Editor's Introduction

The presented 9th volume of the TRANSCARPATICA series under the title 'Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko Euroregion in the light of challenges resulting from the pandemic and post pandemic period' describes selected results of the research conducted between 2021–2023 by the Czech and Polish team as a part of the EUREGIO-INFO project. The project, that has been funded by the INTERREG V-A Czech Republic – Poland program and the state budget (project number: CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847), has been implemented by the representatives of the Polish and Czech sides of the Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko Euroregion together with researchers from the WSB Academy in Cieszyn and the Silesian University in Opava.

The main purpose of the research was to gain knowledge about the impact of the restrictions applied (during COVID-19) on the crossing of the Polish-Czech border in the aforementioned area on the daily lives of its inhabitants. What is more, the purpose was also to formulate recommendations concerning opportunities of further development of the cross-border markets identified within the area; the markets in question included labor, medical service, education, small enterprises and¹ leisure-time service markets².

For the purpose of the EUREGIO-INFO project implementation (aiming for in-depth and comprehensive results), a three-stage self-study was carried out using an integrated research approach employing both a direct positivist and interpretive research. They used the general method of incomplete numerical induction, as well as the specific methods of survey and interview. The choice of two procedures and methods was based primarily on the fact that the knowledge gained through the triangulation effect is more complete than if only one of the research procedures or methods is used. It allows a holistic

¹ The term *cross-border market of small enterprises* shall be regarded herein as the entirety of relations between the supply side of the market, represented by small entrepreneurs (SME sector) and their customers, consumers with sufficient purchasing power and representing demand.

² The concept of a cross-border market for leisure services (leisure market) in this paper shall be understood as the entirety of relations between providers of services in the fields of culture, leisure and tourism and recipients of services, consumers with purchasing power who represent demand.

view of the research problem and consequently provides a coherent empirical basis for inference³.

First, qualitative research was carried out using the interview method, applying the technique of individual in-depth interviews (IDI) with 10 experts of cross-border markets operating in the area in question (five experts from the Polish side and five experts from the Czech side). Then the second stage was implemented during which quantity research was conducted on a sample of 2,109 inhabitants of the region (1,109 inhabitants of the Polish side and 1,000 inhabitants of the Czech side). Under the surveillance of the WSB Academy scientific workers, data was being collected from February to June 2022 by the independent research agency *Konsultant*, which specializes in the cross-border research. Research on the Czech side was being carried out from March to April 2022. The third and the last stage of gaining original information included Focus Group Interviews (FGI) conducted on the Polish (five interviews) and Czech (five interviews) sides of the region with experts handling problems of the identified cross-border markets (quantity research). The interviews were carried out in April and May 2023. An important part of this stage was the final (eleventh) FGI conducted in a group of Polish and Czech experts. It was held in Czeski Cieszyn [Český Těšín], on 27th June 2023. The main purpose of this interview was to summarize the research results and to formulate recommendations for the further functioning of the identified cross-border markets.

Statistical inference methods and descriptive statistics methods (quantitative information) were used to analyze the results obtained. Transcription of the recordings of the in-depth interviews and content analysis (qualitative information) were also used.

The study found that the coronavirus pandemic had a significant impact on the mobility of residents of the region, which particularly affected cross-border workers (mainly Poles working in the Czech Republic). Applied restrictions in

³ Ch. Teddlie, A. Tashakkori, *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE, Thousand Oaks 2009, p. 19–38; G. Biesta, *Pragmatism and the Philosophical Foundations of Mixed Methods Research*, [in:] A. Tashakkori, C. Teddlie (eds.), *SAGE Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*, SAGE, Thousand Oaks 2010, p. 95–118.

crossing the border hindered inhabitants of the region not only from the access to the labor market in the neighboring state but also from the access to medical, educational, small enterprises and leisure services markets. Therefore one may conclude that in the border areas such as the Cieszyn Silesia – Śląsk Cieszyński Euroregion, applied COVID-19 restrictions took greater toll than in other parts of the state, and the lockdown or temporary restrictions in crossing the border significantly affected the quality of life of inhabitants. It evoked a need to take a closer look at the conditions of the cross border markets, including the labor, small enterprise, medical service, education or leisure service markets and motivated to a thorough analysis of the impact of the aforementioned markets on the daily life of inhabitants of the region. Results of the analysis have been presented in the articles included in the 9th volume of the TRANSCARPATICA series.

I hereby express my great gratitude to all members of the Polish and Czech team, who are involved in implementing the EUROGIO-INFO project, including the authors of interesting and valuable texts, which inspire readers to look at the cross-border cooperation and integration of inhabitants of the Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko Euroregion in a different way – from the perspective of markets functioning in this area. I would also like to thank inhabitants of the region (who took part in the quantity research), as well as the interviewed (IDI, FGI) experts for their time and for sharing materials which reflect the way the aforementioned markets work. I hereby give also my recognition to reviewers for their kind comments and valuable suggestions, which helped in editing this publication.

Lukasz Wróblewski

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

Ing. Tomáš Pražák, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Katedra podnikové ekonomiky a managementu
prazak@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-4119-8530>

Ing. Tereza Ikášová
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Katedra informatiky a matematiky
ikasova@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-9639-5574>

doc. Ing. Marian Lebieczik, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Katedra ekonomie a veřejné správy
lebieczik@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0001-8114-4417>

dr hab. Joanna Kurowska-Pysz, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
jkurowska@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-3967-9263>

Dopady pandemii COVID-19 na zaměstnanost, podnikání a veřejnou správu v Euroregionu Těšínské Slezsko

Shrnutí

Pandemie COVID-19 měla významný vliv na přeshraniční pracovníky v Euroregionu Těšínské Slezsko. Uzavření hranic mezi zeměmi znamenalo pro tyto pracovníky nové předpisy a požadavky. Negativní testy byly nezbytné pro překračování hranic. Někteří přeshraniční pracovníci se rozhodli zůstat na straně, kde pracovali, a vzdát se kontaktu s rodinou.

Problémy vznikly zvláště u polských pracovníků, kteří často pracovali prostřednictvím agentur a nebyli přímými zaměstnanci českých firem. Komunikace ohledně nových pravidel byla obtížná. V budoucnu je důležité začlenit tyto pracovní agentury do komunikačního procesu a informovat je o nových opatřeních.

Uzavření hranic nebylo optimálním řešením a mělo široký dopad na vzdělávání, zaměstnanost a rodinný život. Nejvíce postiženi byli děti ve školách, zaměstnanci a rodiny, zejména ty smíšené česko-polské. Veřejná správa byla nucena zavést ochranná opatření, což mělo vliv na zaměstnance i občany. Rozdíly mezi opatřeními v letech 2020 a 2021 ukázaly snahu o lepší reakci na trvalý dopad pandemie.

Pandemie COVID-19 měla také významný dopad na fungování veřejné správy. Bylo nutné zavést opatření na ochranu zdraví zaměstnanců a občanů, jako je práce na dálku a omezení osobních služeb. Rozdílnosti lze spatřovat i v přijatých opatřeních mezi lety 2020 a 2021. V roce 2020 byla prioritou rychlá realizace opatření reagujících na bezprostřední krizi v oblasti veřejného zdraví a zmírnění jejich ekonomických dopadů. Jednalo se o opatření, jako je úprava práce na dálku pro zaměstnance veřejného sektoru, jakož i navýšení finančních prostředků na programy zdravotní péče a sociální ochrany. Komunikace vlády v první fázi byla chaotická a zavedená opatření byla nepřesná a špatně komunikovaná. Úřady nebyly dostatečně digitálně připraveny. Opatření přijatá v roce 2021 měla širší a dlouhodobější perspektivu a zohledňovala trvalý dopad pandemie na fungování veřejné správy. Důležitým pokrok lze vnímat zejména v digitalizaci.

Celkově lze konstatovat, že pandemie měla zásadní dopad na přeshraniční pracovníky. Situace naznačila potřebu lepší komunikace a podpory v krizových obdobích. Uzavření hranic a omezení cestování ovlivnilo i podnikání a obchod. Nicméně pandemie rovněž urychlila trend práce na dálku a zvýšila důraz na digitální dovednosti, které budou pro budoucnost klíčové.

Klíčová slova: COVID-19, Euroregion, pandemie, protipandemická opatření, podnikání, zaměstnanost, Těšínské Slezsko, veřejná správa

Úvod

Pandemie COVID-19 měla výrazný vliv na trh práce v Česku. Omezení pohybu, uzavření některých odvětví a uzavírání škol vedly k propadům zaměstnanosti zejména v oborech spojených s turismem, gastronomií a kultuře. Docházelo také k nárůstu nezaměstnanosti, zvláště v začátcích pandemie.

Na druhé straně však pandemie urychlila trend práce na dálku a digitalizace, což mělo vliv na některé profesní skupiny a umožnilo flexibilitu v některých odvětvích.

V Polsku se pandemie rovněž projevila na trhu práce významnými změnami. Závislost na zahraničních pracovnících v některých odvětvích, například zemědělství, vedla k problémům se zaměstnaností a narušením dodavatelských řetězců. Omezení pohybu a zavření hranic způsobilo problémy přeshraničním pracovníkům a firmám, které závisí na mezinárodní spolupráci. Současně bylo několik opatření státem zavedeno k udržení zaměstnanosti, například programy podpory zaměstnanosti.

V přeshraničním kontextu Euroregionu Těšínské Slezsko se pandemie projevila zvláště komplexním způsobem. Uzavření hranic mělo vážný dopad na přeshraniční pracovníky, kteří se stali zranitelnými vůči novým pravidlům a omezením pohybu. Podnikání v regionu se setkalo s problémy způsobenými narušenými dodavatelskými řetězci a poklesem poptávky. Zároveň byly pozitivní trendy, jako práce na dálku a digitální inovace, v některých odvětvích podnikání zesíleny.

Dopad pandemie COVID-19 měl významný vliv také na vedení obcí v Česku, Polsku a v Euroregionu Těšínské Slezsko. Vedení obcí se muselo rychle přizpůsobit novým výzvám a situacím, které pandemie přinesla, a hledat řešení pro udržení ekonomické stability a ochranu zdraví občanů.

Vedení obcí se stalo klíčovým hráčem při implementaci a prosazování zdravotních opatření v souladu s doporučeními vlád a zdravotních orgánů. Muselo být připraveno na rychlou změnu situace a přijímání opatření pro ochranu zdraví občanů, včetně uzavírání veřejných míst, omezení sociálního kontaktu a zajištění bezpečnosti vzdělávání. Obce se snažily podpořit místní podnikání, které bylo v pandemické situaci ohroženo. To mohlo zahrnovat zajišťování finančních stimulů, snižování místních daní nebo poskytování informací a návodů pro podnikatele, jak se adaptovat na nové podmínky.

Pandemie posílila potřebu digitální transformace ve veřejné správě. Obce se musely rychle přizpůsobit poskytování služeb online, jako byla úřední jednání, platby daní a komunikace s občany. Investice do moderních technologií a digitální infrastruktury byly nezbytné.

V případě přeshraničních obcí v Euroregionu Těšínské Slezsko byla spolupráce s partnery na druhé straně hranice klíčová. Vedení obcí se muselo snažit koordinovat opatření a informace s partnery na mezinárodní úrovni a spolupracovat na řešeních pro výzvy, které pandemie přinesla.

Cílem článku je zhodnotit dopady pandemie COVID-19 na trh zaměstnanosti, podnikatelský sektor a rozhodování veřejné správy v Euroregionu Těšínské Slezsko. K analýze těchto dopadů byly v rámci projektu EUREGIO-INFO (CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Česká republika – Polsko) použity dvě metody primárního výzkumu, a to kvantitativní, dotazníkové šetření, mezi obyvateli daného euroregionu a kvalitativní, expertní a skupinové rozhovory s odborníky z praxe v daných oblastech.

Současný stav poznání

Realizované výzkumy o dopadu pandemie COVID-19 na malé podniky v Polsku a Česku naznačuje komplexní vliv této události. Kliuchnikava identifikovala pozitivní tendenci k inovacím u podnikatelů, kde zvláště české subjekty prokázaly zvýšenou ochotu k inovacím¹. Dvorský a kol. identifikovali klíčové determinanty budoucnosti malých a středních podniků po dobu pěti let, kde osobní výkonnost, finanční výkonnost a schopnost řídit finanční riziko hrály zásadní roli². Avšak Czaja-Cieszyńska, Kordela a Zyznarska-Dworczaek konstatovali negativní dopad pandemie na finanční stabilitu polských malých podniků, s výraznými zhoršeními finančních ukazatelů a ziskovosti v různých sektorech³. Zároveň Dvoutělý a Blažková nezaznamenali významný pokles českého podnikání, nýbrž spíše růst a adaptaci v porovnání s rokem 2019⁴.

¹ Y. Kliuchnikava, *The impact of the pandemic on attitude towards innovation among smes in the Czech Republic and Poland*, "International Journal of Entrepreneurial Knowledge" 2022, No. 10(1).

² J. Dvorský, M. Čepel, A. Kotásková, K. Bugánová, *Differences in business risk effects on the future of SMEs due to the Covid-19 pandemic*, "International Journal of Entrepreneurial Knowledge" 2021, No. 9(2).

³ H. Czaja-Cieszyńska, D. Kordela, B. Zyznarska-Dworczaek, *How to make corporate social disclosures comparable?*, "Entrepreneurship and Sustainability Issues" 2021, No. 9(2).

⁴ O. Dvoutělý, I. Blažková, *Determinants of competitiveness of the Czech SMEs: findings from the global competitiveness project*, "Competitiveness Review: An International Business Journal" 2021, No. 31(3).

V rámci Euroregionu Těšínské Slezsko se projeví různorodé dopady pandemie na jednotlivá odvětví. Dominiak uvádí, že průmyslový sektor byl méně postižen než sektor služeb, s výraznými újmami v oblastech jako ubytování, stravování, doprava a kulturní, sportovní a osobní služby⁵. Podnikové služby se adaptují online a prokázaly větší odolnost, zatímco ICT služby, zejména elektronické, ukázaly robustní výkonnost v průběhu pandemie.

Zieliński dospěl k závěru, že pandemie způsobila prohloubení nerovnováhy na pracovních trzích visegrádských zemí, přičemž reakce různých forem flexibilního zaměstnávání byla diferencovaná⁶. Adamowicz poznamenává, že pandemie vyvolala trvalé a krátkodobé dopady na polský trh práce, s protikrizovými intervencemi státu směřujícími k tlumení negativních ekonomických a sociálních dopadů⁷. Ciołek identifikovala, že zaznamenaný růst nezaměstnanosti v Polsku byl výrazně ovlivněn podílem pracovních míst v sektoru služeb, zejména v oborech s nižší mírou znalostní náročnosti, jako je obchod, ubytování a gastronomie⁸.

Böhm zdůrazňuje komplikace v regionálním rozvoji a přeshraniční spolupráci v česko-polském pohraničí, včetně Euroregionu Těšínské Slezsko⁹. Pokud jde o zaměstnanost, studie ukazuje negativní dopad na Euroregion Těšínské Slezsko. Böhm zároveň uvádí, že uzavření hranic omezilo přeshraniční toky, což zasáhlo přeshraniční dojíždějící pracovníky a poškodilo kvalitu tohoto rozděleného města jako místa k životu, protože bylo spojeno se zavedením prvku nejistoty¹⁰.

⁵ J. Dominiak, *Wpływ pandemii COVID-19 na zmiany w sektorze usług w Polsce*, "Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego" 2022, nr 36(2).

⁶ M. Zieliński, *The Effect of the COVID-19 Pandemic on the Labor Markets of the Visegrad Countries*, "Sustainability" 2022, No. 14(12).

⁷ M. Adamowicz, *Covid-19 andemic as a change factor in the labour market in Poland*, "Sustainability" 2022, 14(15), 9197.

⁸ D. Ciołek, *Changes in the labour market during the COVID-19 pandemic and their spatial interactions—evidence from monthly data for Polish LAU*, "Geographia Polonica" 2021, No. 94(4).

⁹ H. Böhm, *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From de-bordering to re-bordering?*, "Moravian Geographical Reports" 2021, No. 29(2).

¹⁰ H. Böhm, *Challenges of Pandemic-Related Border Closures for Everyday Lives of Poles and Czechs in the Divided Town of Cieszyn/Český Těšín: Integrated Functional Space or Reemergence of Animosities?*, "Nationalities Papers" 2022, No. 50(1).

Celkově lze vyvozovat, že pandemie COVID-19 ovlivnila různorodě podnikatelské aktivity a zaměstnanost v Euroregionu Těšínské Slezsko. Výzkumy ukazují na smíšený dopad, kde některé subjekty byly negativně zasaženy, zatímco jiné projevily schopnost adaptace a dokonce růstu v průběhu této krizové situace.

Metody výzkumu a data

Výzkum kombinoval jak kvantitativní, tak kvalitativní přístup. Kvantitativní výzkum byl prováděn v rámci projektu v období března a dubna roku 2022 s cílem analýzy dopadu vládních opatření spojených s pandemií COVID-19 na život obyvatel v česko-polském pohraničí. Dotazníkové šetření bylo prováděno společností Median s.r.o. a zahrnovalo reprezentativní vzorek 1 000 obyvatel. Data byla sbírána prostřednictvím kombinace standardizovaných metod jako CATI, CAPI a CAWI, tedy telefonického, osobního a online dotazování respondentů. Statistickou analýzu a vyhodnocení dat prováděla pracovní skupina z Obchodně podnikatelské fakulty v Karviné a Slezské univerzity v Opavě.

Kvalitativní výzkum byl prováděn v rámci stejného projektu v období června až září roku 2022, a také v první polovině roku 2023. V této fázi byly realizovány individuální odborné rozhovory a tzv. „focus group” – skupinové rozhovory s účastí přibližně šesti odborníků v dané oblasti. Cílem bylo získat podrobnější vhled do vlivu vládních opatření spojených s pandemií COVID-19 na život obyvatel česko-polského pohraničí. Celkem bylo provedeno šest individuálních rozhovorů a šest skupinových rozhovorů se zástupci různých sektorů, jako jsou zaměstnanost, vzdělávání, zdravotnictví, cestovní ruch a veřejná správa, kteří působí v Euroregionu Těšínské Slezsko. Tyto rozhovory byly vedeny hybridním způsobem, což zahrnovalo fyzická setkání i online interakce prostřednictvím vhodných aplikací.

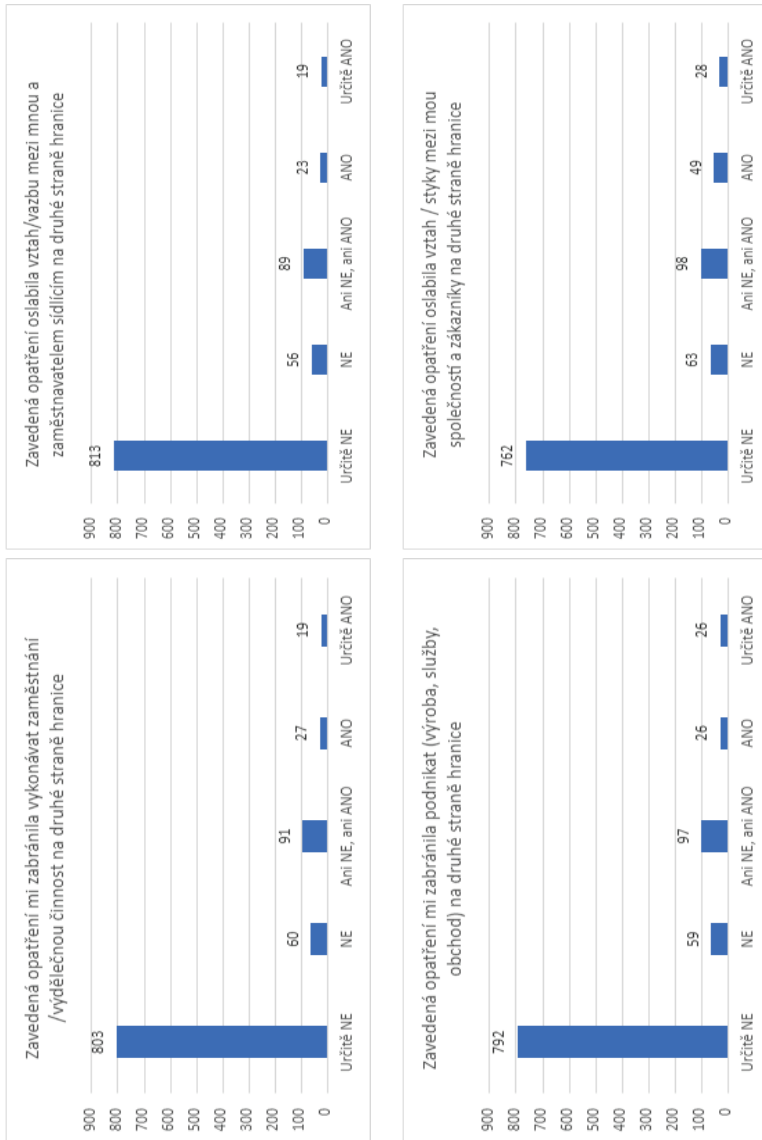
Výsledky a diskuze

Jednou ze skupin, kterou pandemie obzvláště zasáhla, byli přeshraniční pracovníci. Vzhledem k uzavřené hranici mezi oběma zeměmi se pracovníci museli vypořádat s novými předpisy a požadavky, aby mohli pokračovat v zaměstnání. Díky uzavřeným hranicím bylo možné hranice překračovat jen na základě negativních testů. Mnoho přeshraničních pracovníků však našlo řešení této obtížné situace tím, že si po dobu trvání pandemie našli ubytování na české straně hranice a vzdali se kontaktu s vlastní rodinou. Realizovaný kvantitativní výzkum však tento problém nepotvrdil, jelikož většina Čechů za svou práci přes hranice nedojíždí. Naopak v rámci kvalitativního výzkumu se tato problematika potvrdila.

Kvantitativní šetření

Jak ukazuje níže uvedený Obrázek č. 1, téměř 87% dotazovaných uvedlo, že zavedená protiepidemiologická opatření jim nezabránila vykonávat zaměstnání či výtěžnou činnost na druhé straně hranice a pouze čtyři a půl procenta dotazovaných bylo těmito opatřeními v souvislosti s pandemií negativně ovlivněno. Neutrální postoj zaujalo 9% dotazovaných. Podobné výsledky ukázal průzkum také u dopadů zavedených opatření na oslabení vztahů a vazeb mezi dotazovaným a zaměstnavatelem sídlícím na druhé straně hranice.

Na otázku, zdali zavedená opatření zabránila respondentům podnikat na druhé straně hranice, odpovědělo 85% negativně, přes 5% dopady ve své podnikatelské činnosti pocítilo a necelých 10% bylo neutrálních. Více než 82% dotazovaných nepocítila žádné dopady zavedených opatření na vztahy (styky) mezi jejich firmou a zákazníky na druhé straně hranice. Necelých 8% naopak dopady pocítilo a vztahy byly oslabeny.

Obrázek 1. Výsledky kvantitativního šetření

Kvalitativní šetření

V první části diskuze byl důkladně analyzován dopad pandemie na regionální ekonomiku a podniky v Euroregionu Śląsk Cieszyński. Pandemie COVID-19 přinesla značné výzvy, které výrazně ovlivnily oblast zaměstnanosti a podnikání. Náhlý pokles poptávky a omezení mobility vedly k nejistotě v podnikatelském prostředí. Mnoho podniků se muselo rychle přizpůsobit novým podmínkám, což mělo za následek restrukturalizaci a změny strategií. Firmy začaly více využívat home office a zaměřily se na rozvoj online prodeje a služeb.

V druhé části diskuze byly rozebrány hlavní výzvy, které se v důsledku pandemie objevily, a navrhovaná řešení pro budoucnost. Výzvy zahrnovaly potřebu rychlé digitalizace podniků a institucí, inovace v produktech a službách, a posílení odolnosti vůči budoucím krizím. Diskutovalo se o tom, že moderní technologie, jako byla umělá inteligence, automatizace a kybernetická bezpečnost, budou hrát klíčovou roli v obnově ekonomiky. Zvýšená podpora pro start-upy, inovátory a vědecký výzkum byla považována za nezbytnou pro stimulaci nových nápadů a růst ekonomiky.

Třetí část diskuze se zaměřila na problematiku překračování hranic během pandemie, zejména z hlediska pendlerů, kteří pracují v jedné zemi a žijí ve druhé. Tato situace způsobila značné obtíže v každodenním životě těchto lidí. Diskutovalo se o nutnosti koordinace opatření mezi zeměmi, aby se minimalizovaly nepříjemnosti a zajišťovala se plynulost hranic. Testování a ověřování očkovaní byly navrhovány jako prostředky k usnadnění pohybu přes hranice a minimalizaci rizika šíření nemoci.

Následující část se zabývala potenciální rolí Euroregionu v krizových dobách. Byl navržen koncept specializovaného informačního centra, které by zajišťovalo průběžné informace o aktuální situaci, opatřeních a zdrojích pomoci. Důležitým faktorem byla také podpora výzkumu v oblasti zdravotnictví, biotechnologií a prevence nákazy. Diskutovalo se o důležitosti spolupráce mezi univerzitami, výzkumnými institucemi a soukromým sektorem pro rychlou a účinnou reakci na krizové situace.

Pandemie COVID-19 měla taktéž významný dopad na chod obcí a celkovou přeshraniční spolupráci. Z tohoto důvodu byl realizovaný výzkum také

s představiteli obcí ve sledovaném euroregionu. Hejtman a orgány veřejné správy hrály významnou roli v krizové komunikaci a poskytování informací. Krizová schůzka každé pondělí byla zásadní pro sdílení novinek a směrnic. Tato komunikace pomohla zajistit jednotné postupy a koordinaci v reakci na krizi. Komunikace se stala klíčem k řešení této situace, a to jak v rámci obcí, tak na vyšších úrovních správy.

Pandemie také zdůraznila důležitost technologie a online komunikace. Schůzky a spolupráce mohly pokračovat i v době omezených pohybů díky využití technologických nástrojů. Krize tak podnítila inovace ve způsobech komunikace a spolupráce. Byla také zdůrazněna potřeba dlouhodobé perspektivy a spolupráce. Pandemie ukázala, že některá omezení mohou být nutná pro větší dobro a že je důležité spolupracovat a předcházet budoucím krizím. Na druhou stranu, krize také odhalila některé mezery ve spolupráci, zejména pokud jde o přeshraniční spolupráci ve zdravotní péči. Dojezdové vzdálenosti a jazykové bariéry mohou bránit účinné spolupráci při krizových situacích.

Závěr

Pandemie COVID-19 měla významný vliv na přeshraniční pracovníky v Euroregionu Těšínské Slezsko. Uzavření hranic mezi zeměmi znamenalo pro tyto pracovníky nové předpisy a požadavky. Negativní testy byly nezbytné pro překračování hranic. Někteří přeshraniční pracovníci se rozhodli zůstat na straně, kde pracovali, a vzdát se kontaktu s rodinou. Cílem článku bylo zjistit, jaký vliv měla zavedená vládní opatření spojená s pandemií COVID-19 na přeshraniční služby v oblasti zaměstnanosti, podnikání a veřejné správy.

Kvantitativní výzkum na české straně česko-polského pohraničí probíhal prostřednictvím dotazníkového šetření od společnosti Median na reprezentativním vzorku 1 000 obyvatel. Jako prostředek sběru dat byly použity standardizované metody CATI, CAWI a CAPI. Kvalitativní výzkum probíhal formou hloubkových rozhovorů a zároveň byl realizován výzkum metodou focus group, do kterého byli pozváni odborníci z jednotlivých oblastí.

V první části výzkumu se respondenti vyjadřovali k důvodům pro překračování česko-polských hranic. Jako nejčastější důvody uváděli nakupování,

navštěvování rodiny a přátel, sport a turistiku. Naopak nejméně využívají služeb polského zdravotnictví a vzdělání. Z pohledu českých obyvatel byl vliv na trh zaměstnanosti a podnikání velmi nízký, kdy přes 80% respondentů odpovídalo, že pandemie nijak jejich zaměstnání či podnikání neovlivnilo.

Naopak diskutující v rámci kvalitativního výzkumu se shodovali v názoru, že pandemie přinesla mnoho výzev, ale také otevřela dveře pro nové přístupy a spolupráci. Jedním z problémů, který z této situace vyplynul, je skutečnost, že velká část Poláků působí na českém trhu práce prostřednictvím pracovních agentur, nejsou tedy přímými zaměstnanci českých firem. Omezení pohybu pendlerů a překračování hranic mělo významný dopad na ekonomiku regionu. Klíčovým aspektem bylo vytvoření efektivních mechanismů pro hladký přesun přes hranice, vzájemnou spolupráci mezi zeměmi a regiony a využití moderních technologií pro rychlou reakci na budoucí krize.

Z těchto zkušeností je důležité se poučit a posunout se kupředu. Je nezbytné zapojit všechny úrovně společnosti, včetně politiků, veřejných institucí a občanů, do procesu připravenosti na mimořádné události. Přeshraniční spolupráce je klíčová pro účinnou reakci na krize a udržení stability regionu.

Závěrem lze říci, že pandemie COVID-19 přinesla přeshraničním pracovníkům mnoho výzev. Přestože mnozí z nich našli řešení, jak pokračovat v zaměstnání, situace zdůraznila potřebu lepší komunikace a podpory jednotlivců a komunit v euroregionu v době krize. Uzavření hranic a omezení cestování zavedená v reakci na pandemii ztížila podnikům v regionu přeshraniční spolupráci a obchod. Pandemie přinesla také pozitivní změny, které jednotlivcům a komunitám pomohou lépe zvládat budoucí výzvy, a urychlila trend práce na dálku a online komunikaci.

Článek vznikl za podpory projektu EUREGIO-INFO, CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Česká republika – Polsko.

Literatura

Adamowicz M., *Covid-19 andemic as a change factor in the labour market in Poland*, "Sustainability" 2022, 14(15), 9197.

- Böhm H., *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From debordering to re-bordering?*, "Moravian Geographical Reports" 2021, No. 29(2).
- Böhm H., *Challenges of Pandemic-Related Border Closures for Everyday Lives of Poles and Czechs in the Divided Town of Cieszyn/Český Těšín: Integrated Functional Space or Reemergence of Animosities?*, "Nationalities Papers" 2022, No. 50(1).
- Ciołek D., *Changes in the labour market during the COVID-19 pandemic and their spatial interactions—evidence from monthly data for Polish LAU*, "Geographia Polonica" 2021, No. 94(4).
- Czaja-Cieszyńska H., Kordela D., Zyznarska-Dworczak B., *How to make corporate social disclosures comparable?*, "Entrepreneurship and Sustainability Issues" 2021, No. 9(2).
- Dominiak J., *Wpływ pandemii COVID-19 na zmiany w sektorze usług w Polsce*, "Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego" 2022, nr 36(2).
- Dvorský J., Čepel M., Kotásková A., Bugánová K., *Differences in business risk effects on the future of SMEs due to the Covid-19 pandemic*, "International Journal of Entrepreneurial Knowledge" 2021, No. 9(2).
- Dvouletý O., Blažková I., *Determinants of competitiveness of the Czech SMEs: findings from the global competitiveness project*, "Competitiveness Review: An International Business Journal" 2021, No. 31(3).
- Kliuchnikava Y., *The impact of the pandemic on attitude towards innovation among smes in the Czech Republic and Poland*, "International Journal of Entrepreneurial Knowledge" 2022, No. 10(1).
- Zieliński M., *The Effect of the COVID-19 Pandemic on the Labor Markets of the Visegrad Countries*, "Sustainability" 2022, No. 14(12).

Tomáš Pražák, Tereza Ikášová, Marian Lebieczik, Joanna Kurowska-Pysz

Wpływ pandemii COVID-19 na zatrudnienie, prowadzenie działalności gospodarczej oraz administrację publiczną w Euroregionie Śląsk Cieszyński

Streszczenie

Pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na pracowników transgranicznych Euroregionu Śląsk Cieszyński. Zamknięcie granic pomiędzy tymi krajami niesło ze sobą nowe przepisy i wymagania dla tych pracowników. Konieczne było poddawanie

się testom na obecność koronawirusa i uzyskanie negatywnego wyniku. Niektórzy pracownicy transgraniczni podjęli decyzję o pozostaniu na tej stronie, gdzie pracowali, co wiązało się z tymczasowym porzuceniem rodziny.

Problemy dotyczyły szczególnie pracowników polskich, którzy często pracowali przez agencje pracy i nie byli bezpośrednio zatrudnieni przez firmy czeskie. Przekazywane informacje dotyczące nowych zasad były trudne do zrozumienia. W przyszłości należałoby zaangażować agencje pracy w proces komunikacji i informować je o nowych przepisach i ograniczeniach.

Zamknięcie granic okazało się nie być optymalnym rozwiązaniem, a skutkowało znaczącym wpływem na edukację, zatrudnienie i życie rodzinne. Najbardziej dotknęło to dzieci w szkołach, pracowników i rodziny, szczególnie mieszane rodziny czesko-polskie. Przyjęte przez administrację publiczną środki ochronne miały wpływ zarówno na administrację publiczną, jak i na pracowników. Różnice między środkami w latach 2020 i 2021 wskazywały na dążenie do lepszej odpowiedzi na wpływ pandemii.

Pandemia COVID-19 miała również znaczący wpływ na funkcjonowanie administracji publicznej. Trzeba było wprowadzić środki ochrony zdrowia pracowników i obywateli, np. pracę zdalną i ograniczenie usług osobistych. Różnicę można również dostrzec między środkami przyjętymi w latach 2020 i 2021. W roku 2020 priorytetem było szybkie wdrożenie środków reagujących na bezpośredni kryzys w obszarze zdrowia publicznego i złagodzenie ich wpływu ekonomicznego. Środki te obejmowały modyfikację pracy zdalnej wśród pracowników sektora publicznego oraz zwiększenie środków finansowych na programy opieki zdrowotnej i zabezpieczenia społecznego. Informacje przekazywane w pierwszej fazie przez rząd były chaotyczne, a wprowadzane działania były niedokładne i źle komunikowane. Urzędy nie były wystarczająco przygotowane pod względem cyfryzacji. Środki ochrony przyjęte w roku 2021 charakteryzowały się szerszą i dłuższą perspektywą i uwzględniały stały wpływ pandemii na funkcjonowanie administracji publicznej. Ważnym postępowaniem była na pewno cyfryzacja.

Ogólnie rzecz biorąc, pandemia miała zasadniczy wpływ na pracowników transgranicznych. Sytuacja wymagała lepszej komunikacji i wsparcia w kryzysowych okresach. Zamknięcie granic i ograniczenie ruchu turystycznego wpłynęło na prowadzenie działalności gospodarczej i handel. Niemniej jednak pandemia przyspieszyła też pojawienie się trendu pracy zdalnej i zwiększyła nacisk na kompetencje cyfrowe, które będą kluczowe w przyszłości.

Słowa kluczowe: COVID-19, Euroregion, pandemia, środki ochrony przed pandemią, działalność gospodarcza, zatrudnienie, Śląsk Cieszyński, administracja publiczna

Tomáš Pražák, Tereza Ikášová, Marian Lebieczik, Joanna Kurowska-Pysz

Dopady pandémie COVID-19 na zamestnanosť, podnikanie a verejnú správu v Euroregióne Tešínske Sliezsko

Zhrnutie

Pandémia COVID-19 mala významný vplyv na cezhraničných zamestnancov v Euroregióne Tešínske Sliezsko. Uzavretie štátnych hraníc znamenalo pre týchto zamestnancov nové predpisy a požiadavky. Na prekračovanie hraníc boli nevyhnutné negatívne testy. Niektorí cezhraniční zamestnanci sa rozhodli zostať na tej strane, kde pracovali, a vzdať sa kontaktu s rodinou.

Problémy vznikli najmä u poľských zamestnancov, ktorí často pracovali prostredníctvom agentúr a neboli priamymi zamestnancami českých firiem. Komunikácia ohľadom nových pravidiel bola sťažená. V budúcnosti je dôležité začleniť tieto pracovné agentúry do komunikačného procesu a informovať ich o nových opatreniach.

Uzavretie hraníc nebolo optimálnym riešením a malo široký dosah na vzdelávanie, zamestnanosť a rodinný život. Najviac postihnuté boli deti v školách, zamestnanci a rodiny, najmä tie zmiešané česko-poľské. Verejná správa bola nútená zaviesť ochranné opatrenia, čo malo vplyv na zamestnancov aj občanov. Rozdiely medzi opatreniami v rokoch 2020 a 2021 ukázali snahu o lepšiu reakciu na trvalý dopad pandémie.

Pandémia COVID-19 mala takisto významný vplyv na fungovanie verejnej správy. Bolo potrebné zaviesť opatrenia na ochranu zdravia zamestnancov a občanov, ako je práca na dialku a obmedzenie osobných služieb. Rozdielnosti možno vidieť aj v prijatých opatreniach medzi rokmi 2020 a 2021. V roku 2020 bola prioritou rýchlá realizácia opatrení reagujúcich na priamu krízu v oblasti verejného zdravia a zmiernenie jej ekonomických dôsledkov. Išlo o opatrenia, ako je úprava práce na dialku pre zamestnancov verejného sektora, ako aj navýšenie finančných prostriedkov na programy zdravotnej starostlivosti a sociálnej ochrany. Komunikácia vlády v prvej fáze bola chaotická a zavedené opatrenia boli nepresné a zle oznamované. Úrady neboli dostatočne digitálne pripravené. Opatrenia prijaté v roku 2021 mali širšiu a dlhodobú perspektívu a zohľadňovali trvalý vplyv pandémie na fungovanie verejnej správy. Dôležitý pokrok možno vidieť najmä v digitalizácii.

Celkovo možno povedať, že pandémia mala zásadný dopad na cezhraničných zamestnancov. Situácia ukázala potrebu lepšej komunikácie a podpory v krízových obdobiach. Uzavretie hraníc a obmedzenie cestovania ovplyvnilo aj podnikanie a obchod.

Pandémia však tiež urýchlila trend práce na diaľku a zvýšila dôraz na digitálne zručnosti, ktoré budú kľúčové v budúcnosti.

Kľúčové slová: COVID-19, Euroregión, pandémia, protipandemické opatrenia, podnikanie, zamestnanosť, Tešínske Sliezske, verejná správa

Tomáš Pražák, Tereza Ikášová, Marian Lebedzik, Joanna Kurowska-Pysz

Impacts of the COVID-19 pandemic on the employment, business activity and public administration in the Cieszyn Silesia Euroregion

S u m m a r y

The COVID-19 pandemic had a great impact on cross-border workers in the region. Closure of the borders between these countries brought new principles and demands for workers. Negative tests were necessary for crossing the border. Some cross-border workers chose to stay on the side where they worked and thus they were forced to give up contact with their families.

The problem affected mainly Polish workers who often worked through agencies and were not employed directly by Czech companies. The way new rules were announced was also very confusing. In the future the work agencies should be involved in the communication process and informed about new measures taken.

Closure of the borders was not any optimal solution and had a great impact on education, employment and family life. The most affected were school children, employees and families, especially mixed Czech-Polish families. Public administration had to apply protective measures which affected both employees and citizens. Differences between measures taken in 2020 and 2021 showed an attempt to react better to the lasting impact of the pandemic.

The COVID-19 pandemic has also had a significant impact on the functioning of public administration. It was necessary to take health protection measures for both employees and citizens, i.e. remote work and limitation of other services. Differences may be seen also in measures taken between 2020 and 2021. In 2020, the priority was to rapidly implement measures to respond to the immediate public health crisis and mitigate its economic impact. These included measures such as remote work arrangements for public sector employees, as well as increased funding for health care and social protection programmes. In the first phase, the information published by the government was

chaotic and the measures taken were imprecise and poorly communicated. Public offices were not sufficiently prepared in terms of digital technology. The measures taken in 2021 had a broader and longer-term perspective and considered the lasting impact of the pandemic on the functioning of public administration. Significant progress could be seen in digitalization.

Overall, the pandemic had a major impact on cross-border workers. The situation evoked the need for a better communication and support in the crisis period. Border closures and travel restrictions have also affected business and trade. Nevertheless, the pandemic has also accelerated the trend towards remote working and increased the emphasis on digital skills, which will be crucial for the future.

Key words: COVID-19, Euroregion, pandemic, anti-pandemic measures, business activity, employment, Cieszyn Silesia, public administration

Ing. Irena Szarowska, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra financí a účetnictví
szarowska@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-5197-6455>

Ing. Karin Gajdová, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra ekonomie a veřejné správy
gajdova@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-9315-3430>

Ing. Ingrid Majerová, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra ekonomie a veřejné správy,
majerova@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-0835-9128>

dr hab. inż. Łukasz Wróblewski, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
lwroblewski@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

Dopady pandemii COVID-19 na přeshraniční služby v oblasti zdravotnictví a školství v Euroregionu Těšínské Slezsko

Shrnutí

Pandemie COVID-19 měla významný dopad na světovou ekonomiku obecně, příhraniční spolupráci jednotlivých zemí nevyjímaje. Přijatá protipandemická opatření se v jednotlivých ekonomikách lišila, což také významně ovlivnilo život a fungování příhraničních oblastí sousedících zemí. Cílem článku je tak zjistit, jaký vliv měla zavedená vládní opatření spojená s pandemií COVID-19 na přeshraniční služby v oblasti zdravotnictví a školství, a to konkrétně v Euroregionu Těšínské Slezsko. Ke zjištění těchto dopadů byly použity dvě metody primárního výzkumu, a to kvantitativní, dotazníkové šetření, mezi obyvateli daného euroregionu a kvalitativní, expertní a skupinové rozhovory

s odborníky z praxe v daných oblastech. Na základě výsledných dat bylo zjištěno, že v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko a přeshraniční spolupráce neměla pandemie významnější dopad na zdravotnickou a školskou oblast. Na jedné straně zdravotničtí pracovníci čelili zvýšené pracovní zátěži a nárůstu pacientů, kdy v důsledku pandemie došlo také ke zpoždění běžných zákroků, aby bylo možné upřednostnit pacienty s COVID-19. Na druhé straně, na základě nemožnosti volného pohybu osob, mohli pacienti navštěvovat lékaře pouze na „své straně“ hranice a lékaři tak mohli ošetřovat více domácích klientů. V rámci vzdělávání a společných školních projektů byla převedena veškerá komunikace do online prostředí. Pandemie tak přinesla i některé pozitivní změny, jako je zvýšený důraz na digitalizaci a rozvoj kompetencí v oblasti informačních technologií, např. v podobě rozšíření e-receptu a telemedicíny v oblasti zdravotnictví, nebo využívání ITC v případě výukových a dalších vzdělávacích potřeb v oblasti školství. Na základě výše uvedeného výzkumu tak předpokládáme, že tyto změny pomohou jednotlivcům a komunitám lépe zvládat budoucí krize a přizpůsobit se novým okolnostem.

Klíčová slova: COVID-19, Euroregion, pandemie, protipandemická opatření, školství, zdravotnictví, Těšínské Slezsko, výzkum

Úvod

Pandemie COVID-19 měla významný dopad na česko-polskou příhraniční spolupráci obecně. Podle Böhma pandemie ovlivnila pět rolí příhraniční spolupráce v podobě: 1) formy víceúrovňového řízení; 2) nástroje regionálního rozvoje; 3) formy para-diplomacie; 4) nástroje usmíření po konfliktu a 5) budování Evropy. Rovněž uvádí, že pandemie zkomplikovala regionální rozvoj a roli budování Evropy v česko-polském příhraničním regionu. Teno autor zkoumal vliv pandemie na každodenní život obyvatel a institucí v rozděleném městě Cieszyn/Český Těšín, které je také významným centrem zájmu našeho výzkumu. Böhm shodně uvádí, že uzavření hranic omezilo přeshraniční toky, což zasáhlo přeshraniční dojíždějící pracovníky a poškodilo kvalitu tohoto rozděleného města jako místa k životu, protože bylo spojeno se zavedením prvku nejistoty¹.

¹ H. Böhm, *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From de-bordering to re-bordering?*, "Moravian Geographical Reports" 2021, No. 29(2).

Důležitost přeshraniční spolupráce ve zdravotnictví pro všechny evropské regiony a potřebu najít řešení pro přeshraniční zdravotní péči, zejména pro příhraniční regiony, kde občané překračují hranice každodenně, zdůrazňuje Evropský parlament². Přeshraniční zdravotní péče je mezinárodní dohoda o poskytování zahraniční zdravotní péče občanům partnerských zemí³. Aby byly poskytnuty potřebné služby, je dle Evropského parlamentu nutná vysoká úroveň spolupráce mezi příhraničními regiony⁴. Evropský parlament také dospěl k závěru, že v důsledku pandemie se dostaly zdravotnické systémy členských států EU a jejich regionů do těžké situace, kdy měly více pacientů k léčbě, než byly schopny zvládnout⁵. Několik projektů zdravotní péče mezi příhraničními regiony, financovaných programy Interreg, přispělo k boji proti tomuto viru. Například v rámci iniciativy Healthacross EU bylo v říjnu 2021 otevřeno první evropské přeshraniční zdravotnické centrum mezi Dolním Rakouskem a Českem. Centrum umožnilo občanům žijícím v těchto příhraničních regionech přístup k multi-profesionálnímu týmu lékařských a terapeutických odborníků pro jejich ambulantní léčbu. To znamená, že lidé žijící ve dříve rozdělených městech Gmünd/České Velenice mohou navštívit nemocnici v Gmündu bez ohledu na to, na které straně hranice žijí. Podobný přístup není v regionu Těšínského Slezska nabízen, a nezměnila to ani pandemie COVID-19.

V oblasti školství uzavírky v reakci na COVID-19 přerušily běžné školní vzdělávání s celostátním uzavřením škol ve většině zemí OECD (včetně zkoumaného Polska a Česka), kdy většina trvala nejméně 10 týdnů. World Economic

² European Parliament, 2022, *Report on cohesion policy as an instrument to reduce healthcare disparities and enhance cross-border health cooperation*, Committee on Regional Development, A9-0026/2022, available at: www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0026_EN.html [accessed: 14.08.2023].

³ L.T. Glass, Ch.M. Schlachta, J.D. Hawel, A.I. Elnahas, N.A. Alkhamesi, *Cross-border healthcare: A review and applicability to North America during COVID-19*, "Health Policy OPEN" 2022, No. 3, 100064.

⁴ European Parliament, 2020, *Cross-border regional healthcare cooperation to combat the, coronavirus pandemic*, available at: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2020\)651978](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2020)651978) [accessed: 14.08.2023].

⁵ European Parliament, 2020, *Cross-border regional healthcare cooperation to combat the, coronavirus pandemic*, available at: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2020\)651978](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2020)651978) [accessed: 14.08.2023]; European Parliament, 2022, *Report on cohesion policy as an instrument to reduce healthcare disparities and enhance cross-border health cooperation*, Committee on Regional Development, A9-0026/2022, available at: www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0026_EN.html [accessed: 14.08.2023].

Forum upozorňuje na to, že ačkoli vzdělávací komunita zvýšila své úsilí k zachování kontinuity učení během tohoto období, děti a studenti se museli spoléhat více na své vlastní zdroje, aby pokračovali ve vzdáleném učení prostřednictvím internetu či televize⁶. Učitelé se také museli přizpůsobit novým pedagogickým konceptům a způsobům doručování výuky. Podle Schleichera pandemie ovlivnila přístup k širokopásmovému připojení a počítačům potřebným pro online vzdělávání a podpurným prostředím potřebným pro soustředění se na učení⁷.

Na základě výše uvedeného tak byla zvolena následující struktura článku: První část se zaměřuje na popis současného stavu poznání v oblasti školství a zdravotnictví v odborné literatuře, druhá část článku popisuje použité metody a data, ze kterých se vycházelo pro zpracování výsledků. Třetí část se věnuje samotnému výzkumu a jejím výsledkům a poslední část shrnuje dosažené výsledky.

Současný stav poznání

Dopady pandemie COVID-19 v obou oblastech školství a zdravotnictví byly, jsou a budou pravidelně monitorovány a podrobovány výzkumu. V následující části článku jsou, vzhledem k jeho limitované kapacitě, předloženy pouze některé z nich, avšak s dostatečnou deskripcí problémů spojených s pandemií a jejími důsledky.

Mnoho studií potvrzuje, že online vzdělávání není tak kvalitní jako prezenční výuka, tedy výuka tváří v tvář⁸. Abbasi a kol. uvádí, že také větší-

⁶ World Economic Forum, *Here's how COVID-19 affected education – and how we can get children's learning back on track*, WEF, 2022, available at: <https://www.weforum.org/agenda/2022/11/covid19-education-impact-legacy/> [accessed: 14.08.2023].

⁷ A. Schleicher, *The Impact of Covid-19 on Education Insights from Education at a Glance 2020*, OECD Publishing, Paris 2020, available at: <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf> [accessed: 14.08.2023].

⁸ N.T.T. Thai, B. de Wever, M. Valcke, *Face-to-face, blended, flipped, or online learning environment? Impact on learning performance and student cognitions*, "Journal of Computer Assisted Learning" 2020, No. 36(3); A. Widodo, N. Nursaptini, S. Novitasari, D. Sutisna, U. Umar, *From face-to-face learning to web base learning: How are student readiness*, "Premiere Educandum: Jurnal Pendidikan Dasar Dan Pembelajaran" 2020, No. 10(2); K.A. Berga, E. Vadnais, J. Nelson, S. Johnston, K. Buro, R. Hu, B. Olaiya, *Blended learning versus face-to-face learning in an undergraduate nursing health assessment course: A quasi-experimental study*, "Nurse Education Today" 2021, No. 96, 104622.

na studentů všeobecně nepreferuje online výuku ve srovnání s výukou prezenční⁹.

Kuhfeld a kol. předpokládají, že uzavření škol vedlo ke značným problémům v učení se u předmětů jako je matematika a čtení¹⁰. Odhadovali také další efekty a došli k závěru, že vysoce výkonní studenti získali pravděpodobně spíše výhodu a situace způsobená pandemií (online výuka) měla na ně pozitivní vliv. Podobně Clark a kol. zjistili, že studenti zlepšili své známky během pandemie, jelikož používali online systémy¹¹.

Naopak Borgaonkar a kol. dokládá pokles výkonu, zejména v prvním ročníku inženýrských studií, způsobeného poklesem fyzické docházky spojeným s poklesem motivace studentů¹². Také Aucejo mapoval dopady pandemie COVID-19 na vysokoškolské vzdělávání a publikoval výsledky, které ukazují velké negativní dopady na studenty¹³. Bylo zjištěno, že 13% studentů (ze zkoumaného vzorku) odložilo své studium kvůli pandemii a protiepidemickým opatřením. U studentů s nižšími příjmy byla pravděpodobnost odkladu dokončení svého studia, dokonce o 55% vyšší než u jejich vrstevníků s vyššími příjmy.

Dle Lakeho a Worthena dlouhé období mimo školu ovlivnilo výsledky studentů a tento dopad je těžké odhadnout vzhledem ke všem jedinečným aspektům COVID-19 na vzdělávání a společnost¹⁴. Během uzavření škol se mnoho pracujících rodičů potýkalo s problémem vzdělávání svých dětí a mimořádnou

⁹ S. Abbasi, T. Ayoob, A. Malik, S.I. Memon, *Perceptions of students regarding E-learning during Covid-19 at a private medical college*, "Pakistan journal of medical sciences" 2020, No. 36.

¹⁰ M. Kuhfeld, J. Soland, B. Tarasawa, A. Johnson, E. Ruzek, J. Liu, *Projecting the potential impact of COVID-19 school closures on academic achievement*, "Educational Researcher" 2020, No. 49(8).

¹¹ A.E. Clark, H. Nong, H. Zhu, R. Zhu, *Compensating for academic loss: Online learning and student performance during the COVID-19 pandemic*, "China Economic Review" 2021, No. 68, 101629.

¹² A.D. Borgaonkar, J. Sodhi, R. Vijayabalan, A.S.K.A. Nair, *Comparative study of the impact of COVID-19 pandemic on student participation and performance in first-year engineering courses*, 2021 ASEE virtual annual conference content access, 2021.

¹³ E.M. Aucejo, J. French, M.P.U. Araya, B. Zafar, *The impact of COVID-19 on student experiences and expectations: Evidence from a survey*, "Journal of Public Economics" 2020, No. 191, 104271.

¹⁴ R. Lake, M. Worthen, *State accountability systems in the COVID-19 era and beyond*, Center on Reinventing Public Education (CRPE), 2021, available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED610927.pdf> [accessed: 14.08.2023].

pěcí o ně, kdy tyto unikátní vzdělávací výzvy byly navíc doprovázeny širšími společenskými otřesy¹⁵.

Jak již bylo uvedeno v úvodní části, v oblasti zdravotnictví se v době pandemie ověřila užitečnost a potřebnost přeshraniční zdravotní péče. Evropská unie se během pandemie COVID-19 etablovala jako světová jednička v této oblasti a používala tento systém s maximálním využitím svých zdrojů. Země s dostatečnou kapacitou přijímaly kriticky nemocné pacienty z přetížených oblastí a hranice zůstaly otevřené zdravotnickým pracovníkům. Již před pandemií COVID-19 byl dokončen významný výzkum výzev a úspěchů přeshraniční zdravotní péče, který prokázal významný přínos pro pacienty. Také Brand a kol. zmiňují, že Evropská unie má dlouhou tradici s přeshraniční zdravotnickou péčí, jež je založená na hodnotách volného pohybu svých osob a zboží a vyvrcholila v založení transkontinentálního systému zdravotní péče¹⁶.

Burns a kol. uvádí, že pandemie COVID-19 byla určitou krizí veřejného zdraví, která zatížila i ty nejodolnější a nejmodernější zdravotnické systémy¹⁷. Rychlost, s jakou globální komunita reagovala výměnou lékařských znalostí a vývojem bezpečné a účinné vakcíny, byla bezprecedentní, což byl zářný příklad globální reakce na globální problém. Národní a regionální přístupy k mezinárodním vztahům se však během této doby lišily a ohrožovaly dlouhodobá partnerství. Omezení související s cestováním zavedená po celém světě měla dopad na rychlost šíření nemoci uvnitř jednotlivých zemí a ovlivnila tak míru úmrtnosti. Na druhé straně byl zaznamenán určitý problém s omezením přeshraniční lékařské péče.

Rosenthal a Waitzberg zmiňují, že pandemie COVID-19 přinesla do zdravotních systémů po celém světě nové výzvy¹⁸. Neméně důležité je, že odhalila

¹⁵ E.A. Harris, "It Was Just Too Much": How Remote Learning Is Breaking Parents, "The New York Times" 12 June 2020, available at: <https://www.nytimes.com/2020/04/27/nyregion/coronavirus-homeschooling-parents.html> [accessed: 14.08.2023].

¹⁶ H. Brand, A. Holleder, U. Wolf, A. Brand, *Cross-border health activities in the Euregios: Good practice for better health*, "Health Policy" 2008, No. 86(2–3).

¹⁷ J. Burns, A. Movsisyan, J.M. Stratil, M. Coenen, K.M. Emmert-Fees, K. Geffert, S. Hoffmann, O. Horstick, M. Laxy, L.M. Pfadenhauer, P. von Philipsborn, *Travel-related control measures to contain the COVID-19 pandemic: a rapid review*, "Cochrane Database Syst Rev" 2021, No. 25(3).

¹⁸ A. Rosenthal, R. Waitzberg, *The challenges brought by the COVID-19 pandemic to health systems exposed pre-existing gaps*, "Health Policy OPEN" 2023, No. 4, 100088.

mnoho existujících selhání zdravotnických systémů a prohloubila jejich negativní dopad na zdraví lidské populace. V regionech s nedostatečným personálním obsazením existovaly extrémní tlaky na zdravotníky, což často vedlo (a stále vede) k syndromu vyhoření nebo horší kvalitě péče¹⁹. Kromě toho účinky pandemie prohloubily rozdíly v přístupu ke službám a zdravotním výsledkům mezi jednotlivými populacemi a prohloubily propast mezi bohatými a chudými²⁰. Zatímco tyto účinky byly měřeny ve všech zdravotnických systémech, jejich dopad byl mnohem větší v těch systémech s omezenými zdroji a infrastrukturou, které čelily problémům v jejich fungování a výkonnosti již před pandemií.

Metody výzkumu a data

Jak bylo uvedeno v úvodní části, pro účely našeho článku byla použita data, která byla výsledkem jak kvantitativního, tak kvalitativního výzkumu probíhajícího během roku 2022 a v první polovině roku 2023.

Kvantitativní výzkum probíhal v rámci projektu v období březen až duben roku 2022 s cílem zjistit, jaký vliv měla zavedená vládní opatření spojená s pandemií COVID-19 na život obyvatel v česko-polském pohraničí. Výzkum na české straně daného pohraničí probíhal prostřednictvím dotazníkového šetření, který byl zadán společnosti Median s. r. o., s reprezentativním vzorkem 1 000 obyvatel. Jako prostředek sběru dat byla použita kombinace standardizovaných metod CATI, CAPI a CAWI, tedy telefonických rozhovorů, osobních rozhovorů a on-line dotazování respondentů. Získané výsledky byly statisticky zpracovány a vyhodnoceny projektovým týmem Obchodně podnikatelské fakulty v Karviné, Slezské univerzity v Opavě.

Kvalitativní výzkum probíhal v rámci projektu v období měsíců červen až září roku 2022, resp. v první polovině roku 2023, a to formou individuálních

¹⁹ J. Winkelmann, E. Webb, G.A. Williams, C. Hernández-Quevedo, C.B. Maier, D. Panteli, *European countries' responses in ensuring sufficient physical infrastructure and workforce capacity during the first COVID-19 wave*, "Health Policy" 2022, No. 126(5).

²⁰ P. Nana-Sinkam, J. Kraschnewski, R. Sacco, J. Chavez, M. Fouad, T. Gal, M. Auyoung, A. Namooos, R. Winn, V. Sheppard, G. Corbie-Smith, *Health disparities and equity in the era of COVID-19*, "Journal of clinical and translational science" 2021, No. 5(1).

expertních rozhovorů a tzv. focus group (skupinové rozhovory s cca šesti odborníky v dané oblasti) s cílem zjistit, jaký vliv měla zavedená vládní opatření spojená s pandemií COVID-19 na život obyvatel na česko-polském pohraničí. Celkem bylo realizováno šest expertních rozhovorů a šest skupinových rozhovorů se zástupci oblastí zaměstnanosti, vzdělávání, zdravotnictví, cestovního ruchu a veřejné správy působících v Euroregionu Těšínské Slezsko. Rozhovory, vedené projektovým týmem, probíhaly hybridní formou (fyzicky i prostřednictvím online aplikací) v prostorách výše zmíněné fakulty.

Výsledky a diskuze

Výsledky výzkumu vyplývají z výše specifikovaného primárního výzkumu, konkrétně z realizovaného dotazníkového šetření, expertních rozhovorů a rozhovorů v rámci focus group. Ačkoli pandemická krize ukázala vysokou úroveň vzájemných propojení mezi místními obyvateli a funkční přeshraniční občanskou společností, výsledky výzkumu ukazují v oblasti zdravotnictví i školství nízkou přeshraniční aktivitu jejich obyvatel, kdy podle odborné veřejnosti byla největší příčinou legislativa.

Dopady v oblasti zdravotnictví

Z realizovaného šetření jednoznačně vyplývá, že zavedená opatření nezabránila respondentům české strany Euroregionu Těšínské Slezsko v kontaktu s praktickým lékařem v jeho ordinaci, což deklarovalo 89% dotázaných (viz Obrázek 1). Tato skupina byla tvořena 819 respondenty, kteří zcela nesouhlasili a 69 respondenty, kteří nesouhlasili s uvedeným tvrzením. Opačný názor, tedy, že jim zavedená opatření zabránila v kontaktu s praktickým lékařem v jeho ordinaci, vyjádřily 3% respondentů, kdy z celkového počtu 1 000 respondentů 11 souhlasilo a 19 zcela souhlasilo. Zároveň se 8% respondentů (resp. 82) k tomuto tvrzení nevyjádřilo jednoznačně.

Obrázek 1. Výsledky dotazníkového šetření v oblasti zdravotnictví

Podobné výsledky ukázal průzkum také u dopadů zavedených opatření na možnost kontaktu s odborným lékařem, který má svou praxi na druhé straně hranice. Z výsledků vyplývá, že 88% dotazovaných ovlivněno nebylo, opačnou odpověď uvedla necelá čtyři procenta respondentů a neutrální postoj k otázce zaujalo opět 8% (resp. 81) respondentů. Velmi podobné výsledky byly zjištěny v případě dotazu ohledně vlivu zavedených opatření na omezení možnosti kontaktu se stomatologem v jeho ordinaci na druhé straně hranice. Téměř 89% respondentů uvedlo, že zavedená protiepidemiologická opatření jim nezabránila v kontaktu se stomatologem, přičemž 817 dotázaných zcela nesouhlasilo a 69 respondentů nesouhlasilo s uvedeným tvrzením. Naopak pouze 3,3% dotázaných uvedlo, že jim zavedená opatření bránila v kontaktu se stomatologem na druhé straně hranice. Neutrální postoj zaujalo osm procent dotazovaných.

Na otázku, zda zavedená opatření bránila respondentům v kontaktu s fyzioterapeutem/rehabilitačním pracovníkem na druhé straně hranice, odpovědělo téměř 88% dotazovaných negativně, přes tři procenta dotázaných omezení v kontaktu s fyzioterapeutem/rehabilitačním pracovníkem pocítilo a necelých 9% respondentů nemělo jednoznačný názor. Více než 87% respondentů nepocítila omezení ve využití lékařské infrastruktury/vybavení dostupné na druhé straně hranice, naopak přibližně 4,5% dotázaných odpovědělo, že zavedená opatření jim bránila využívat lékařskou infrastrukturu/vybavení dostupné na polské straně Euroregionu Těšínské Slezsko. Necelých 9% (resp. 87) respondentů odpovědělo neutrálně.

Na rozdíl od předchozích otázek pociťovali negativěji čeští respondenti vliv zavedených opatření na možnost nakupovat v polských lékárnách. Podíl neovlivněných respondentů se snížil na 77% dotázaných, přičemž 95 respondentů nesouhlasilo a 676 jednoznačně nesouhlasilo s tvrzením. Naopak třinácti procentům respondentů zavedená opatření bránila nakupovat v lékárnách na druhé straně hranice. Desetina respondentů vyjádřila neutrální názor na tuto otázku.

Výsledky expertních/focus group rozhovorů v otázce ovlivnění přeshraničního trhu v oblasti zdravotnictví na základě pandemie se názory různí – byl zaznamenán jak úbytek polských, tak úbytek českých pacientů, někde ale nebyl negativní vliv zaznamenán. Je potřeba zdůraznit, že rozvoj přeshraničního trhu v oblasti zdravotnictví není příliš možný – lékaři musí pacienty odmítat,

do budoucna lze očekávat nárůst poptávky pacientů z důvodu odložených operací v době pandemie. Stimulace rozvoje česko-polského trhu v oblasti zdravotnictví je možná rychlejšími termíny zákroků, což je však problematika centrálního systému, nikoli ochoty vzájemné spolupráce. Překážka dalšího rozvoje přeshraničního trhu je spatřována také v nedostatečné kapacitě zařízení a v oblasti lékárenství v nedostatečném trhu s léčivy.

Zavedená opatření v souvislosti s pandemickou situací však jednoznačně vedla ke změnám ve fungování zdravotnictví – z pohledu lékáren se přešlo plně na systém „e-receptů“, ve zdravotnických zařízeních se více používá ochrana (respirátory, dezinfekce apod.) a ve vyšší míře se používá telemedicína, což je ale dle odborníků na druhé straně spojeno s mnoha legislativními problémy.

Pandemie COVID-19 zdůraznila důležitost vhodných dat pro efektivní fungování zdravotnických systémů jak doma, tak přes hranice. Na počátku pandemie COVID-19 však odlišná národní opatření zdůraznila fragmentaci v rámci EU ve svých různých přístupech k boji proti pandemii. Sommer a kol. zmiňují, že přeshraniční spolupráce je nezbytná pro úspornou a potřebám odpovídající péči o pacienty v rámci systémů pohotovostní lékařské služby (EMS) a mezihospitálních transportů (IHT)²¹. Z primárních dat tohoto výzkumu a expertních rozhovorů vyplynulo, že v počátcích pandemie byla spolupráce v rámci systémů lékařské služby EMS a IHT v oblasti Těšínské Slezsko nulová, a i později omezena na minimum.

Dopady v oblasti školství

Dotazníkové šetření dále zkoumalo, zda opatření zavedená v souvislosti s pandemií COVID-19 v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko ovlivnila přeshraniční aktivitu v oblasti školství a vzdělávacích služeb. Otázky byly zaměřeny na všechny stupně vzdělávání a získané výsledky jsou velmi podobné ve všech čtyřech oblastech, jak je zobrazeno v níže uvedených grafech (Obrázek 2).

²¹ A. Sommer, C. Rehbock, C. Vos, Ch. Borgs, S. Chevalier, S. Doreleijers, M. Gontariuk, S. Hennau, E. Pilot, H. Schröder, L. van der Auwermeulen, A. Ghuyssen, S.K. Beckers, T. Kraff, *Impacts and Lessons Learned of the First Three COVID-19 Waves on Cross-Border Collaboration in the Field of Emergency Medical Services and Interhospital Transports in the Euregio-Meuse-Rhine: A Qualitative Review of Expert Opinions*, "Frontiers in Public Health" 2022, No. 10.

Obrázek 2. Výsledky dotazníkového šetření v oblasti školství

S tvrzením, že by jim opatření bránila využívat služby předškolních zařízení, základních a středních škol a vysokého školství na polské straně Euroregionu nesouhlasilo téměř 90% dotazovaných. Tato skupina se průměrně skládala z 842 respondentů, kteří zcela nesouhlasili a 53 respondentů, kteří nesouhlasili. Oproti tomu pouze dvě procenta respondentů, konkrétně 21–25 respondentů dle typu školy, souhlasilo a vyjádřilo názor, že omezení měla negativní dopad na jejich vnímání dostupnosti vzdělávacích služeb v polské části regionu. K tomuto tvrzení se nevyjádřilo jednoznačně 8% dotazovaných.

V rámci expertních/focus group rozhovorů v otázce ovlivnění přeshraničního trhu v oblasti školství na základě pandemie byly vysloveny různé názory, od toho, že pandemická situace vliv na přeshraniční aktivitu neměla, přes to, že ze začátku měla a poté již ne, až po vlivy týkající se nutnosti jednání s polským konzulátem v případě řešení komplikované situace polských žáků a učitelů na českých školách a jejich docházky do škol a na pracoviště.

V otázce rozvoje přeshraničního trhu v oblasti školství bylo konstatováno, že tato funguje dobře, na základě pandemické situace došlo zejména k rozvoji jiných forem komunikací (používání ICT, které se značně urychlilo), což ulehčilo řešení některých problémů. Rezervy vidí experti z oblasti školství ve vyšším „zastřešení“ přeshraničních aktivit městy a obcemi. Toto je však výrazně limitováno legislativou na polské straně (např. výjezd žáků a studentů do ČR je velice administrativně náročný), což je otázka k řešení na centrální, nikoli regionální úrovni. Legislativní omezení v Polsku jsou jednoznačně považována za největší překážku rozvoje polsko-českých přeshraničních vztahů.

Expertní vyjádření ohledně dopadů pandemické situace na fungování přeshraničního trhu, akcentovala prvek nejistoty (což uvádí ve svých závěrech také Böhms) spojený s nejasností opatření, jejich změnami a také chaosem a omezením svobod²². Dle názoru odborníků byla zavedená opatření účinná a vhodná, zabránilo se jimi většímu šíření pandemie. Pokud by se situace v budoucnu opakovala, měly by příslušné orgány reagovat stejně, na druhé straně je však

²² H. Böhms, *Challenges of Pandemic-Related Border Closures for Everyday Lives of Poles and Czechs in the Divided Town of Cieszyn/Český Těšín: Integrated Functional Space or Reemergence of Animosities?*, “Nationalities Papers” 2022, No. 50(1).

velmi obtížné určit dopady nové situace, protože se styl výuky ve školách diametrálně změnil.

Tyto změny se promítly zejména do urychleného používání informačních technologií ve výuce, což ovlivnilo styl učení žáků a studentů se současným ulehčením práce učitelům, došlo k digitalizaci školství a unifikaci používání ITC. Experti se shodli, že přechod na online výuku byl sice řešením aktuální situace, ale i nadále upřednostňují prezenční výuku. Toto je ve shodě s výsledky Thai a kol., Widodo a kol. nebo Berga a kol.²³

Změny stylu vzdělávání identifikoval rovněž Schleicher, přičemž upozornil na možná rizika zaostávání ve velmi marginalizovaných skupinách žáků, kteří nemají přístup k digitálním vzdělávacím zdrojům nebo jim chybí odolnost a zapojení do samostatného učení²⁴. Dotazovaní experti tato rizika neshledali a ve shodě s Clark a kol. uvádějí, že mnozí žáci a studenti si zlepšili známky, jelikož během pandemie používali online systémy²⁵.

Závěr

Cílem článku bylo zjistit, jaký vliv měla zavedená vládní opatření spojená s pandemií COVID-19 na přeshraniční služby v oblasti zdravotnictví a školství v Euroregionu Těšínské Slezsko. I přesto, že oblasti vzdělávání a zdravotnictví lze obecně považovat za nejpostiženější, tak v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko v rámci přeshraniční spolupráce neměla pandemie významnější dopad na tyto oblasti. Zdravotničtí pracovníci čelili zvýšené pracovní zátěži a nárůstu pacientů, a pacienti však navštěvovali lékaře na své straně hranice.

²³ N.T.T. Thai, B. de Wever, M. Valcke, *Face-to-face, blended, flipped, or online learning environment? Impact on learning performance and student cognitions*, "Journal of Computer Assisted Learning" 2020, No. 36(3); A. Widodo, N. Nursaptini, S. Novitasari, D. Sutisna, U. Umar, *From face-to-face learning to web base learning: How are student readiness*, "Premiere Educandum: Jurnal Pendidikan Dasar Dan Pembelajaran" 2020, No. 10(2); K.A. Berga, E. Vadnais, J. Nelson, S. Johnston, K. Buro, R. Hu, B. Olaiya, *Blended learning versus face-to-face learning in an undergraduate nursing health assessment course: A quasi-experimental study*, "Nurse Education Today" 2021, No. 96, 104622.

²⁴ A. Schleicher, *The Impact of Covid-19 on Education Insights from Education at a Glance 2020*, OECD Publishing, Paris 2020, available at: <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf> [accessed: 14.08.2023].

²⁵ A.E. Clark, H. Nong, H. Zhu, R. Zhu, *Compensating for academic loss: Online learning and student performance during the COVID-19 pandemic*, "China Economic Review" 2021, No. 68, 101629.

V důsledku pandemie došlo také ke zpoždění běžných zákroků, aby bylo možné upřednostnit pacienty s COVID-19. Pandemie však přinesla i některé pozitivní změny, například zvýšený důraz na digitalizaci a rozvoj kompetencí v oblasti informačních technologií (např. rozšíření e-receptu a telemedicíny). V rámci vzdělávání a společných školních projektů byla převedena veškerá komunikace do online prostředí, což mělo na jedné straně negativní důsledky, na druhé straně ovšem přispělo k vyššímu využívání informačních technologií a zvýšení technologické gramotnosti. Tyto změny pomohou jednotlivcům a komunitám lépe zvládat budoucí krize a přizpůsobit se novým okolnostem.

Na základě získaných zkušeností s pandemií COVID-19 by bylo vhodné v případě podobných situací v budoucnu zintenzivnit spolupráci mezi českými a polskými zdravotnickými institucemi, zejména pokud jde o výměnu informací o pandemii, léčebných postupech a vývoji vakcín. Mohlo by dojít ke vzájemné pomoci s dodávkami zdravotnického materiálu a zařízení v období nedostatku. Pokud by byla v obou zemích implementována podobná zdravotnická opatření, mohly by se sdílet osvědčené postupy a zkušenosti.

Na závěr lze shrnout, že v realu byla příhraniční spolupráce v oblasti zdravotnictví i školství v době pandemie velmi omezená. Do budoucna se tedy nabízí v krizových situacích možnost jejího prohloubení a sdílení dobré praxe, což ovšem předpokládá zejména úpravu existující legislativy v obou zemích.

Článek vznikl za podpory projektu EUREGIO-INFO, CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Česká republika – Polsko.

Literatura

- Abbasi S., Ayoob T., Malik A., Memon S.I., *Perceptions of students regarding E-learning during Covid-19 at a private medical college*, "Pakistan journal of medical sciences" 2020, No. 36.
- Aucejo E.M., French J., Araya M.P.U., Zafar B., *The impact of COVID-19 on student experiences and expectations: Evidence from a survey*, "Journal of Public Economics" 2020, No. 191, 104271.

- Berga K.A., Vadnais E., Nelson J., Johnston S., Buro K., Hu R., Olaiya B., *Blended learning versus face-to-face learning in an undergraduate nursing health assessment course: A quasi-experimental study*, "Nurse Education Today" 2021, No. 96, 104622.
- Böhm H., *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From debordering to re-bordering?*, "Moravian Geographical Reports" 2021, No. 29(2).
- Böhm H., *Challenges of Pandemic-Related Border Closures for Everyday Lives of Poles and Czechs in the Divided Town of Cieszyn/Český Těšín: Integrated Functional Space or Reemergence of Animosities?*, "Nationalities Papers" 2022, No. 50(1).
- Borgaonkar A.D., Sodhi J., Vijayabalan R., Nair A.S.K.A., *Comparative study of the impact of COVID-19 pandemic on student participation and performance in first-year engineering courses*, 2021 ASEE virtual annual conference content access, 2021.
- Brand H., Holleder A., Wolf U., Brand A., *Cross-border health activities in the Euregios: Good practice for better health*, "Health Policy" 2008, No. 86(2–3).
- Burns J., Movsisyan A., Stratil J.M., Coenen M., Emmert-Fees K.M., Geffert K., Hoffmann S., Horstick O., Laxy M., Pfadenhauer L.M., von Philipsborn P., *Travel-related control measures to contain the COVID-19 pandemic: a rapid review*, "Cochrane Database Syst Rev" 2021, No. 25(3).
- Clark A.E., Nong H., Zhu H., Zhu R., *Compensating for academic loss: Online learning and student performance during the COVID-19 pandemic*, "China Economic Review" 2021, No. 68, 101629.
- European Parliament, 2020, *Cross-border regional healthcare cooperation to combat the, coronavirus pandemic*, available at: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2020\)651978](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2020)651978) [accessed: 14.08.2023].
- European Parliament, 2022, *Report on cohesion policy as an instrument to reduce health-care disparities and enhance cross-border health cooperation*, Committee on Regional Development, A9-0026/2022, available at: www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0026_EN.html [accessed: 14.08.2023].
- Glass L.T., Schlachta Ch.M., Hawel J.D., Elnahas A.I., Alkhamesi N.A., *Cross-border healthcare: A review and applicability to North America during COVID-19*, "Health Policy OPEN" 2022, No. 3, 100064.
- Harris E.A., *"It Was Just Too Much": How Remote Learning Is Breaking Parents*, "The New York Times" 12 June 2020, available at: <https://www.nytimes.com/2020/04/27/nyregion/coronavirus-homeschooling-parents.html> [accessed: 14.08.2023].

- Kuhfeld M., Soland J., Tarasawa B., Johnson A., Ruzek E., Liu J., *Projecting the potential impact of COVID-19 school closures on academic achievement*, "Educational Researcher" 2020, No. 49(8).
- Lake R., Worthen M., *State accountability systems in the COVID-19 era and beyond*, Center on Reinventing Public Education (CRPE), 2021, available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED610927.pdf> [accessed: 14.08.2023].
- Nana-Sinkam P., Kraschnewski J., Sacco R., Chavez J., Fouad M., Gal T., Auyoung M., Namooos A., Winn R., Sheppard V., Corbie-Smith G., *Health disparities and equity in the era of COVID-19*, "Journal of clinical and translational science" 2021, No. 5(1).
- Rosenthal A., Waitzberg R., *The challenges brought by the COVID-19 pandemic to health systems exposed pre-existing gaps*, "Health Policy OPEN" 2023, No. 4, 100088.
- Schleicher A., *The Impact of Covid-19 on Education Insights from Education at a Glance 2020*, OECD Publishing, Paris 2020, available at: <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf> [accessed: 14.08.2023].
- Sommer A., Rehbock C., Vos C., Borgs Ch., Chevalier S., Doreleijers S., Gontariuk M., Hennau S., Pilot E., Schröder H., Van der Auwermeulen L., Ghuysen A., Beckers S.K., Kraff T., *Impacts and Lessons Learned of the First Three COVID-19 Waves on Cross-Border Collaboration in the Field of Emergency Medical Services and Interhospital Transports in the Euregio-Meuse-Rhine: A Qualitative Review of Expert Opinions*, "Frontiers in Public Health" 2022, No. 10.
- Thai N.T.T., De Wever B., Valcke M., *Face-to-face, blended, flipped, or online learning environment? Impact on learning performance and student cognitions*, "Journal of Computer Assisted Learning" 2020, No. 36(3).
- Widodo A., Nursaptini N., Novitasari S., Sutisna D., Umar U., *From face-to-face learning to web base learning: How are student readiness*, "Premiere Educandum: Jurnal Pendidikan Dasar Dan Pembelajaran" 2020, No. 10(2).
- Winkelmann J., Webb E., Williams G.A., Hernández-Quevedo C., Maier C.B., Panteli D., *European countries' responses in ensuring sufficient physical infrastructure and workforce capacity during the first COVID-19 wave*, "Health Policy" 2022, No. 126(5).
- World Economic Forum, *Here's how COVID-19 affected education – and how we can get children's learning back on track*, WEF, 2022, available at: <https://www.weforum.org/agenda/2022/11/covid19-education-impact-legacy/> [accessed: 14.08.2023].

Irena Szarowska, Karin Gajdová, Ingrid Majerová, Łukasz Wróblewski

Wpływ pandemii COVID-19 na usługi transgraniczne w obszarze usług zdrowotnych i edukacji w Euroregionie Śląsk Cieszyński

S t r e s z c z e n i e

Pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na światową gospodarkę w ujęciu ogólnym, w tym również na współpracę transgraniczną poszczególnych krajów. Przyjęte środki ochrony przed pandemią różniły się w poszczególnych gospodarkach, co również wpłynęło znacząco na życie i funkcjonowanie przygranicznych obszarów sąsiadujących państw. Celem artykułu jest zbadanie jaki wpływ na usługi transgraniczne w obszarze zdrowia i edukacji miały środki ochrony przed pandemią COVID-19 w Euroregionie Śląsk Cieszyński. Do określenia wpływu zastosowano dwie metody badań pierwotnych, tj. ilościowe badanie za pomocą kwestionariusza wypełnianego przez obywateli przedmiotowego euroregionu oraz jakościowe, specjalistyczne i grupowe rozmowy ze specjalistami praktykującymi w danych dziedzinach. W oparciu o wynikowe dane stwierdzono, że w zakresie Euroregionu Śląsk Cieszyński i współpracy transgranicznej pandemia nie miała większego wpływu na obszar usług zdrowotnych i szkolnictwo. Z jednej strony pracownicy służby zdrowia musieli zmierzyć się z większą ilością pracy i większą liczbą pacjentów, a wskutek pandemii doszło również do opóźnień w wykonywaniu bieżących zabiegów, ponieważ pierwszeństwo mieli pacjenci z COVID-19. Z drugiej jednak strony, wskutek ograniczeń w swobodzie poruszania się, pacjenci mogli umawiać się na wizyty do lekarzy tylko po „swojej stronie” granicy, dzięki czemu lekarze mogli przyjmować więcej pacjentów ze swojego kraju. Jeśli chodzi zaś o edukację i wspólne projekty szkolne, komunikacja została w całości przeniesiona do środowiska online. Pandemia przyniosła zatem również pozytywne zmiany, jak np. zwiększony nacisk na cyfryzację i rozwój kompetencji w obszarze IT, np. w formie rozszerzenia usługi e-recept i telemedycyny w obszarze zdrowia lub wykorzystywania ITC w przypadku potrzeb nauczania i innych potrzeb kształcenia w obszarze szkolnictwa. W oparciu o wyniki badania możemy założyć, że zmiany te pomogą indywidualnym osobom i grupom społecznym w lepszym radzeniu sobie z kryzysem i ułatwią adaptację w nowej sytuacji.

Słowa kluczowe: COVID-19, Euroregion, pandemia, środki ochrony przed pandemią, szkolnictwo, służba zdrowia, Śląsk Cieszyński, badanie

Irena Szarowská, Karin Gajdová, Ingrid Majerová, Łukasz Wróblewski

Dopady pandémie COVID-19 na cezhraničné služby v oblasti zdravotníctva a školstva v Euroregióne Tešínske Sliezske

Zhrnutie

Pandémia COVID-19 mala významný dopad na svetovú ekonomiku všeobecne, vrátane prihraničnej spolupráce jednotlivých krajín. Prijaté protipandemické opatrenia sa v jednotlivých ekonomikách líšili, čo tiež významne ovplyvnilo život a fungovanie pohraničných oblastí susediacich krajín. Cieľom článku je teda zistiť, aký vplyv mali zavedené vládne opatrenia spojené s pandemiou COVID-19 na cezhraničné služby v oblasti zdravotníctva a školstva, a to konkrétne v Euroregióne Tešínske Sliezske. Na zistenie týchto vplyvov boli použité dve metódy primárneho výskumu, a to kvantitatívne, prieskum, medzi obyvateľmi daného euroregiónu a kvalitatívne, expertné a skupinové rozhovory s odborníkmi z praxe v daných oblastiach. Na základe výsledných dát sa zistilo, že v rámci Euroregiónu Tešínske Sliezske a cezhraničnej spolupráce nemala pandémia významnejší vplyv na zdravotnícku a školskú oblasť. Na jednej strane zamestnanci zdravotníctva čelili zvýšenej pracovnej záťaži a nárastu pacientov, nakoľko v dôsledku pandémie došlo tiež k oneskoreniu bežných zákrokov, aby bolo možné uprednostniť pacientov s COVID-19. Na druhej strane, na základe nemožnosti voľného pohybu osôb, mohli pacienti navštevovať lekára iba na „svojej strane“ hranice a lekári tak mohli ošetrovať viac domácich klientov. V rámci vzdelávania a spoločných školských projektov bola všetka komunikácia prevedená do online prostredia. Pandémia tak priniesla aj niektoré pozitívne zmeny, ako je zvýšený dôraz na digitalizáciu a rozvoj kompetencií v oblasti informačných technológií, napr. v podobe rozšírenia e-receptu a telemedicíny v oblasti zdravotníctva, alebo využívania ITC v prípade výučbových a ďalších vzdelávacích potrieb v oblasti školstva. Na základe vyššie uvedeného výskumu tak predpokladáme, že tieto zmeny pomôžu jednotlivcom a komunitám lepšie zvládť budúce krízy a prispôbiť sa novým okolnostiam.

Kľúčové slová: COVID-19, Euroregión, pandémia, protipandemické opatrenia, školstvo, zdravotníctvo, Tešínske Sliezske, výskum

Irena Szarowska, Karin Gajdová, Ingrid Majerová, Łukasz Wróblewski

Impacts of the COVID-19 pandemic on the cross-border services in the field of health and education in the Cieszyn Silesia Euroregion

S u m m a r y

The COVID-19 pandemic had a significant impact on the global economy in general, not excluding cross-border cooperation between individual countries. Anti-pandemic measures varied from economy to economy, which also significantly affected the life and functioning of border areas in neighboring countries. The purpose of this article is to look into the impact of the government measures related to the COVID-19 pandemic on cross-border health and education services, specifically in the Cieszyn Silesia Euroregion. To identify these impacts, two primary research methods were used: a quantitative, questionnaire survey among the inhabitants of the Euroregion and qualitative, expert and group interviews with practitioners in the areas concerned. On the basis of the data obtained it was found that within the Cieszyn Silesia Euroregion and in the scope of cross-border cooperation the pandemic did not have much impact on health services and education. On the one hand, health workers faced an increased workload and an increase in patients, with the pandemic also delaying routine interventions to prioritize COVID-19 patients. Yet on the other hand, because of a free movement ban, patients could make appointments only at their local doctor offices and doctors could treat more domestic clients. As a part of training and joint school projects, all communication has been transferred to an online environment. Therefore, the pandemic led to some positive changes, such as a greater emphasize on digitalization and development of competences in the area of technology, e.g. extension of the online prescription services and telemedicine in the area of health services or the use of ITC in case of education or other educational needs in the education area. On the basis of the research described above, we think that these changes can help individuals and societies in better handling of the crisis and in adopting to new circumstances.

Key words: COVID-19, Euroregion, pandemic, anti-pandemic measures, education, health services, Cieszyn Silesia, research

Doc. Ing. Pavlína Pellešová, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Katedra cestovního ruchu a volnočasových aktivit
pellesova@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-2595-923X>

Ing. Patrik Kajzar, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Katedra cestovního ruchu a volnočasových aktivit
kajzar@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0001-7834-3212>

dr hab. inż. Łukasz Wróblewski, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
lwroblewski@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

Vnímání dopadů pandemie COVID-19 na oblast cestovního ruchu obyvateli na česko-polském pohraničí

Shrnutí

V období mezi 1.3. a 15.4. 2022 probíhal v rámci projektu EUREGIO-INFO (CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Česká republika – Polsko) kvantitativní výzkum s cílem zjistit vliv zavedení vládních opatření spojených s pandemií COVID-19 na život obyvatel na česko-polském pohraničí. Na realizovaném výzkumu spolupracoval projektový tým partnerských organizací Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, Slezská univerzita v Opavě, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej ‘Olza’, Akademia WSB. Výzkum na české straně česko-polského pohraničí probíhal prostřednictvím dotazníkového šetření od společnosti Median na reprezentativním vzorku 1000 obyvatel. Jako prostředek sběru dat byly použity standardizované metody CATI, CAWI a CAPI. Respondenti uváděli jako nejčastější důvody nakupování, navštěvování rodiny a přátel, sport a turistiku. Tyto závěry se potvrdily

i v další části výzkumu, kde se respondenti vyjadřovali k tomu, v jakých oblastech je omezena vládní opatření spojená s pandemií COVID-19. Největším omezením byla nemožnost nakupování na polské straně hranic. Přijatá omezení dále také ovlivnila možnosti návštěvy gastronomických služeb v Polsku, turistických cílů a sportovní infrastruktury. Obyvatelé negativně hodnotili zejména dočasné uzavření hranic a povinnost karantény po přechodu. I díky těmto opatřením respondenti uvedli, že si na základě nich uvědomují, jak velký vliv měly na jejich běžný život a pocítují díky nim větší rozdělení obou národů. Dne 23. března 2023 od 9 do 11 hodin probíhal v rámci daného projektu na Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné kvalitativní výzkum formou focus groups, kterého se zúčastnili představitelé podnikatelské sféry z oblasti cestovního ruchu, tj. ubytovací a stravovací zařízení, cestovní kanceláře, vzdělávání v cestovním ruchu a zájmové sdružení v cestovním ruchu. Schůzka probíhala hybridní formou. V rámci tohoto výzkumu se potvrdily předešlé skutečnosti: přijatá vládní opatření měla vliv nejen na obyvatele regionu, omezení volného pohybu, ale také na vybrané podniky cestovního ruchu, a to zejména z důvodu poklesu počtu jejich klientů. Díky omezením způsobeným pandemií byli nuceni podnikatelé přehodnotit a upravit způsoby komunikace a spolupráce. I když některá z těchto změn byla obtížná, mnohé z nich jim pomohly zefektivnit práci a naučit se nové způsoby řešení problémů. Přeshraniční styk a spolupráce jsou klíčové pro hospodářský a sociální rozvoj obou zemí, a tak je nesmírně důležité tyto vztahy udržovat a rozvíjet i v budoucnu.

Klíčová slova: vládní opatření, pandemie COVID-19, euroregion, česko-polské pohraničí, cestovní ruch

Úvod

Pandemie COVID-19 byla celosvětová epidemie koronaviru, infekčního onemocnění způsobeného virem těžkého akutního respiračního syndromu 2 (SARS-CoV-2). První případy nového koronaviru byly poprvé zjištěny v Číně v prosinci 2019, přičemž virus se rychle rozšířil do dalších zemí po celém světě. To vedlo WHO k tomu, že 30. ledna 2020 vyhlásila stav ohrožení veřejného zdraví mezinárodního významu a 11. března 2020 charakterizovala epidemii jako pandemii. První tři potvrzené případy v České republice byly hlášeny 1. března 2020. Dne 12. března 2020 vláda vyhlásila stav nouze, poprvé v novodobé historii země pro území celé republiky. Dne 16. března 2020 země

uzavřela své hranice, zakázala vstup cizincům bez povolení k pobytu a vyhlásila celostátní zákaz vycházení.

Uzavření hranic mělo zásadní dopad také na život přeshraničních cestujících. V příhraničních regionech proto hraje důležitou roli otázka mobility na trhu práce v rámci EU. Specifická je zejména mezi postkomunistickými zeměmi, kde se přetrvávají značné rozdíly v ekonomické a životní úrovni. Pro některé místní obyvatele je překračování hranic součástí jejich každodenního života a dojíždění za prací je jedním z typů přeshraniční mobility, polsko-české pohraničí není výjimkou.

Pandemie COVID-19 zásadně ovlivnila všechny evropské ekonomiky, nejvíce italskou a španělskou. Tyto dvě země patří spolu s Německem, Francií a Slovenskem k největším obchodním partnerům České republiky. Během několika málo dní na začátku března došlo v Itálii k dramatickému nárůstu počtu nakažených a virus se rozšířil do dalších států EU. Většina zemí reagovala zavedením sociálních distančních opatření a cestovních omezení, aby se šíření pandemie co nejvíce zpomalilo.

Během pandemie COVID-19 se mnoho vlád po celém světě snažilo podpořit také podnikatelskou sféru ve snaze zmírnit hospodářské potíže, tak i přesto soukromý sektor čelil mnoha problémům, jako je nižší poptávka, narušené dodavatelské řetězce, pokles investic. Vlády po celém světě začaly rozlišovat mezi firmami, které směly fungovat, ať už s kontaktem se zákazníky nebo bez něj, a firmami, které musely dočasně ukončit svou podnikatelskou činnost.

Objektem zkoumání tohoto článku je analýza problematiky vlivu vládních opatření s pandemií COVID-19 na život obyvatel na česko-polském pohraničí v oblasti cestovního ruchu. V roce 2020–2021 bylo na území České republiky vyhlášeno celkem pět nouzových stavů. Vedle toho byly přijata řada dílčích opatření, kterými stát se snažil zamezit šíření onemocnění COVID-19, která měla dopad na každodenní život nejen obyvatel, ale i podniků. Mezi dílčí opatření patřilo např. omezení volného pohybu osob, omezení provozu maloobchodu, pohostinství a ostatních služeb a školských zařízení. Dále tyto opatření měly vliv také na zaměstnance, zaměstnavatele a OSVČ.

Vliv pandemie COVID-19 na život obyvatel v pohraničí z pohledu literatury

Jak uvádí autoři Kajzar, Kostková a Pellešová společnost se neustále mění a trendy související s ekonomickými, sociálními a životními změnami následně ovlivňují cestovní ruch¹. Proto cestovní ruch hraje důležitou roli v naší společnosti, a to Českou republiku a Moravskoslezský kraj nevyjímaje.

Jak ve svých výzkumech uvádí Huynh a kol. cestovní ruch přináší destinacím obrovské příjmy a přispívá k celkovému hospodářskému rozvoji mnoha zemí, zejména těch, které jsou na cestovním ruchu závislé². Je prokázáno, že mezi rozvojem cestovního ruchu a hospodářským růstem existuje silná vazba, která stimuluje i rozvoj dalších souvisejících podniků v dané zemi. Na druhé straně je také cestovní ruch zranitelné odvětví, které se může zhroutit v důsledku potenciálních rizik, jako jsou např. globální pandemie typu COVID-19.

Rychlé propuknutí pandemie COVID-19 představovalo bezprecedentní krizi globálního rozsahu, se kterou se svět potýkal. Kromě ohrožení lidského zdraví a životů, měla tato pandemie dramatický hospodářský a finanční dopad na mikro-, mezo- i makroúrovni. Odvětví služeb, včetně organizací cestovního ruchu a pohostinství, bylo jedním z nejvíce postižených odvětví, a to z důvodu, že byl znemožněn osobní kontakt v důsledku přijatých opatření (např. sociální distanc, zákaz cestování), která přijímali příslušné orgány, aby zabránily šíření tohoto viru³.

Pandemie postihla téměř všechny země s různou intenzitou⁴. Její projevy v podobě počtu nakažených a zemřelých, v důsledku neexistence účinného léku, vyvolala reakci vlád, která významně přispěla ke zlepšení situace v zemi, ovlivnila život místních lidí, a tím i jeho kvalitu. Ačkoli se pandemie liší od

¹ P. Kajzar, M. Kostková, P. Pellešová, *Results of Questionnaire Survey among Selected Tourism Enterprises and their Reflection on Trends in Tourism in the Moravian-Silesian Region*, „Journal of Environmental Management and Tourism“ 2020, Vol. XI, No. 2(42).

² D.V. Huynh a kol., *The COVID-19 Pandemic and Its Impacts on Tourism Business in a Developing City: Insight from Vietnam*, „Economies“ 2021, Vol. 9, No. 172.

³ C. Prentice, L. Altinay, A.G. Woodside, *Transformative service research and COVID-19*, „The Service Industries Journal“ 2021, Vol. 41, No. 1.2.

⁴ F. Murgaš, F. Petrovič, *Quality of life and quality of environment in Czechia in the period of the COVID-19 pandemic*, „Geografický časopis“ 2020, Vol. 72, No. 3.

přírodních katastrof, jako je zemětřesení, hurikány nebo požáry, co se týče délky trvání a velikosti postižené populace, její negativní dopady jsou mnohem větší.

Celosvětově došlo dle Fadla k neuvěřitelnému narušení činnosti podniků, a to zejména u těch, které poskytují služby⁵. Většina podniků hledala způsoby, jak přežít pandemii COVID-19. To platilo zejména pro majitele malých a středních podniků, kterým zbývalo jen málo na výběr. Takové podniky hledali způsoby, jak identifikovat svou pozici a balancovat mezi svými zaměstnanci, zákazníky a legislativou. Majitelé těchto podniků museli věnovat svou pozornost krátkodobému, ale i dlouhodobému přežití.

Podle Šindeláře pandemie COVID-19 kromě jiného měla vliv také na přeshraniční spolupráci ve vybraných regionech⁶. Přeshraniční spolupráci můžeme definovat jako institucionální spolupráci mezi sousedícími správními jednotkami, které jsou na nižší úrovni, než je ta, na níž se nachází správní jednotka. státu, jedná se tedy, stručně řečeno, o regionální spolupráci napříč státy.

Podle Böhma pandemie ovlivnila přeshraniční spolupráci v celém česko-polském pohraničí, protože uzavřela vzájemné hranice mezi oběma zeměmi, viz obrázek 1⁷. Byl to bezprecedentní akt, neboť obě země vstoupily do schengenského prostoru v roce 2007. Polsko znovu zavedlo hraniční kontroly na všech vnitřních schengenských územích, vzdušných a námořních hranicích, a to od 15. března do 12. června 2020. Pandemie omezila volné přeshraniční toky a zkomplikovala fungování lokálních ekonomik na česko-polském pohraničí. Polská vláda také zavedla dne 27. března 2020 povinnou dvoutýdenní karanténu pro Poláky vracující se domů ze zahraničí, která se vztahovala i na přeshraniční dojíždějící. To vedlo ke dvěma reakcím. Jedna skupina se rozhodla zůstat v ČR a našla si zde ubytování a druhá skupina rezignovala na svou práci a tímto přišla o svůj výdělek.

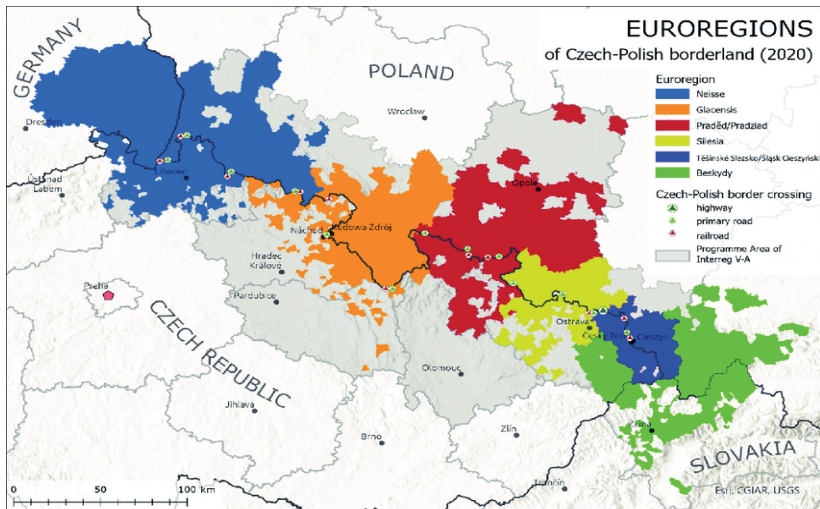
⁵ A. Al Fadla, *Impact of COVID-19 on SMEs and employment*, „Entrepreneurship and Sustainability“ 2020, Vol. 8, No. 2.

⁶ M. Šindelář, *The impact of the Covid-19 pandemic on cross-border cooperation between Czechia and Austria*, „AUC Geographica“ 2023, Vol. 58, No. 1.

⁷ H. Böhm, *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From de-bordering to re-bordering?*, „Moravian Geographical Reports“ 2021, Vol. 29, No. 2.

Přeshraniční dojíždění za prací je typickým vedlejším efektem volného pohybu osob v rámci EU. Podle Novotného přeshraniční dojíždění je označený pro pracovníky z řad cizinců, kteří žijí ve své zemi⁸. Pokud tito pracovníci dojíždějí mezi jinou zemí a Českou republikou, je třeba si uvědomit zvláštní pravidla, která se vztahují na zdanění a sociální zabezpečení pro tyto osoby.

Jak uvádí Grančay COVID-19 dal světovému cestovnímu ruchu příležitost k novému nastavení pravidel a smazání všeho špatného co se v této oblasti v minulosti stalo⁹. Také ji vnímá jako bezprecedentní situaci, která nám umožňuje chopit se příležitosti a napravit jinak poškozený globální systém a také považuje tuto pandemii za poučení pro budoucí řešení klimatických změn, které v současnosti již probíhají.

Obrázek 1. Euregiony českého-polského pohraničí v roce 2020

Zdroj: H. Böhm, *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From debordering to re-bordering?*, "Moravian Geographical Reports", 2021, Vol. 29, No. 2.

⁸ L. Novotný, *Impact of COVID-19 on Czech Cross-Border Commuters: Legal Perspective*, "Scientific papers of the university of Pardubice Series D" 2021, Vol. 29, No. 1.

⁹ M. Grančay, *Covid-19 and Central European Tourism: The Competitiveness of Slovak Tourist Guides*, "Central European Business Review" 2020, Vol 9., No 5.

Potenciální dopady pandemie COVID-19 na turistický průmysl jsou však jiné než minulé pandemické krize, jak uvádí Škare, Soriano a Porada-Rochoń¹⁰. Obnova cestovního ruchu na celém světě bude trvat déle, než je průměrná očekávaná doba zotavení 10 měsíců. Podpora soukromé a veřejné politiky musí být koordinována, aby bylo zajištěno budování kapacit a provozní udržitelnost odvětví cestovního ruchu v letech 2020–2021. O oživení cestovního ruchu po pandemii se zmiňuje také Sharma, Thomas a Paul¹¹.

Metodika výzkumu

V období mezi 1.3. a 15.4. 2022 probíhal v rámci projektu EUREGIO-INFO (CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Česká republika – Polsko) kvantitativní výzkum s cílem zjistit, jaký vliv měla zavedená vládní opatření spojená s pandemií COVID-19 na život obyvatel na česko-polském pohraničí. Na realizovaném výzkumu spolupracoval projektový tým partnerských organizací Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, Slezská univerzita v Opavě, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej ‘Olza’, Akademia WSB. Výzkum na české straně česko-polského pohraničí probíhal prostřednictvím dotazníkového šetření od společnosti Median na reprezentativním vzorku 1 000 obyvatel. Jako prostředek sběru dat byly použity standardizované metody CATI, CAWI a CAPI.

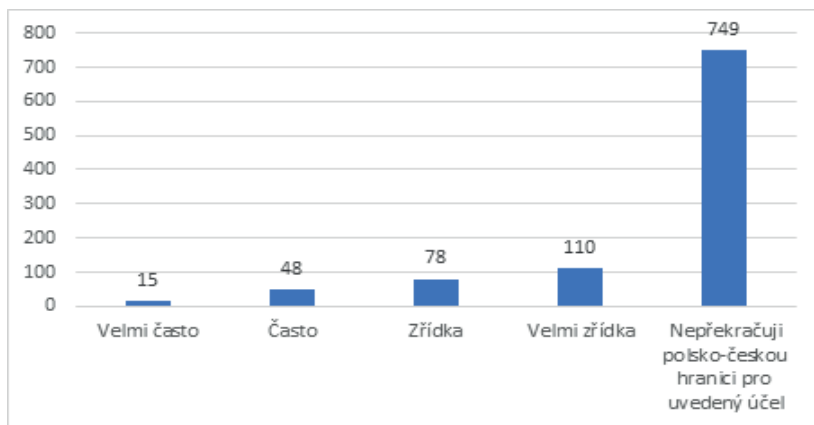
Dále také V rámci daného projektu na Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné 23. 3. 2023 od 9 do 11 hodin probíhal kvalitativní výzkum formou focus groups. Účastníky byli představitelé podnikatelské sféry, a to z oblasti ubytování a stravování, cestovní kanceláře, vzdělávání v cestovním ruchu, a zájmové sdružení v cestovním ruchu. Schůzka probíhala hybridní formou. Byly diskutovány vybrané zkoumané skutečnosti, které se věnovaly pandemii COVID-19 a budou blíže popsány v další části příspěvku.

¹⁰ M. Škare, D.R. Soriano, M. Porada-Rochoń, *Impact of COVID-19 on the travel and tourism industry*, “Technological Forecasting and Social Change” 2021, No. 163, 120469.

¹¹ G.D. Sharma, A. Thomas, J. Paul, *Reviving tourism industry post-COVID-19: A resilience-based framework*, “Tourism management perspectives” 2021, No. 37, 100786.

Vybrané výsledky kvantitativního a kvalitativního výzkumu

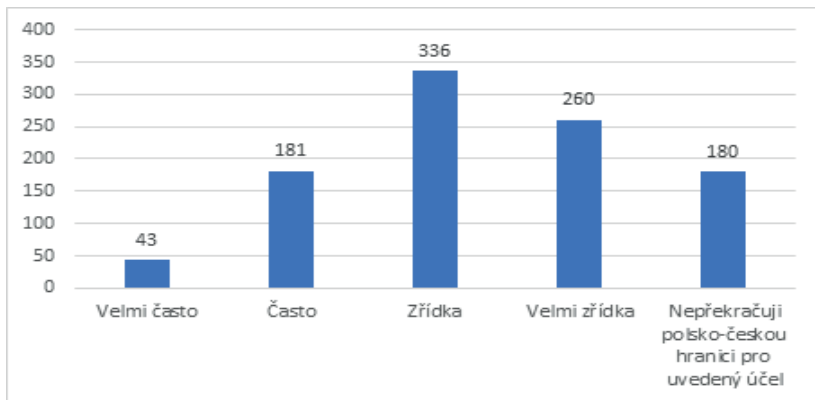
Kvantitativní šetření se zaměřovalo na cestovní ruch. Zkoumána byla četnost překračování česko-polské hranice a její důvody. Většina respondentů (74,9%) nepřekračuje polsko-českou hranici za obchodním účelem a zájmem, viz obr. 2. Jen zřídka překračuje česko-polské hranice z uvedeného důvodu 7,8% respondentů, 1,5% respondentů velmi často a 4,8% respondentů často.

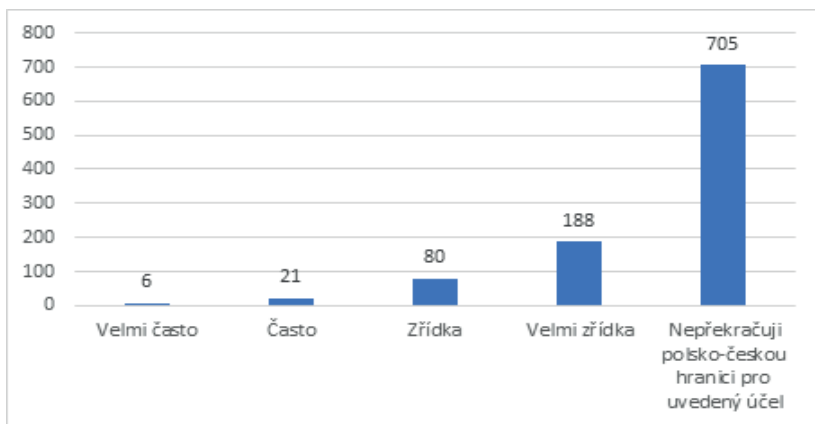
Obrázek 2. Jak často překračujete česko-polské hranice za níže uvedených důvodů? [Zájmy (obchodní účely)]

Za častý nebo velmi častý považuje důvod nakupování 22,4% respondentů, viz obr. 3. Pro 59,6% respondentů je tento důvodem nakupování pro překračování česko-polské hranice zřídka, resp. velmi zřídka.

Dalším zkoumaným důvodem překračování hranice byla kultura a její četnost pro překračování česko-polské hranice. Zřídka, resp. velmi zřídka uvedlo 26,8% respondentů, ale i zde většina respondentů (70,5%) uvedla, že nepřekračuje hranici pro tento účel, viz obr. 4.

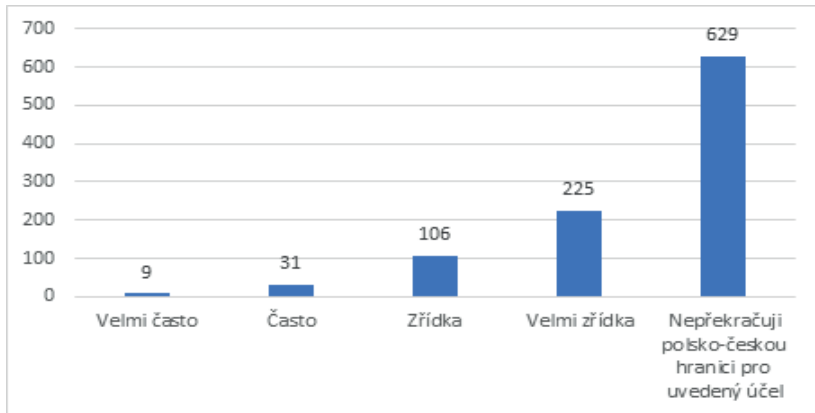

Obrázek 3. Jak často překračujete česko-polské hranice za níže uvedených důvodů? [Nakupování]

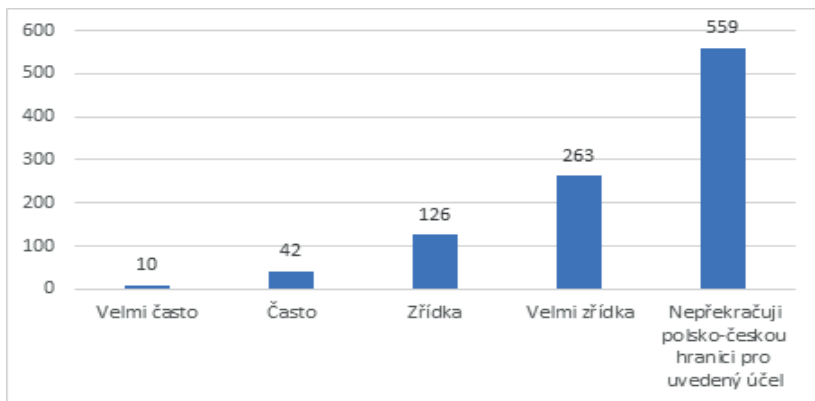
Obrázek 4. Jak často překračujete česko-polské hranice za níže uvedených důvodů? [Kultura]

Zábavu jako velmi častý, resp. častý důvod pro překračování česko-polské hranice uvedlo 40% respondentů. Naproti tomu 62,9% respondentů uvedlo, že nepřekračuje polsko-českou hranici pro uvedený účel, viz obr. 5.

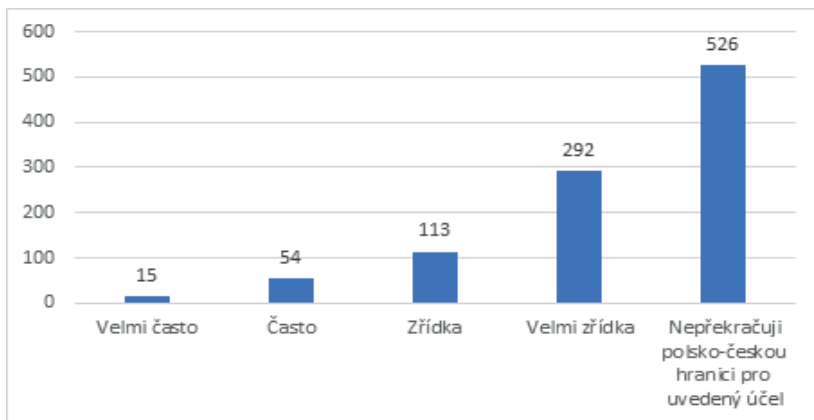
Obrázek 5. Jak často překračujete česko-polské hranice za níže uvedených důvodů? [Zábava]

Sport/turistiku považuje 5,2% respondentů za velmi častý, resp. častý důvod pro překračování česko-polské hranice. Naopak 38,9% respondentů uvedlo, že překračuje hranice z tohoto důvodu jen velmi zřídka a zřídka. Opět většina (55,9%) respondentů nepřekračuje polsko-českou hranici pro uvedený účel vůbec.

Obrázek 6. Jak často překračujete česko-polské hranice za níže uvedených důvodů? [Sport/turistika]

Mezi poslední zkoumaný důvod a jeho frekvenci pro překračování česko-polské hranice, patřilo cestování a přejezd do Polska. Menšina respondentů (6,9%) překračuje česko-polské hranice velmi často resp. často za tímto účelem. Jen velmi zřídka překračuje česko-polské hranice za tímto účelem 29,2% respondentů. I cestování není jako v předchozích případech vůbec důvodem překročení hranice (52,6% respondentů), viz obr. 7.

Obrázek 7. Jak často překračujete česko-polské hranice za níže uvedených důvodů? [Cestování (přejezd přes Polsko)]

Dle výzkumu se většina z uvedených faktorů: rodina/přátelé, práce, zájmy, vzdělávání, zdravotní péče, kultura, zábava, sport, cestování nejvíce jako hlavní účel pro překračování česko-polské hranice. Nakupování je pro 59,6% respondentů důvodem pro překračování česko-polské hranice zřídka, resp. velmi zřídka. Přesto se nakupování co do pořadí a frekvence umístilo na prvním místě jako důvod překračování česko-polské hranice (22,4% respondentů). Na dalších místech následují cestování (6,9%), zájmy – obchodní účely (6,3%), sport/turistika (5,2%), rodina/přátelé (5%), zábava (4%).

V rámci kvalitativní výzkumu formou focus groups v březnu 2023, kterého se zúčastnili představitelé podnikatelské sféry, a to z oblasti ubytování, stravování, cestovní kanceláře, vzdělávání v cestovním ruchu, a zájmové sdružení

v cestovním ruchu byla diskutována řada problémů, které trápí vybrané podnikatele z oblasti cestovního ruchu na česko-polském pohraničí.

V rámci tohoto šetření došlo ke zjištění těchto skutečností:

- všechny podpůrné vládní balíčky, které pomáhali překlenout období pandemie COVID-19 v ČR, byly podniky v hotelnictví i cestovními kancelářemi využity,
- většina ubytovacích i stravovacích zařízení a cestovních kancelářích znamenala pokles klientů, což bylo způsobené zejména tím, že se také časově změnila i cenové relace,
- podniky se opatřením musely přizpůsobit,
- co se týče česko-polských vztahů, pandemie určitě způsobila změny,
- je potřebné zaměřit se na obnovu a posílení vztahů – přeshraniční styk a spolupráce jsou klíčové pro hospodářský a sociální rozvoj obou zemí, a také je nesmírně důležité tyto vztahy udržovat a rozvíjet i v budoucnu.

Dále prostřednictvím Focus Groups bylo také zjištěno, že důvodem nízké přeshraniční aktivity obyvatel euroregionu v oblasti cestovního ruchu, je dle účastníků rozhovoru, neinformovanost. Vážne komunikace s obyčejným obyvatelstvem. Je zapotřebí lepší spolupráce mezi jednotlivými subjekty cestovního ruchu, vytvoření webových stránek v různých jazycích, větší propagace možností, lepší informovanost veřejnosti, co všechno oblast nabízí.

Existuje obrovský potenciál pro společnou tvorbu nabídky v této oblasti a pro využití přeshraničního území. Hledá se správná rovnováha mezi propagací našich regionů a ochranou jejich přírodního a kulturního dědictví. Hlavním problémem turistické oblasti je získat více prostředků na propagaci regionu.

Závěr

Destinačním managementem turistické oblasti Těšínské Slezsko může přinést mnoho výhod nejen pro podnikatele, ale i pro celý region – pokud je zájem podnikatelů se zapojit nebo spolupracovat je k dispozici paní Radana Bocková, destinační manažerka. Hlavním cílem je vytvořit prosperující a udržitelný cestovní ruch v regionu, který přináší prospěch všem, jak podnikatelům, tak i návštěvníkům a místním obyvatelům.

Z proběhlé diskuse vyplynuly i konkrétní návrhy, jak vybranou oblast zlepšit. Jedná se zejména o tyto aktivity:

- vytvoření Bedekru, pro sjednocení informací do jednoho konkrétního celku,
- zřízení nějakých speciálních cestovních balíčků nebo slevových akcí, které by lákaly turisty k přeshraničním výletům,
- lepší propagace regionu, zlepšení komunikace a distribuce informací,
- nabídka informací i v polštině zejména místní podniky, IC, aj.,
- zavedení jednotného systému pro sdílení informací a propagaci událostí a atrakcí mezi institucemi cestovního ruchu, zájmovými sdruženími a podniky cestovního ruchu (hotely, restaurace, cestovní kanceláře) na www-stránkách, sítích a větší distribuci letáků a informačních materiálů,
- vytvořit snadno dostupné „jednotné fyzické kontaktní místo“ pro informace o přeshraničních aktivitách s možností online i na sociálních médiích,
- integrace informací o přeshraničních aktivitách do školních programů, spolupráce se školami na obou stranách hranice, aby se studenti naučili více o příležitostech v jejich regionu a aby se stali ambasadory pro přeshraniční turismus ve svých komunitách,
- zaměřit se na rozvoj kulturního a rekreačního přeshraničního turismu – najít způsoby, jak propagovat naše místní atrakce a ukázat lidem, co všechno mohou realizovat v našem regionu,
- jako komunikační kanál využívat webové stránky, sociální média, e-mailové bulletin a jiné digitální platformy k šíření informací o událostech, atrakcích a příležitostech v oblasti,
- vytvoření aplikace pro mobilní zařízení, která by obsahovala informace o turistických trasách, dopravě, ubytování, místních atrakcích a dalších důležitých informacích z oblastí cestovního ruchu a volného času,
- zajistit, aby turismus byl udržitelný a přínosný pro místní komunitu na obou stranách hranice.

Závěrem bychom vyzdvihli informaci jedné z účastnic focus group Rychtářové Barbory:

Věřím, že pokud budeme pracovat společně a využívat naše zdroje efektivně, můžeme tuto oblast učinit ještě atraktivnější pro návštěvníky z obou zemí.

Článek vznikl za podpory projektu EUREGIO-INFO, CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Česká republika – Polsko.

Literatura

- Al Fadla A., *Impact of COVID-19 on SMEs and employment*, „Entrepreneurship and Sustainability“ 2020, Vol. 8, No. 2.
- Böhm H., *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From debordering to re-bordering?*, „Moravian Geographical Reports“ 2021, Vol. 29, No. 2.
- Grančay M., *Covid-19 and Central European Tourism: The Competitiveness of Slovak Tourist Guides*, „Central European Business Review“ 2020, Vol 9., No 5.
- Huynh D.V. a kol., *The COVID-19 Pandemic and Its Impacts on Tourism Business in a Developing City: Insight from Vietnam*, „Economies“ 2021, Vol. 9, No. 172.
- Kajzar P., Kostková M., Pellešová P., *Results of Questionnaire Survey among Selected Tourism Enterprises and their Reflection on Trends in Tourism in the Moravian-Silesian Region*, „Journal of Environmental Management and Tourism“ 2020, Vol. XI, No. 2(42).
- Murgaš F., Petrovič F., *Quality of life and quality of environment in Czechia in the period of the COVID-19 pandemic*, „Geografický časopis“ 2020, Vol. 72, No. 3.
- Novotný L., *Impact of COVID-19 on Czech Cross-Border Commuters: Legal Perspective*, „Scientific papers of the university of Pardubice Series D“ 2021, Vol. 29, No. 1.
- Prentice C., Altinay L., Woodside A.G., *Transformative service research and COVID-19*, „The Service Industries Journal“ 2021, Vol. 41, No. 1.2.
- Sharma G.D., Thomas A., Paul J., *Reviving tourism industry post-COVID-19: A resilience-based framework*, „Tourism management perspectives“ 2021, No. 37, 100786.
- Šindelář M., *The impact of the Covid-19 pandemic on cross-border cooperation between Czechia and Austria*, „AUC Geographica“ 2023, Vol. 58, No. 1.
- Škare M., Soriano D.R., Porada-Rochoń M., *Impact of COVID-19 on the travel and tourism industry*, „Technological Forecasting and Social Change“ 2021, No. 163, 120469.

Pavlaína Pellešová, Patrik Kajzar, Łukasz Wróblewski

Postrzeżenie wpływu pandemii COVID-19 na obszar ruchu turystycznego obywateli na pograniczu czesko-polskim

S t r e s z c z e n i e

W okresie pomiędzy 1 marca a 15 kwietnia 2022 przeprowadzono ilościowe badania mające na celu ustalenie wpływu wprowadzonych środków ochrony przed pandemią COVID-19 na życie mieszkańców pogranicza czesko-polskiego w ramach projektu (CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Republika Czeska – Polska). Badania prowadził zespół projektowy organizacji partnerskich: Stowarzyszenie Regionalne Współpracy Terytorialnej na Śląsku Cieszyńskim, [Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska], Uniwersytet Śląski w Opawie [Slezská univerzita v Opavě], Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej 'Olza', Akademia WSB. Badania po czeskiej stronie pogranicza czesko-polskiego przebiegały za pośrednictwem kwestionariusza przygotowanego przez spółkę Median na reprezentacyjnej próbie 1 000 obywateli. Do zebrania danych posłużyły ustandaryzowane metody CATI, CAWI i CAPI. Jako najczęstsze powody respondenci wskazywali zakupy, odwiedziny rodziny i przyjaciół, sport i turystykę. Wnioski te potwierdziły się również w dalszej części badania, gdzie respondenci opisywali obszary, w których dotknęły ich ograniczenia związane z pandemią COVID-19. Największym ograniczeniem był brak możliwości zakupów po polskiej stronie granicy. Przyjęte środki ograniczyły również możliwość korzystania z usług gastronomicznych w Polsce, ruchu turystycznego i infrastruktury sportowej. Obywatele negatywnie ocenili szczególnie zamknięcie granic i obowiązek kwarantanny po ich przekroczeniu. Dzięki wprowadzonym środkom respondenci wskazali, że na ich podstawie uświadamiają sobie, jak duży wpływ miały one na ich życie i odczuwają większe podziały między obydwojma państwami. W ramach projektu, dnia 23 marca 2023 od 9 do 11 na Wydziale handlowo-gospodarczym w Karwinie przebiegało badanie jakościowe w formie badania focus groups, w którym udział wzięli przedstawiciele sektora ruchu turystycznego, a więc przedsiębiorstwa noclegowo-gastronomiczne, biura podróży, edukacji w ruchu turystycznym i kółka zainteresowań w ruchu turystycznym. Spotkanie odbyło się w formie hybrydowej. Badanie potwierdziło wcześniejsze stwierdzenia: przyjęte środki miały wpływ nie tylko na obywateli regionu, ograniczenie swobody ruchu, ale również na wybrane przedsiębiorstwa ruchu turystycznego, w szczególności z powodu spadku liczby klientów. Wskutek ograniczeń związanych z pandemią przedsiębiorcy

musieli przewartościować i zmodyfikować sposoby komunikacji i współpracy. Chociaż niektóre ze zmian były trudne, wiele z nich pomogło usprawnić pracę i nauczyło nowych sposobów rozwiązywania problemów. Transgraniczne relacje i współpraca są kluczowe dla rozwoju gospodarczego i społecznego obu państw, a więc niezmiernie ważne jest utrzymywanie tych relacji i ich rozwój w przyszłości.

Słowa kluczowe: środki przyjęte przez rząd, pandemia COVID-19, euroregion, czesko-polskie pogranicze, ruch turystyczny

Pavína Pellešová, Patrik Kajzar, Łukasz Wróblewski

Vnímanie dopadov pandémie COVID-19 na oblasť cestovného ruchu obyvateľstva na česko-poľskom pohraničí

Z h r n u t i e

V období medzi 01. 03. a 15. 04. 2022 prebiehal v rámci projektu EUREGIO-INFO (CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Česká republika – Poľsko) kvantitatívny výskum s cieľom zistiť vplyv zavedenia vládnych opatrení spojených s pandémiou COVID-19 na život obyvateľstva na česko-poľskom pohraničí. Na realizovanom výskume spolupracoval projektový tím partnerských organizácií Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, Slezská univerzita v Opavě, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza“, Akademia WSB. Výskum na českej strane česko-poľského pohraničia prebiehal prostredníctvom prieskumu od spoločnosti Median na reprezentatívnej vzorke 1 000 obyvateľov. Ako prostriedok zberu dát boli použité štandardizované metódy CATI, CAWI a CAPI. Respondenti uvádzali ako najčastejšie dôvody nakupovanie, návštevy rodiny a priateľov, šport a turistiku. Tieto závery sa potvrdili aj v ďalšej časti výskumu, kde sa respondenti vyjadrovali k tomu, v akých oblastiach ich obmedzili vládne opatrenia spojené s pandémiou COVID-19. Najväčším obmedzením bola nemožnosť nakupovať na poľskej strane hraníc. Prijaté obmedzenia ďalej tiež ovplyvnili možnosti návštevy gastronomických služieb v Poľsku, turistických cieľov a športovej infraštruktúry. Obyvatelia negatívne hodnotili najmä dočasné uzavretie hraníc a povinnosť karantény po prechode. Aj vďaka týmto opatreniam respondenti uviedli, že si na základe nich uvedomujú, aký veľký vplyv mali na ich bežný život a pociťujú vďaka nim väčšie rozdelenie oboch národov. Dňa 23. marca 2023 od 9. do 11. hodiny prebiehal v rámci daného projektu na Obchodno podnikateľskej fakulte

v Karvinej kvalitativný výskum formou focus groups, ktorého sa zúčastnili predstavitelia podnikateľskej sféry z oblasti cestovného ruchu, teda ubytovacie a stravovacie zariadenia, cestovné kancelárie, vzdelávanie v cestovnom ruchu a záujmové združenia v cestovnom ruchu. Schôdza prebiehala hybridnou formou. V rámci tohto výskumu sa potvrdili predchádzajúce skutočnosti: prijaté vládne opatrenia mali vplyv nielen na obyvateľov regiónu, obmedzenie voľného pohybu, ale aj na vybrané podniky cestovného ruchu, a to najmä z dôvodu poklesu počtu ich klientov. Kvôli obmedzeniam spôsobeným pandemiou boli nútení podnikatelia prehodnotiť a upraviť spôsoby komunikácie a spolupráce. Aj keď niektoré z týchto zmien boli sťažené, mnohé z nich im pomohli zefektívniť prácu a naučiť sa nové spôsoby riešenia problémov. Cezhraničný styk a spolupráca sú kľúčové pre hospodársky a sociálny rozvoj oboch krajín, a tak je nesmierne dôležité tieto vzťahy udržiavať a rozvíjať aj v budúcnosti.

Kľúčové slová: vládne opatrenia, pandémie COVID-19, euroregión, česko-poľské pohraničie, cestovný ruch

Pavína Pellešová, Patrik Kajzar, Łukasz Wróblewski

Perception of the impact of the COVID-19 pandemic on tourism by inhabitants of the Czech-Polish border area

S u m m a r y

As a part of the project EUREGIO-INFO (CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847 – Interreg V-A Czech Republic-Poland), in the period from March, 1st to April, 15th 2022, a quantitative study was being carried out in order to investigate the impact of government measures taken in relation to the COVID-19 pandemic on the life of inhabitants of the Czech and Polish border area. The study was performed by the project team of the following partner organizations: Regional Association of Territorial Cooperation of Cieszyn Silesia [Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska], Silesian University in Opava, *Olza* Association for Development and Regional Cooperation [Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej 'Olza'] and the WSB Academy. The research on the Czech side of the Czech-Polish border area was carried out through a questionnaire survey by the *Median* company on a representative sample of 1 000 inhabitants. CATI, CAWI and CAPI standardized methods were used to collect data. Respondents cited shopping, visiting family and friends, sports and tourism

as the most common reasons. These conclusions have been confirmed also in another part of the study, where the respondents answered questions on the areas in which they had been constrained by government measures related to the COVID-19 pandemic. The major restriction was the limitation in doing shopping on the Polish side of the border. The measures affected also the use of food and catering services in Poland, as well as tourism and sport infrastructure. Residents were particularly negative about the temporary closure of the border and the obligation to quarantine after crossing. Respondents noted that due to the measures they now realize the impact they had on their regular life and now feel the greater division between the nations. On 23rd of March, 2023, from 9–11 a.m., qualitative research in the form of focus groups took place within the framework of the project at the Faculty of Business and Entrepreneurship in Karvina, which was attended by representatives of the tourism business sector, i.e. accommodation and catering establishments, travel agencies, tourism education and tourism interest associations. The meeting took a hybrid form. The research resulted in confirming the previous facts: the measures taken by the government affected not only the inhabitants of the region and their free movement but also some travel enterprises, especially due to decrease in the number of their customers. Due to restrictions resulting from the pandemic, the entrepreneurs had to rethink and modify ways of communication and cooperation. While some of these changes have been difficult, many have helped them to streamline their work and learn new ways of solving problems. A cross-border contact and cooperation are key factors for economic and social development of both countries, thus it is very important to maintain and develop these relations also in the future.

Key words: government measures, COVID-19 pandemic, Euroregion, Czech-Polish border, travel movements

dr hab. inż. Łukasz Wróblewski, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
lwroblewski@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

dr hab. Joanna Kurowska-Pysz, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
jkurowska@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-3967-9263>

Ing. Tomáš Pražák, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Katedra podnikové ekonomiky a managementu
prazak@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-4119-8530>

Wpływ ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy w Euroregionie Śląsk Cieszyński na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony pogranicza

Streszczenie

Artykuł ma charakter badawczy. Celem pracy jest oszacowanie za pomocą modelowania strukturalnego wpływu (kierunku oraz siły) wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŚC-TS) na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług edukacyjnych oraz zagospodarowujących czas wolny), a następnie na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS. Na potrzeby pracy zostało przeprowadzone badanie ilościowe z użyciem standaryzowanego kwestionariusza na próbie 2 109 mieszkańców EŚC-TS (1 109 osób po stronie polskiej oraz 1 000 osób po stronie czeskiej). Pozytskane dane poddano analizie czynnikowej oraz modelowaniu równań strukturalnych (SEM – Structural Equation Modeling). Wyniki analizy SEM potwierdziły, że wprowadzone (w czasie

pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS.

Słowa kluczowe: COVID-19, Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko, dezintegracja mieszkańców, modelowanie równań strukturalnych, pogranicze, transgraniczny rynek

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł ma charakter badawczy. Zaprezentowano w nim wybrane wyniki badań ilościowych realizowanych w latach 2021–2023 w ramach projektu „EUREGIO-INFO” w grupie 2109 mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŚC-TS). Punktem wyjścia do opracowania koncepcji badania (tj.: analizy problemu w świetle literatury przedmiotu; ustalenie źródeł niezbędnych danych i metod badawczych oraz do przyjęcia niezbędnych założeń, hipotez i tez) było sformułowanie problemu naukowego. Problem ten dotyczył wpływu wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług edukacyjnych oraz zagospodarowujących czas wolny) i w rezultacie na dezintegrację transgraniczną mieszkańców EŚC-TS. Główny cel realizowanych badań miał zatem charakter empiryczny. Było nim zdobycie informacji o wpływie przyjętych środków epidemiologicznych na życie codzienne mieszkańców pogranicza, w szczególności na dezintegrację mieszkańców z polskiej i czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko.

Realizacja tak sformułowanego celu głównego wymagała osiągnięcia następujących celów szczegółowych:

- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy,

- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych,
- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług zagospodarowujących czas wolny,
- określenie, jak funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług edukacyjnych oraz zagospodarowujących czas wolny) przekłada się na dezintegrację mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu).

W pracy przyjęto następujące zakresy badawcze:

- zakres podmiotowy: mieszkańcy EŚC-TS – popytowa strona transgranicznego rynku euroregionu;
- zakres przedmiotowy: zależność występująca między wprowadzonymi (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeniami związanymi z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS, a funkcjonowaniem wyodrębnionych transgranicznych rynków. Przedmiotem badań była również zależność występująca między funkcjonowaniem wyodrębnionych transgranicznych rynków a dezintegracją mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS;
- zakres czasowy: luty–czerwiec 2022 (czas badań pierwotnych);
- zakres przestrzenny: obszar Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko.

Podstawowe informacje o prowadzonych badaniach ilościowych zawarto w tabeli 1.

Aby zweryfikować najistotniejsze związki i zależności, jakie występują w badanym obszarze, w oparciu o dotychczasowy dorobek nauk społecznych przedstawiony w literaturze przedmiotu, sformułowano hipotezę główną:

wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych

transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚĆ-TS.

Tabela 1. Podstawowe informacje dotyczące prowadzonych badań ilościowych

Wyszczególnienie	Badania
Metody badawcze	Ankieta/Wywiad
Narzędzia badawcze	Standaryzowany kwestionariusz
Dobór próby	nieprobabilistyczny (mieszkańcy Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko)
Wielkość próby	Łącznie 2109 osób (1109 osób to mieszkańcy polskiej strony EŚĆ, 1000 osób to mieszkańcy czeskiej strony EŚĆ)
Zakres przestrzenny badania	Euroregion Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko
Czas badania	luty–czerwiec 2022

Źródło: Badania własne.

Badania oraz zaprezentowane w pracy analizy realizowane były przez pracowników naukowo-badawczych Akademii WSB w Cieszynie oraz Uniwersytetu Śląskiego w Opawie w ramach projektu „EUREGIO-INFO”. Dane po stronie polskiej, pod nadzorem autorów, zbierane były od lutego do czerwca 2022 roku przez niezależną agencję badawczą „Konsultant” specjalizującą się w badaniach transgranicznych. Po stronie czeskiej badania zrealizowano w okresie od marca do kwietnia 2022.

Pytania merytoryczne w kwestionariuszu sformułowane zostały w formie pytań zamkniętych głównie w formie tablic. Zastosowane skale były skalami porządkowymi, pięciostopniowymi (skala Likerta). Pytania merytoryczne podporządkowane były ściśle celom badania. Pytania metryczkowe umożliwiły dokonanie charakterystyki badanej próby oraz pozwoliły przedstawić uzyskane wyniki w przekrojach badawczych – m.in. z podziałem na mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚĆ-TS (tabela 2).

Łącznie, w pobranej próbie mieszkańców EŚĆ-TS znalazło się 1 109 mieszkańców polskiej strony euroregionu (około 0,4% wszystkich mieszkańców polskiej strony EŚĆ-TS) oraz 1 000 mieszkańców czeskiej strony (około 0,3%). Z czego 55,9% stanowiły kobiety a 44,1% mężczyźni. Były to najczęściej osoby

w wieku od 35 do 44 lat (21,1%) oraz powyżej 64 lat (19,8%) z wykształceniem średnim (35,9%) lub wyższym (31,2%).

Tabela 2. Charakterystyka badanej próby (N=2109)

Wyszczególnienie		Mieszkańcy polskiej strony EŚC (N=1109)		Mieszkańcy czeskiej strony EŚC (N=1000)		Razem (N=2109)	
		Liczba bez-względna	Odsetek badanej próby	Liczba bez-względna	Odsetek badanej próby	Liczba bez-względna	Odsetek badanej próby
Płeć	Kobieta	657	59,24	522	52,20	1179	55,90
	Mężczyzna	452	40,76	478	47,80	930	44,10
Wiek	18–24 lat	109	9,83	73	7,30	182	8,63
	25–34 lat	207	18,67	158	15,80	365	17,31
	35–44 lat	273	24,62	172	17,20	445	21,10
	45–54 lat	196	17,67	198	19,80	394	18,68
	55–64 lat	131	11,81	174	17,40	305	14,46
	Powyżej 64 lat	193	17,40	225	22,50	418	19,82
Wykształcenie	Podstawowe/gimnazjalne	77	6,94	90	9,00	167	7,92
	Zawodowe	187	16,86	342	34,20	529	25,08
	Średnie	379	34,17	377	37,70	756	35,85
	Wyższe	466	42,02	191	19,10	657	31,15
Status społeczny na rynku pracy	Uczeń/Student	88		43	4,30	131	6,21
	Pracownik zatrudniony na umowę	581	52,39	519	51,90	1100	52,16
	Przedsiębiorca prowadzący własną działalność gospodarczą	121	10,91	66	6,60	187	8,87
	Inna forma zatrudniania (w tym rolnicy)	32	2,89	67	6,70	99	4,69
	Rencista/Emeryt	242	21,85	279	27,90	521	24,70
	Bezrobotny	45	4,06	26	2,60	71	3,37

Źródło: Badania własne.

Modelowanie równań strukturalnych jako metoda analizy danych

Modelowanie równań strukturalnych (inaczej analiza SEM – Structural Equation Modeling) jest jedną z lepiej opracowanych technik z rodziny metod interpretacji przyczynowej opartych na statystycznej analizie danych. Jest to technika dosyć często stosowana przez przedstawicieli nauk społecznych, w tym nauk o zarządzaniu i jakości. O jej ugruntowanej pozycji świadczyć może m.in. fakt, że od wielu lat jest dostępna, w różnych wersjach, w wielu pakietach statystycznych. W modelowaniu tym wyodrębnia się dwa specyficzne, krzyżujące się kryteria opisujące zmienne, które są przedmiotem analiz (np. czynnik odnoszący się do ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej wprowadzonych w związku z pandemią koronawirusa oraz czynniki odnoszące się do wyodrębnionych transgranicznych rynków, czy czynnik odnoszący się do integracji/dezintegracji mieszkańców EŚC-TS). Tym samym równania strukturalne pozwalają na uwzględnienie w analizie statystycznej, oprócz zmiennych obserwowalnych, jawnych i mierzonych podczas badania (np. sformułowanych w formie konkretnych pytań w standaryzowanym kwestionariuszu), również zmiennych nieobserwowalnych, ukrytych. Nie są one bezpośrednio mierzone w badaniu, lecz są wyprowadzane z teorii i mogą wywierać wpływ na wyodrębnienie istotnych związków przyczynowych przewidywanych przez badacza. Wzór zależności pomiędzy zmiennymi ukrytymi w każdym przypadku określa efekty przyczynowe z wariancji nie wyjaśnionej. Zależności te prezentowane są w formie modelu postrzeganego jako szczególny przypadek teorii lub odwzorowania, który tworzony jest metodą hipotetyczno-dedukcyjną. Według A. Zakrzewskiej-Bielawskiej modele tego typu są charakterystyczne dla badań ilościowych. Opracowując model hipotetyczno-dedukcyjny, w pierwszej kolejności dokonuje się rozpoznania podstaw teoretycznych przez przegląd literatury przedmiotu i jej krytyczną analizę, by na tej podstawie określić ramy konceptualne badania przez precyzyjne zdefiniowanie pojęć, przy pomocy których został opisany problem badawczy. Ramy konceptualne w naukach o zarządzaniu i jakości przyjmują postać konstruktów teoretycznego ujmującego zjawiska, które nie mogą być obserwowane bezpośrednio. Podejście takie miało również zastosowanie w przypadku

badań przeprowadzonych przez polsko-czeski zespół badawczy metodą ankiety oraz wywiadu CATI w grupie 2 109 mieszkańców EŚC-TS (1 109 osób po stronie polskiej oraz 1 000 osób po stronie czeskiej). W pierwszej kolejności autorzy dokonali bowiem rozpoznania podstaw teoretycznych dotyczących funkcjonowania transgranicznych rynków na pograniczach przez przegląd literatury przedmiotu i jej krytyczną analizę. Następnie na tej podstawie określili ramy konceptualne badania (przyjmujące postać konstruktów teoretycznych ujmującego zjawiska, które nie mogą być obserwowane bezpośrednio – m.in. wyodrębniono w efekcie przeprowadzonej analizy czynniki np. transgraniczne rynki: pracy, usług edukacyjnych oraz zagospodarowujących czas wolny), przy pomocy których został opisany problem badawczy. Tak opracowany konstrukt stał się podstawą do operacjonalizacji badanego zjawiska, co wymagało od autorów określenia zakresu zmienności właściwego dla celów badań, oznaczenia stopnia precyzji pomiaru zmiennych, wyjaśnienia istotnych wymiarów zmiennych, jasnego zdefiniowania wartości zmiennych i zależności między nimi oraz decyzji dotyczących właściwego poziomu pomiaru. W omawianym przypadku model oznaczał będzie zatem hipotetyczną konstrukcję myślową, tj. układ założeń, pojęć i zależności między nimi, pozwalający opisać w przybliżony sposób jakiś aspekt rzeczywistości. W związku z opracowaniem przez autorów modelu hipotetyczno-dedukcyjnego możliwe było w sposób uproszczony zobrazowanie zależności między ograniczeniami związanymi z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS, funkcjonowaniem wyodrębnionych transgranicznych rynków oraz dezintegracją mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS.

Ograniczenia modelowania strukturalnego to przede wszystkim liniowość (czasami zależności są nieliniowe) oraz brak rozróżnienia między współzmiennością a przyczynowością. Zalety modelowania strukturalnego to analiza relacji przyczynowej, przewaga nad analizą regresji, nie zależy od kolejności wprowadzania zmiennych, konieczności uproszczenia relacji między zmiennymi, analiza efektów pośrednich i bezpośrednich wpływu poszczególnych zmiennych, różne skale pomiarowe zmiennych. Jest metodą testowania teorii proponowanej przez badacza, gdyż weryfikowana struktura zależności przyczynowych powstaje wyłącznie jako konsekwencja teorii.

Główne komponenty modelu hipotetyczno-dedukcyjnego – wyniki analizy czynnikowej

Przystępując do określenia wpływu, jaki wywierały wprowadzone na obszarze EŚC-TS (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług edukacyjnych oraz zagospodarowujących czas wolny – kultura, turystyka) i w rezultacie na dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony euroregionu konieczne było zdefiniowanie składowych dla:

- komponentu 1 – (czynnika) opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS,
- komponentów 2, 3 oraz 4 – (czynników) poszczególnych transgranicznych rynków (pracy, usług edukacyjnych oraz zagospodarowujących czas wolny),
- komponentu 5 – (czynnika) opisującego dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS.

Komponenty te przybierając formę odpowiednio dobranych stwierdzeń, miały zastosowanie w badaniach mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS. Stwierdzenia te zdefiniowane zostały na podstawie informacji pozyskanych od ekspertów biorących udział w indywidualnych wywiadach pogłębionych, które przeprowadzono we wcześniejszej fazie badań oraz pogłębionej literatury przedmiotu. Opracowano 29 stwierdzeń, które umieszczono w standaryzowanym kwestionariuszu – pięć dla komponentu 1 – opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS, po sześć stwierdzeń dla każdego z wyodrębnionych trzech transgranicznych rynków (komponent 2, 3 i 4) oraz sześć stwierdzeń dla komponentu 5 opisującego dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS.

Stwierdzenia odnoszące się do komponentu (czynnika) 1 dostosowane zostały do pięciostopniowej skali Likerta rozciągającej się od odpowiedzi „zdecydowanie negatywnie” (-2) do „zdecydowanie pozytywnie” (2). Stwierdzenia odnoszące się do komponentu 2, 3 oraz 4, jak również te odnoszące się do komponentu (czynnika) 5 dostosowane zostały do pięciostopniowej skali

Likerta rozciągającej się od odpowiedzi „zdecydowanie nie” (-2) do „zdecydowanie tak” (2).

W analizach (rzetelności, czynnikowej, równań strukturalnych) zastosowano kombinację statystyk eksploracyjnych oraz confirmacyjnych. Po pierwsze przeprowadzono analizę rzetelności wszystkich wyodrębnionych pięciu komponentów. Przeprowadzono ją przy wykorzystaniu oprogramowania SPSS oraz modułu *Analiza rzetelności*. Jako model analityczny wybrano model wewnętrznej spójności alfa Cronbacha bazujący na przeciętnej korelacji pomiędzy pozycjami skali. Współczynnik alfa Cronbacha stosowany jest do oceny rzetelności narzędzia pomiarowego. Jako akceptowalne wartości przyjmuje się wartość współczynnika przekraczającą poziom $\alpha = 0,7$ – w analizowanym przypadku wynosiła ona odpowiednio:

- 0,891 dla komponentu 1 (ograniczenia w przekraczaniu granicy PL–CZ na obszarze EŚC-TS),
- 0,961 w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku pracy w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL–CZ (komponent 2),
- 0,980 w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku usług edukacyjnych w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL–CZ (komponent 3),
- 0,945 w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku usług zagospodarowujących czas wolny w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL–CZ (komponent 4),
- 0,891 dla komponentu 5 (dezintegracja mieszkańców).

Wyniki w odniesieniu do wszystkich składowych są zatem zadowalające, a w wyniku dalszej analizy nie wykazano, że usunięcie jakiegokolwiek pozycji spowoduje istotny wzrost wartości współczynnika alfa Cronbacha, co świadczy o wysokim stopniu rzetelności narzędzia pomiarowego. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane

(powyżej poziomu 0,7). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

Następnie w odniesieniu do każdego wyodrębnionego komponentu przeprowadzono eksploracyjną analizę czynnikową z wykorzystaniem metody głównych składowych i ortogonalnej rotacji Promax przy użyciu oprogramowania SPSS. Przyjęto następujące założenia analizy:

- metoda wyodrębniania – metoda głównych składowych;
- wyodrębnianie na podstawie wartości własnej większej niż 1;
- metoda rotacji ukośnej Promax z parametrem kappa na poziomie 4;
- zaprezentowane zostaną tylko ładunki czynnikowe o wartościach bezwzględnych powyżej poziomu 0,5.

Na wstępie oceniono zasadność zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników przy wykorzystaniu współczynnika Kaisera-Meyera-Olkina (KMO) oraz testu sferyczności Bartletta. Dla zadanych zbiorów miara KMO wynosi odpowiednio:

- 0,814 dla komponentu 1,
- 0,909 dla komponentu 2,
- 0,910 dla komponentu 3,
- 0,914 dla komponentu 4,
- 0,903 dla komponentu 5.

Uzyskane miary KMO we wszystkich przypadkach są satysfakcjonujące (oczekuje się, że miara przekracza poziom 0,7). Stąd można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru stwierdzeń ładujących wszystkie wyodrębnione komponenty. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (p-wartość we wszystkich rozpatrywanych przypadkach wynosi poniżej poziomu 0,05). Można zatem stwierdzić, że uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

W wyniku przeprowadzonej analizy zgodnie z przyjętymi założeniami udało się zidentyfikować pięć czynników (po jednym dla każdego wyodrębnionego komponentu), które w istotny sposób wyjaśniają zmienność obserwowaną w wejściowym zbiorze danych. Wyodrębniony czynnik (ograniczenia w przekraczaniu granicy PL-CZ wprowadzone na obszarze EŚC-TS w związku

z pandemią COVID-19) wyjaśnia blisko 70,137% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 5-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 29,863% informacji. Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń odnoszące się do komponentu 2 stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 83,838% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 16,162% informacji. Następnie zakładając, że analizowane 6 stwierdzeń odnoszące się do komponentu 3 stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 91,161% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 8,839% informacji. Dalej, przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń odnoszące się do komponentu 4 stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 78,412% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 21,588% informacji. I wreszcie zakładając, że analizowane 6 stwierdzeń opisujących dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 65,274% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 34,726% informacji. Wszystkie analizowane zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku (powyżej 0,5), co jest wynikiem pożądanym. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki czynnikowe przekraczają poziom 0,5 z ostatecznej macierzy ładunków czynnikowych nie usunięto żadnej zmiennej (stwierdzenia).

Kolejnym etapem prowadzonej analizy było umieszczenie wyodrębnionych pięciu komponentów (czynników) w modelu hipotetyczno-dedukcyjnym, którego strukturę wraz z oszacowanymi parametrami zaprezentowano w kolejnym punkcie artykułu.

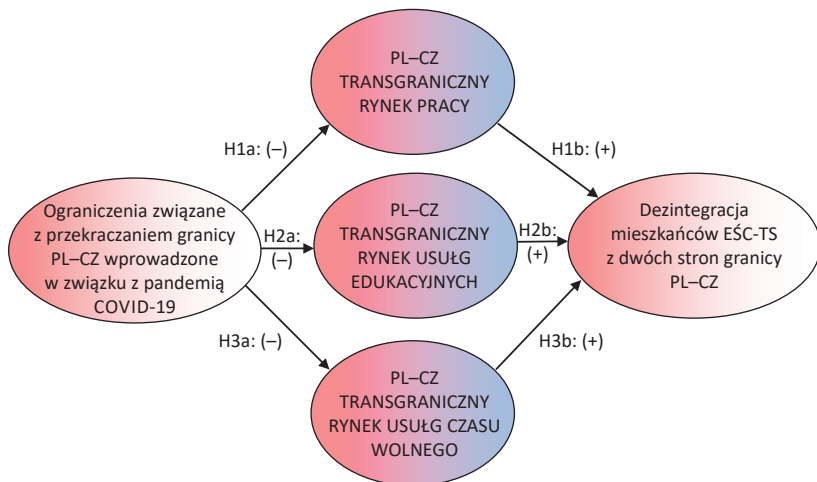
Funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii COVID-19 a dezintegracja mieszkańców EŚC-TS

W naukach o zarządzaniu i jakości modele badawcze odgrywają bardzo istotną rolę, gdyż z jednej strony dostarczają szczególnego obrazu rzeczywistości, z drugiej zaś umożliwiają prowadzenie badań empirycznych z określonym rygiorem metodologicznym. Z perspektywy badań ilościowych (takich jak badania realizowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO”) modele badawcze przyjmują bardzo często postać modeli hipotetyczno-dedukcyjnych w których na podstawie dedukcji wyjaśnia się zależności między zmiennymi opisującymi badane zjawisko, próbując udowodnić hipotetyczne zależności między nimi. Należy przy tym podkreślić, że nauka w istocie niczego nie udowadnia. Ona tylko wysuwa przypuszczenia i weryfikuje je, a wiedza naukowa stanowi zbiór nieustannie odnawianych roboczych hipotez dotyczących rzeczywistości.

W celu oszacowania wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy PL–CZ (wprowadzonych w związku z pandemią COVID-19) na funkcjonowanie transgranicznych rynków i w efekcie dezintegrację mieszkańców EŚC-TS, wszystkie zmienne latentne (komponenty) umieszczono w modelu równań strukturalnych (SEM – Structural Equation Modeling). Analizę SEM przeprowadzono na podstawie modelu czynnikowego oszacowanego metodą głównych składowych w korespondencji do uzyskanych wyników oraz przyjętych założeń (opracowanych w trakcie konsultacji polsko-czeskiego zespołu projektowego). Opracowany przez zespół badawczy model hipotetyczno-dedukcyjny obejmował wygenerowane w wyniku przeprowadzonej analizy dwa czynniki, które odpowiadają komponentowi opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS oraz czynnika ujmującego dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS. Do modelu wprowadzono dodatkowo trzy zmienne modulujące, którymi były wyodrębnione transgraniczne rynki funkcjonujące na obszarze EŚC-TS (transgraniczny rynek pracy, usług edukacyjnych oraz zagospodarowujących czas wolny).

W modelu przyjęto układ ścieżkowy określający, jak komponent opisujący wprowadzone na obszarze EŚC-TS ograniczenia związane z przekraczaniem

granicy polsko-czeskiej wpływał na funkcjonowanie każdego z wyodrębnionych trzech transgranicznych rynków i w efekcie czy przekładało się to na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS – rysunek 1.

Rysunek 1. Model hipotetyczno-dedukcyjny

(znak „-” umieszczony w nawiasie oznacza przewidywany negatywny jednokierunkowy wpływ wyodrębnionego komponentu natomiast znak „+” wpływu dodatni stymulujący)

Źródło: Badania własne.

Na potrzeby badań postawiono hipotezę główną, którą było przypuszczenie, iż wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS. Ze względu na złożoność hipotezy głównej, zgodnie z procedurą badań pozytywistycznych określono również trzy hipotezy szczegółowe, które poddane zostały testowaniu statystycznemu:

- **H1:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego

- rynku pracy (H1a^{”-,,}) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H1b^{”+,,});
- **H2:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych (H2a^{”-,,}) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H2b^{”+,,});
 - **H3:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług zagospodarowujących czas wolny (H3a^{”-,,}) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H3b^{”+,,}).

W celu zweryfikowania postawionych hipotez, dokonano konfrontacji konstruktów teoretycznych z modelem empirycznym opracowanym na podstawie danych, przeprowadzono badanie w grupie 2 109 mieszkańców EŚC-TS po jego polskiej i czeskiej stronie. Parametry modelu zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3. Współczynniki modelu

Wyszczególnienie			Współczynnik modelu	Współczynnik standaryzowany	Błąd standardowy	Statystyka t	p-wartość	R-kwadrat
pyt_3_1	←	pyt_2	-0,179	-0,174	0,036	-4,969	<0,001*	0,119
pyt_3_2	←	pyt_2	-0,105	-0,119	0,030	-3,450	<0,001*	0,014
pyt_3_3	←	pyt_2	-0,473	-0,345	0,048	-9,786	<0,001*	0,030
pyt_4	←	pyt_3_1	0,078	0,077	0,046	1,701	0,089	0,202
pyt_4	←	pyt_3_2	0,110	0,094	0,060	1,829	0,067	
pyt_4	←	pyt_3_3	0,157	0,207	0,040	3,892	<0,001*	

* statystyczna istotność na poziomie 0,05.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartej w tabeli 3 wynika, że ograniczenia wprowadzone w związku z pandemią COVID-19 związane z przekraczaniem granicy na

pograniczu polsko-czeskim na obszarze EŚC-TS wpłynęły negatywnie (destymulująco) na funkcjonowanie wyszczególnionych trzech transgranicznych rynków, co w efekcie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS. Należy jednak zaznaczyć, że tylko w przypadku transgranicznego rynku usług zagospodarowujących czas wolny wpływ na dezintegrację mieszkańców z polskiej i czeskiej strony EŚC-TS jest statystycznie istotny. W tabeli 4 przedstawiono współczynniki korelacji pomiędzy poszczególnymi składowymi modelami.

Tabela 4. Współczynniki korelacji pomiędzy składowymi modelami

Wyszczególnienie	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_2	1	-0,345	-0,119	-0,174	-0,163
pyt_3_3	-0,345	1	0,456	0,511	0,415
pyt_3_2	-0,119	0,456	1	0,644	0,265
pyt_3_1	-0,174	0,511	0,644	1	0,288
pyt_4	-0,163	0,415	0,265	0,288	1

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 4 wynika, że czynnik „Ograniczenia związane z przekraczaniem granicy PL-CZ wprowadzone w związku z pandemią COVID-19” jest negatywnie skorelowany z poszczególnymi rynkami transgranicznymi. Korelacje są ujemne, słabe. Natomiast poszczególne rynki transgraniczne są pozytywnie skorelowane z czynnikiem „Dezintegracja mieszkańców EŚC-TS z dwóch stron granicy PL-CZ”. Korelacje są dodatnie, umiarkowanie silne. W tabeli 5 przedstawiono efekty wpływu poszczególnych zmiennych.

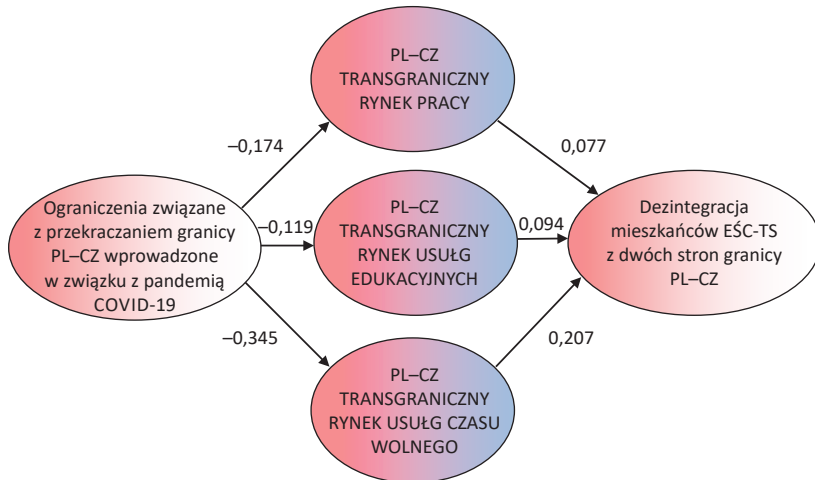
Komentując efekt całkowity zaobserwowano, że ograniczenia związane z przekraczaniem granicy PL-CZ wprowadzone w związku z pandemią COVID-19 ujemnie i w słabym stopniu wpływają na wyodrębnione trzy rynki transgraniczne. Z kolei analizując wpływ zakłóceń związanych z funkcjonowaniem poszczególnych transgranicznych rynków na dezintegrację mieszkańców EŚC-TS z dwóch stron granicy PL-CZ zaobserwowano, że jest on dodatni, przy czym najsilniejszy wpływ na dezintegrację mieszkańców EŚC-TS wskazuje zakłócenie w funkcjonowaniu transgranicznego rynku zagospodarowujących

czas wolny. Model ścieżkowy wraz z oszacowanymi współczynnikami (współczynnikami standaryzowanymi) przedstawiono na rysunku 2.

Tabela 5. Standaryzowane efekty wpływu poszczególnych składowych konstruktów

Efekt całkowity	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_3_3	-0,345	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,119	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,174	0	0	0	0
pyt_4	-0,163	0,207	0,094	0,077	0
Efekt bezpośredni	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_3_3	-0,345	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,119	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,174	0	0	0	0
pyt_4	0	0,207	0,094	0,077	0
Efekt pośredni	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_3_3	0	0	0	0	0
pyt_3_2	0	0	0	0	0
pyt_3_1	0	0	0	0	0
pyt_4	-0,163	0	0	0	0

Źródło: Badania własne.

Rys. 2. Model hipotetyczno-dedukcyjny – wyniki

Źródło: Badania własne.

Ostatnim etapem weryfikacji konstruktów teoretycznych była ocena dobroci dopasowania modelu. Wyniki oceny dobroci dopasowania modelu zaprezentowano w tabeli 6.

Tabela 6. Miary dopasowania modelu

Miary dopasowania	Opis zastosowanych miar	Wartość	Status
CMIN/df	Iloraz wskaźnika chi-kwadrat oraz liczby stopni swobody; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,5	2,550	akceptowalny
RMR	Pierwiastek średniego kwadratu reszt; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,1	0,062	akceptowalny
GFI	Indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,915	akceptowalny
AGFI	Skorygowany indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,901	akceptowalny
CFI	Względny indeks dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,976	akceptowalny
RMSEA	Pierwiastek błędów średniokwadratowych aproksymacji; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,08	0,039	akceptowalny

Źródło: Badania własne.

Wartości wszystkich miar zaprezentowanych w tabeli 6 świadczą o dobrym dopasowaniu modelu teoretycznego do danych empirycznych. Ostatecznie model we właściwy sposób implikuje rzeczywistą strukturę macierzy wariancji-kowariancji pomiędzy analizowanymi składowymi konstruktami.

Podsumowanie

Komentując ostatecznie wyniki z przeprowadzonej analizy SEM i odnosząc je do postawionych hipotez badawczych, stwierdzić należy, że wszystkie trzy hipotezy szczegółowe zostały potwierdzone:

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły

negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług zagospodarowujących czas wolny co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS.

Opierając się na finalnych wynikach analiz statystycznych zgromadzonego materiału ilościowego można przyjąć hipotezę główną za prawdziwą z uwagi na potwierdzenie się wszystkich hipotez szczegółowych, co prowadzi do wniosku, że wprowadzone w czasie pandemii COVID-19 ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS.

Reasumując. Dzięki zastosowaniu w pracy modelowania strukturalnego możliwe było ukazanie związku przyczynowo-skutkowego między wybranymi czynnikami ukrytymi (ograniczenia w przekraczaniu granicy polsko-czeskiej wprowadzone w związku z pandemią COVID-19) determinującymi funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków i w rezultacie dezintegrującymi mieszkańców EŚC-TS. Autorzy utwierdzili się również w przekonaniu o konieczności dalszego rozwoju wyodrębnionych transgranicznych rynków. Ich rozwój służy bowiem zacieraniu się granic i podziałów między lokalnymi społecznościami czy też kształtowaniu nowej ich jakości – stają się miejscem spotkań, a nie podziałów.

Artykuł opracowany został na podstawie badań realizowanych w ramach projektu „EUREGIO-INFO”, który otrzymał dofinansowanie z programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa (numer projektu: CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847)

Literatura

- Aczel A.D., Sounderpandian J., *Statystyka w zarządzaniu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.
- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Bamberger P., Ang S., *The quantitative discovery: What is it and how to get it published*, “Academy of Management Discoveries” 2016, Vol. 2, No. 1.
- Cwalina W., *Zastosowanie modelowania równań strukturalnych w naukach społecznych*, [w:] *Zastosowania statystyki i data mining w badaniach naukowych*, StatSoft Polska, Warszawa 2000.
- Czakon W. (red.), *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
- Czakon W., *W kierunku rozwoju badań ilościowych w naukach o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie” 2016, nr 3(173).
- Gatnar E., *Statystyczne modele struktury przyczynowej zjawisk ekonomicznych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2003.
- Gospodarek T., *Modelowanie w naukach o zarządzaniu oparte na metodzie programów badawczych i formalizmie reprezentatywnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- Krzakiewicz K., *Myślenie systemowe i mentalne modele w zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie” 2014, nr 1(161).
- Kumar R., *Research methodology: A step-by-step guide for beginners*, Sage Publications, Thousand Oaks 2011.
- Loehlin J.C., *Latent variable models: An introduction to factor, path, and structural analysis*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale 1987.
- Staniec I., *Zastosowanie modelowania równań strukturalnych w poszukiwaniu czynników determinujących współpracę w przedsiębiorczości technologicznej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 469, Wrocław 2017.
- Timm N.H., *Applied Multivariate Analysis*, Garmant: Springer, Heidelberg 2002.

Trzcieniecki J., *Wpływ ogólnej teorii systemów na rozwój teorii organizacji*, „Problemy organizacji” 1970, nr 18.

Zakrzewska-Bielawska A., *Modele badawcze w naukach o zarządzaniu*, “Organizacja i Kierowanie” 2018, nr 2(181).

Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Tomáš Pražák

Vliv omezení spojených s překračováním státní hranice v Euroregionu Těšínské Slezsko na dezintegraci vzájemných vztahů mezi obyvateli polské a české části příhraničí

S h r n u t í

Článek má výzkumný charakter. Cílem studie je za pomoci modelace struktur strukturálního vlivu (ať již směru anebo síly) platných omezení (zavedených během pandemie COVID-19) spojených s překračováním česko-polské hranice na území Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŠC-TS) na fungování vybraných přeshraničních oblastí trhu (práce, vzdělávacích služeb a volnočasových aktivit), a dále na dezintegraci vzájemných vazeb mezi obyvateli české a polské části EŠC-TS. Pro účely výzkumu byly provedeny kvantitativní studie s využitím standardizovaného dotazníku na vzorku 2 109 obyvatel EŠC-TS (1 109 osob v jeho polské a 1 000 osob v české části). Získaná data byla podrobena faktorové analýze a modelaci strukturálních rovnic (SEM – Structural Equation Modeling). Výsledky této SEM analýzy prokázaly, že omezení (zavedená během pandemie COVID-19) spojená s překračováním česko-polské hranice na území EŠC-TS měla negativní (demotivační) vliv na fungování vybraných přeshraničních oblastí trhu, což se v důsledku promítlo do dezintegrace vzájemných vazeb mezi obyvatelstvem české a polské části EŠC-TS.

Klíčová slova: COVID-19, Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko, dezintegrace obyvatelstva, modelace strukturálních rovnic, příhraničí, přeshraniční trh

Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Tomáš Pražák

Vplyv obmedzení súvisiacich s prekračovaním hraníc v Euroregióne Tešínske Sliezsko na dezintegráciu obyvateľstva poľskej a českej strany pohraničia

Z h r n u t i e

Článek je výskumnej povahy. Účelom tejto štúdie je pomocou štruktúrného modelovania odhadnúť vplyv (smer a silu) zavedených (počas pandémie COVID-19) obmedzení súvisiacich s prekračovaním poľsko-českej hranice v Euroregióne Śląsk Cieszyński – Tešínske Sliezsko (EŚĆ-TS) na fungovanie samostatných cezhraničných trhov (práce, vzdelávacích a voľnočasových služieb) a následne na dezintegráciu obyvateľstva poľskej a českej strany EŚĆ-TS. Na účely tejto štúdie sa uskutočnil kvantitatívny prieskum pomocou štandardizovaného dotazníka na vzorke 2 109 obyvateľov EŚĆ-TS (1 109 ľudí z poľskej strany a 1 000 ľudí z českej strany). Získané údaje boli podrobené faktorovej analýze a modelovaniu pomocou štruktúrnych rovníc (SEM – Structural Equation Modeling). Výsledky analýzy SEM potvrdili, že zavedené (počas pandémie COVID-19) obmedzenia súvisiace s prekračovaním poľsko-českej hranice v oblasti EŚĆ-TS mali negatívny (destimulačný) vplyv na fungovanie oddelených cezhraničných trhov, čo sa následne prejavilo v dezintegrácii obyvateľstva poľskej a českej strany EŚĆ-TS.

Klíčové slová: COVID-19, Euroregión Śląsk Cieszyński – Tešínske Sliezsko, dezintegrácia obyvateľstva, modelovanie pomocou štruktúrnych rovníc, pohraničie, cezhraničný trh

Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Tomáš Pražák

Impacts of the border crossing restrictions in the Cieszyn Silesia Euroregion on the disintegration of the inhabitants of the Polish and Czech sides of the border

S u m m a r y

The article is exploratory in nature. The aim of the research is to estimate, by means of structural modelling, the impact (direction and strength) of the introduced (during the COVID-19 pandemic) restrictions related to the crossing of the Polish-Czech border in

the area of the Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko Euroregion on the functioning of separated cross-border markets (labor, educational and leisure services) and, subsequently, on the disintegration of the inhabitants of the Polish and Czech sides of the Euroregion. For the purpose of the thesis, quantity research was conducted on a sample of 2,109 inhabitants of the region (1,109 inhabitants of the Polish side and 1,000 inhabitants of the Czech side). Data obtained were subjected to factor analysis and structural equation modelling (SEM). The result of the SEM analysis confirmed that the introduced (during the COVID-19 pandemic) restrictions related to the crossing of the Polish-Czech border in the area of the Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko Euroregion had a negative (destimulating) effect on the functioning of separated cross-border markets, with the consequent disintegration of inhabitants of the Polish and Czech side of the Euroregion.

Key words: COVID-19, Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko Euroregion, disintegration of inhabitants, structural equation modelling, cross-border area, cross-border market

dr hab. inż. Łukasz Wróblewski, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
lwroblewski@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

dr hab. Joanna Kurowska-Pysz, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
jkurowska@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-3967-9263>

Ing. Irena Szarowska, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra financí a účetnictví
szarowska@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-5197-6455>

Wpływ ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na jakość życia mieszkańców w Euroregionie Śląsk Cieszyński

Streszczenie

Celem pracy jest określenie za pomocą modelowania strukturalnego wpływu (kierunku oraz siły) wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŚC-TS) na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych oraz drobnych przedsiębiorców) a następnie na jakość życia mieszkańców EŚC-TS. Na potrzeby pracy zostało przeprowadzone badanie ilościowe z użyciem standaryzowanego kwestionariusza na próbie 2 109 mieszkańców EŚC-TS (1 109 osób po stronie polskiej oraz 1 000 osób po stronie czeskiej). Pozyskane dane poddano analizie czynnikowej oraz modelowaniu równań strukturalnych (SEM – Structural Equation Modeling). Wyniki analizy SEM potwierdziły, że wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na

funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przelożyło się na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚĆ-TS.

Słowa kluczowe: COVID-19, Euroregionu Śląsk Cieszyński – Tešínské Slezsko, jakość życia mieszkańców, modelowanie równań strukturalnych, pogranicze, transgraniczny rynek

Wprowadzenie

Problematyka europejskich euroregionów stanowi ważny przedmiot badań, które prowadzone są na gruncie różnych dyscyplin naukowych. Bardzo często tematyka ta podejmowana jest przez politologów, którzy w swych analizach koncentrują się m.in. na zagadnieniu zmieniających się funkcji granic państwowych czy funkcjonowaniu lokalnej administracji samorządowej w dobie integracji europejskiej¹. Socjolodzy z kolei w swych poszukiwaniach koncentrują się głównie na przemianach struktur społecznych, procesach wymiany w sferze wartości, nawyków, obyczajów, które zachodzą w wyniku „zacierania się” granicy, która przez dłuższy czas rozdzielała od siebie sąsiadujące społeczności². Przedstawiciele nauk takich jak psychologia społeczna czy antropologia kulturowa – orientują się natomiast na badania dotyczące tożsamości zbiorowych społeczności zamieszkujących obszar przygraniczny. Próbują znaleźć m.in. odpowiedź na pytanie czy na obszarach transgranicznych takich jak np. euroregiony kształtuje się nowy rodzaj tożsamości zbiorowej, czy też nowa jakość kapitału społecznego³. I wreszcie euroregiony stanowią

¹ H. Schulz, K. Stokłosa, D. Jajeśniak-Quast, *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration*, „FIT Discussion Paper” 2002, vol. 4; E. Gualini, *Cross-border Governance: Inventing Regions in a Trans-national, Multi-level Polity*, „DISP Working Paper” 2003, No. 152; H. Heinelt, S. Niederhafner, *Cities and Organized Interest Intermediation in the EU Multi-Level System*, „European Urban and Regional Studies” 2008, No. 15(2).

² N. Ehlers, J. Buursink, *Binational Cities: People, Institutions, and Structures*, [w:] M. van der Velde, H. van Houtum (red.), *Borders, Regions, and People*, Pion Limited, London 2000; D. Newman, *Theorizing Borders*, „Journal of Borderland Studies” 2003, No. 18(1); E. Swyngedouw, *Scaled geographies: nature place and the politics of scale*, [w:] E. Sheppard, R. McMaster (red.), *Scale and geographic inquiry*, Blackwell, Oxford 2004.

³ J. Buursink, *The binational reality of border-crossing cities*, „Geojournal” 2001, No. 54(1), s. 7–19; D.C. Harvey, *Divided Cities: Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar, and Nicosia* By Jon Calame and Esther Charlesworth, „Societies Without Borders” 2012, No. 7(3), s. 380–384; P. Joenniemi, A. Sergunin, *When two aspire to become one: City-twinning in Northern Europe*, „DIIS Working Paper” 2009, Vol. 21, availa-

ważny obiekt zainteresowania reprezentantów nauk ekonomicznych. Z analizy artykułów naukowych zamieszczonych w bazach Web of Science oraz Scopus wynika, że uwaga ekonomistów koncentruje się przeważnie na funkcjonowaniu rynków przygranicznych (kształtowaniu się lokalnych rynków transgranicznych), w szczególności transgranicznych rynków pracy czy usług z obszaru turystyki⁴. Okazuje się jednak, że bardzo rzadko podnoszony jest problem przekładania się funkcjonowania owych transgranicznych rynków na jakość życia mieszkańców konkretnego euroregionu – istnieje wyraźna luka wiedzy w tym obszarze. Jest to szczególnie istotne w okresie postpandemicznym, kiedy to dokonujemy podsumowania szkód, które mieszkańcom pogranicza wyrządziła pandemia koronawirusa.

Według definicji Światowej Organizacji Zdrowia, (ang. World Health Organisation, WHO), jakość życia (ang. quality of life, QOL) to subiektywna ocena przez jednostkę jej sytuacji życiowej w odniesieniu do kultury, w której ta jednostka żyje, jej systemu wartości, celów, oczekiwań, zainteresowań⁵. Jakość życia dzieli się na domeny, a domeny na składowe. Podstawowymi domenami mogą być: ogólne postrzeganie zdrowia, zdrowie fizyczne, zdrowie psychiczne i emocjonalne, funkcjonowanie społeczne⁶.

Każdą z domen można opisać za pomocą wskaźników⁷. Przykładowymi wskaźnikami mogą być:⁸

ble at: http://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/wp2009-21_city-twinning_northern_europe_web.pdf [accessed: 15.05.2023].

⁴ F. Vandamme, *Labour Mobility within the European Union: Findings, Stakes and Prospects*, "International Labour Review" 2000, No. 139; H. Van Houtum, *Borders of Comfort: Spatial Economic Bordering Processes on and by the European Union*, "Regional and Federal Studies" 2002, No. 12; A. Strüver, *Significant Insignificance: Boundaries in a Borderless European Union - Deconstructing the Dutch-German Transnational Labour Market*, "Journal of Borderlands Studies" 2002, No. 17.

⁵ WHO: WHOQOL, *Measuring Quality of Life. Division of mental health and prevention of substance abuse*, 1997.

⁶ B. Tobiasz-Adamczyk, *Geneza zdrowia, koncepcje i ewolucja pojęcia jakości życia*, [w:] K. Kawecka-Jaszcz, M. Klocek, B. Tobiasz-Adamczyk, *Jakość życia w chorobach układu sercowo-naczyniowego. Metody pomiaru i znaczenie kliniczne*, Termedia Wydawnictwo Medyczne, Poznań 2006; M. Klocek, K. Kawecka-Jaszcz: *Jakość życia osób z nadciśnieniem tętniczym*. [w:] K. Kawecka-Jaszcz, M. Klocek, B. Tobiasz-Adamczyk, *Jakość życia w chorobach układu sercowo-naczyniowego. Metody pomiaru i znaczenie kliniczne*, Termedia Wydawnictwo Medyczne, Poznań 2006.

⁷ B. Tobiasz-Adamczyk: *Geneza zdrowia, koncepcje i ewolucja pojęcia jakości życia...*, op. cit.

⁸ S.C. Ames, G.N. Jones, J.T. Howe, P.J. Brantley, *A prospective study of the impact of stress on quali-*

- w domenie „ogólne postrzeganie zdrowia” – samoocena stanu zdrowia;
- w domenie „zdrowie fizyczne” – ograniczenia w wykonywaniu codziennych czynności, ograniczenia w poruszaniu się, konieczność pomocy w podstawowych czynnościach (samoopieka, potrzeby fizjologiczne);
- w domenie „zdrowie psychiczne i emocjonalne” – rodzaj i częstość uczuć pozytywnych i negatywnych, panowanie nad własnym zachowaniem, emocjami i myślami, pamięć i koncentracja;
- w domenie „funkcjonowanie społeczne” – ilość bliskich przyjaciół, częstość spotkań z przyjaciółmi i znajomymi, brak ograniczeń w życiu społecznym.

W niniejszej pracy uwaga autorów skupiona została na domenie jakości życia jaką jest „funkcjonowanie społeczne” w szczególności skoncentrowano się na takim wskaźniku jak ograniczenia w życiu społecznym, a wyrażając się bardziej precyzyjnie ograniczenia w przekraczaniu granicy polsko-czeskiej, które na obszarze EŚC-TS obowiązywały w związku z pandemią koronawirusa.

Sformułowano problem naukowy, który dotyczył wpływu wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych oraz drobnych przedsiębiorców) i w rezultacie na jakość życia mieszkańców EŚC-TS. Główny cel realizowanych badań miał zatem wymiar empiryczny. Było nim zdobycie wiedzy o wpływie ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS w okresie pandemii koronawirusa na jakość życia mieszkańców Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko.

Realizacja tak sformułowanego celu głównego wymagała osiągnięcia następujących celów szczegółowych:

- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy,

- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych,
- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców),
- określenie, jak funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych oraz drobnych przedsiębiorców) przekładało się na jakość życia mieszkańców EŚC-TS w domenie „funkcjonowanie społeczne”.

Aby zweryfikować najistotniejsze związki i zależności, jakie występują w badanym obszarze sformułowano hipotezę główną:

wprowadzone (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS w domenie składowej „funkcjonowanie społeczne”.

Badania realizowane były przez pracowników naukowo-badawczych Akademii WSB w Cieszynie oraz Uniwersytetu Śląskiego w Opawie w ramach projektu „EUREGIO-INFO”. Dane do analizy statystycznej pobrane zostały w 2022 roku z próby liczącej 2 109 respondentów (mieszkańcy polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS)⁹.

⁹ Bardziej szczegółowe informacje dotyczące metodyki badawczej oraz próby badawczej zawarte zostały w artykule „Wpływ ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy w Euroregionie Śląsk Cieszyński na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony pogranicza”, który zaprezentowany został w niniejszym IX tomie serii TRANSCARPATICA.

Opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wybranych obszarów aktywności transgranicznej

Przed zaprezentowaniem wyników pogłębionej analizy statystycznej dotyczącej wpływu wprowadzonych ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na jakość życia mieszkańców tego euroregionu warto przyjrzeć się bliżej rozkładom częstości odpowiedzi badanych mieszkańców EŚC-TS. Wyniki zaprezentowano w liczbach bezwzględnych oraz procentach zarówno łącznie (wszyscy badani), jak i z podziałem na mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony euroregionu. Szczególnie interesujące wydają się być kwestie odnoszące się do oceny ich jakości życia. Szczegółowej analizie postanowiono zatem poddać opinie badanych mieszkańców EŚC-TS na temat wybranych obszarów aktywności transgranicznej. Badani w swoich opiniach wydają się być konsekwentni. Ich odpowiedzi zestawiono w tabeli 1 oraz 2.

Tak polscy, jak i czescy badani, są zgodni, że najbardziej negatywnie odczuliby utratę możliwości dokonywania zakupów po drugiej stronie granicy. Takiego zdania jest 36% badanych Polaków i 30% badanych Czechów (suma odpowiedzi zgadzam się i zdecydowanie zgadzam się). Na drugim miejscu utratę możliwości korzystania z oferty rynku usług zagospodarowujących czas wolny: kultura, rozrywka, turystyka, gastronomia (40% Polaków i 22% Czechów) ale także sport, wellness czy SPA (30% Polaków i 19% Czechów). Dopiero w dalszej kolejności badanych mieszkańców EŚC-TS dotknęłaby utrata możliwości zarobkowania, prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy (24% Polaków i 13% Czechów), czy utrata możliwości korzystania z usług medycznych (24% Polaków i 8% Czechów). Najmniej ważnym obszarem aktywności tak dla polskich, jak i czeskich respondentów jest utrata dostępu do usług edukacyjnych oferowanych po drugiej stronie granicy (15% Polaków i 8% Czechów) – tabela 1. Opinie badanych mieszkańców EŚC-TS jednoznacznie wskazują, które transgraniczne rynki są dla nich najważniejsze. Przede wszystkim jest to obszar handlu detalicznego, następnie rynek usług zagospodarowujących czas wolny, dalej rynek pracy i rynek drobnych przedsiębiorców, na końcu zaś rynek usług medycznych i rynek usług edukacyjnych.

Tabela 1. Opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wybranych obszarów aktywności transgranicznej

Wyszczególnienie	Zdecydowanie się nie zgadzam		Nie zgadzam się		Ani się nie zgadzam, ani zgadzam		Zgadzam się		Zdecydowanie się zgadzam	
	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%
Utrata możliwości dokonywania zakupów po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	107	9,65	201	18,12	402	36,25	317	28,58	82	7,39
Czesi	306	30,60	200	20,00	192	19,20	202	20,20	100	10,00
Razem	413	19,58	401	19,01	594	28,17	519	24,61	182	8,63
Utrata możliwości korzystania z oferty kulturalnej, rozrywkowej, turystycznej, gastronomicznej dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	100	9,02	211	19,03	355	32,01	336	30,30	107	9,65
Czesi	369	36,90	237	23,70	175	17,50	170	17,00	49	4,90
Razem	469	22,24	448	21,24	530	25,13	506	23,99	156	7,40
Utrata możliwości korzystania z infrastruktury sportowej, wellness, SPA dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	129	11,63	240	21,64	413	37,24	243	21,91	84	7,57
Czesi	393	39,30	232	23,20	188	18,80	148	14,80	39	3,90
Razem	522	24,75	472	22,38	601	28,50	391	18,54	123	5,83
Utrata możliwości zarobkowania/prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	131	11,81	291	26,24	416	37,51	158	14,25	113	10,19
Czesi	465	46,50	251	25,10	157	15,70	91	9,10	36	3,60
Razem	596	28,26	542	25,70	573	27,17	249	11,81	149	7,07
Utrata możliwości korzystania z usług medycznych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	128	11,54	270	24,35	441	39,77	207	18,67	63	5,68
Czesi	475	47,50	280	28,00	162	16,20	62	6,20	21	2,10
Razem	603	28,59	550	26,08	603	28,59	269	12,76	84	3,98
Utrata możliwości nauki, korzystania z usług edukacyjnych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	140	12,62	316	28,49	489	44,09	111	10,01	53	4,78
Czesi	467	46,70	270	27,00	180	18,00	64	6,40	19	1,90
Razem	607	28,78	586	27,79	669	31,72	175	8,30	72	3,41

Źródło: Badania własne.

Tabela 2. Opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej (wprowadzonych w związku z pandemią COVID-19) na wybrane obszary integracji/współpracy transgranicznej

Wyszczególnienie	Zdecydowanie się nie zgadzam		Nie zgadzam się		Ani się nie zgadzam, ani zgadzam		Zgadzam się		Zdecydowanie się zgadzam	
	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%
Wprowadzone ograniczenia osłabiły relację/więź łączącą mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS										
Polacy	162	14,61	274	24,71	349	31,47	274	24,71	118	10,64
Czesi	273	27,30	301	30,10	230	23,00	152	15,20	44	4,40
Razem	435	20,63	575	27,26	579	27,45	426	20,20	162	7,68
Wprowadzone ograniczenia uświadomiły mi jak wiele dzieli Polaków oraz Czechów										
Polacy	269	24,26	260	23,45	395	35,62	125	11,27	60	5,41
Czesi	224	22,40	264	26,40	262	26,20	183	18,30	67	6,70
Razem	493	23,38	524	24,85	657	31,15	308	14,60	127	6,02
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem postrzegać polską oraz czeską stronę EŚC jako komplementarną, uzupełniającą się całość										
Polacy	212	19,12	255	22,99	423	38,14	151	13,62	68	6,13
Czesi	297	29,70	319	31,90	242	24,20	110	11,00	32	3,20
Razem	509	24,13	574	27,22	665	31,53	261	12,38	100	4,74
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem postrzegać obszar po drugiej stronie granicy PL-CZ jako potencjalne miejsce mojej pracy										
Polacy	189	17,04	228	20,56	479	43,19	131	11,81	82	7,39
Czesi	330	33,00	293	29,30	250	25,00	87	8,70	40	4,00
Razem	519	24,61	521	24,70	729	34,57	218	10,34	122	5,78
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem interesować się problemami dotyczącymi społeczności zamieszkującej drugą stronę granicy PL-CZ										
Polacy	200	18,03	259	23,35	483	43,55	115	10,37	52	4,69
Czesi	303	30,30	359	35,90	240	24,00	72	7,20	26	2,60
Razem	503	23,85	618	29,30	723	34,28	187	8,87	78	3,70
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że straciłem wiarę w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę EŚC-TS										
Polacy	258	23,26	292	26,33	425	38,32	83	7,48	51	4,60
Czesi	337	33,70	344	34,40	230	23,00	66	6,60	23	2,30
Razem	595	28,21	636	30,16	655	31,06	149	7,07	74	3,51

Źródło: Badania własne.

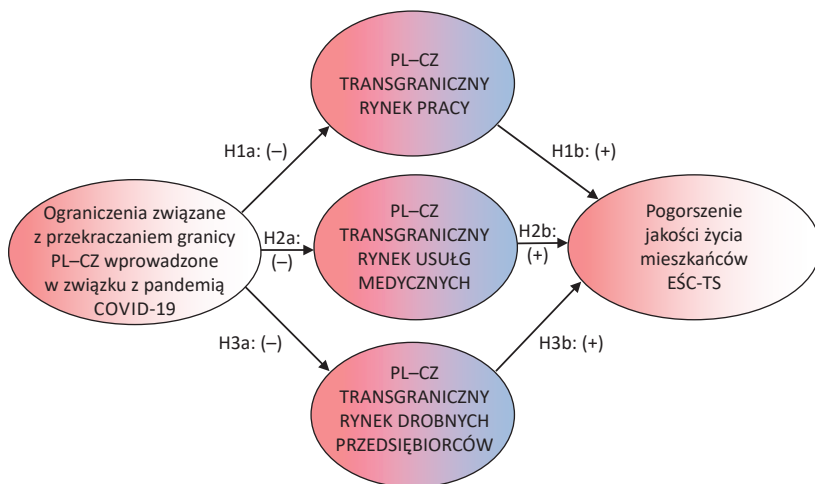
Ważnym elementem prowadzonej analizy są również opinie badanych mieszkańców EŚC-TS na temat wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej (wprowadzonych w związku z pandemią COVID-19) na wybrane obszary integracji lokalnej, przygranicznej społeczności. Materiał poddany analizie zestawiono w tabeli 2.

Z uzyskanych danych wynika, że badani Polacy zdecydowanie częściej niż Czesi zgadzali się z przedstawionymi im opiniami na temat wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem wspólnej granicy, które zostały wprowadzone w związku z pandemią COVID-19. Czesi zdecydowanie częściej zaznaczali podczas badania odpowiedzi przeczące (odpowiedzi zdecydowanie się nie zgadzam i nie zgadam się) – tabela 2. Stwierdzenia, że „wprowadzone ograniczenia osłabiły relację/więź łączącą mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS” oraz, że „wprowadzone ograniczenia uświadomiły mi jak wiele dzieli Polaków oraz Czechów” to dwie opinie z którymi najczęściej zgadzali się ankietowani. Z tym, że Polacy najczęściej zgadzali się ze stwierdzeniem pierwszym (ponad 35% badanych) – Czesi natomiast, ze stwierdzeniem drugim (25% respondentów). Z kolei najrzadziej badani, tak Polacy, jak i Czesi, zgadzali się ze stwierdzeniem, że „wprowadzone ograniczenia spowodowały, że straciłem wiarę w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę EŚC-TS” (12% Polaków i 9% Czechów). Dane te wskazują, które obszary integracji są najbardziej ważne dla obu stron społeczności EŚC-TS. Pandemia najbardziej osłabiła więzi międzyludzkie i uświadomiła, że granica, której od dawna nie było widać, nagle pojawiła się na nowo. Granica, o której wszyscy już na co dzień zapomnieli przypomniiała, że współlistniejący ze sobą na co dzień mieszkańcy euroregionu musieli podporządkować się obostrzeniom i ograniczeniom covidowym, często dość odmiennym po obu jej stronach. Optymizmem napawać może fakt, że mimo pandemii, tak Czesi, jak i Polacy nie utracili wiary w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę EŚC-TS.

Funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii COVID-19 a jakość życia mieszkańców EŚC-TS

Opracowany przez autorów model hipotetyczno-dedukcyjny obejmował wygenerowane w wyniku przeprowadzonej analizy dwa czynniki, które odpowiadają komponentowi opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS oraz czynnika ujmującego jakość życia mieszkańców EŚC-TS. Do modelu wprowadzono dodatkowo trzy zmienne modulujące, którymi były wyodrębnione transgraniczne rynki funkcjonujące na obszarze EŚC-TS (pracy, usług medycznych oraz drobnych przedsiębiorców).

W modelu przyjęto układ ścieżkowy określający, jak komponent opisujący wprowadzone na obszarze EŚC-TS ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej wpływał na funkcjonowanie każdego z wyodrębnionych trzech transgranicznych rynków i w efekcie czy przekładało się to na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS – rysunek 1.

Rysunek 1. Model hipotetyczno-dedukcyjny

(znak „-” umieszczony w nawiasie oznacza przewidywany negatywny jednokierunkowy wpływ wyodrębnionego komponentu natomiast znak „+” wpływ dodatni stymulujący)

Źródło: Badania własne.

Na potrzeby badań postawiono trzy hipotezy szczegółowe, których elementy zaprezentowano na rysunku 1 przedstawiającym strukturę modelu hipotetyczno-dedukcyjnego. Sformułowano następujące hipotezy:

- **H1:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy (H1a^{”-„}), co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS (H1b^{”+„});
- **H2:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych (H2a^{”-„}), co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS (H2b^{”+„});
- **H3:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (H3a^{”-„}), co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS (H3b^{”+„}).

W celu zweryfikowania postawionych hipotez, dokonano konfrontacji konstruktów teoretycznych z modelem empirycznym opracowanym na podstawie danych, przeprowadzono badanie w grupie 2 109 mieszkańców EŚC-TS po jego polskiej i czeskiej stronie. Parametry modelu zaprezentowano w tabeli 3.

Z informacji zawartej w tabeli 3 wynika, że ograniczenia wprowadzone w związku z pandemią COVID-19 związane z przekraczaniem granicy na pograniczu polsko-czeskim na obszarze EŚC-TS wpłynęły negatywnie na funkcjonowanie wyszczególnionych trzech transgranicznych rynków, co w efekcie przełożyło się stymulująco na pogorszenie jakości życia mieszkańców Euroregionu Śląsk Cieszyński. Należy jednak zaznaczyć, że tylko w przypadku transgranicznego rynku pracy oraz drobnych przedsiębiorców wpływ na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS jest statystycznie istotny. W tabeli 4 przedstawiono współczynniki korelacji pomiędzy poszczególnymi składowymi model.

Tabela 3. Współczynniki modelu

Wyszczególnienie			Współczynnik modelu	Współczynnik standaryzowany	Błąd standardowy	Statystyka t	p-wartość	R-kwadrat
pyt_3_1	←	pyt_2	-0,168	-0,163	0,036	-4,688	<0,001*	0,086
pyt_3_2	←	pyt_2	-0,137	-0,137	0,034	-4,004	<0,001*	0,091
pyt_3_3	←	pyt_2	-0,462	-0,301	0,051	-9,033	<0,001*	0,019
pyt_5	←	pyt_3_1	0,090	0,091	0,038	2,358	0,018*	0,438
pyt_5	←	pyt_3_2	0,010	0,009	0,045	0,214	0,831	
pyt_5	←	pyt_3_3	0,110	0,166	0,027	4,138	<0,001*	

* statystyczna istotność na poziomie 0,05.

Źródło: Badania własne.

Tabela 4. Współczynniki korelacji pomiędzy składowymi modelu

Wyszczególnienie	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_2	1	-0,301	-0,137	-0,163	-0,202
pyt_3_3	-0,301	1	0,369	0,394	0,549
pyt_3_2	-0,137	0,369	1	0,643	0,392
pyt_3_1	-0,163	0,394	0,643	1	0,425
pyt_5	-0,202	0,549	0,392	0,425	1

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 4 wynika, że czynnik „Ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS” jest negatywnie skorelowany z poszczególnymi rynkami transgranicznymi. Korelacje są ujemne, słabe. Natomiast poszczególne rynki transgraniczne są pozytywnie skorelowane z pogorszeniem jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS. Korelacje są dodatnie, umiarkowanie silne. W tabeli 5 przedstawiono efekty wpływu poszczególnych zmiennych.

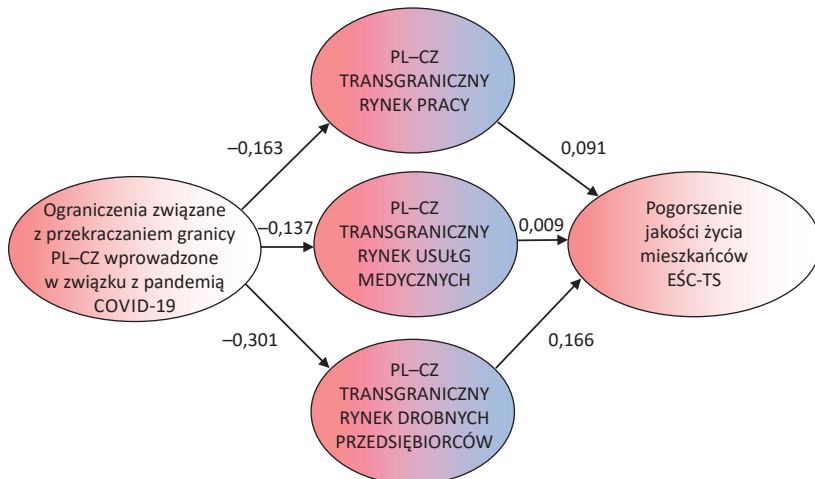
Tabela 5. Standaryzowane efekty wpływu poszczególnych składowych konstruktów

Efekt całkowity	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_3_3	-0,301	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,137	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,163	0	0	0	0
pyt_5	-0,202	0,166	0,009	0,091	0
Efekt bezpośredni	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_3_3	-0,301	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,137	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,163	0	0	0	0
pyt_5	0	0,166	0,009	0,091	0
Efekt pośredni	pyt_2	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_3_3	0	0	0	0	0
pyt_3_2	0	0	0	0	0
pyt_3_1	0	0	0	0	0
pyt_5	-0,202	0	0	0	0

Źródło: Badania własne.

Komentując efekt całkowity zaobserwowano, że ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS ujemnie i w słabym stopniu wpływały na funkcjonowanie trzech transgranicznych rynków co w efekcie przełożyło się na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS, przy czym najsilniejszy wpływ całkowity zaobserwowano dla transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (zakupy). Z kolei analizując wpływ poszczególnych rynków transgranicznych na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS zaobserwowano, że jest on dodatni, przy czym najsilniejszy wpływ na pogorszenie jakości życia wywołują zakłócenia w funkcjonowaniu transgranicznego rynku pracy. Model ścieżkowy wraz z oszacowanymi standaryzowanymi współczynnikami regresji przedstawiono na rysunku 2.

Ostatnim etapem weryfikacji konstruktów teoretycznego była ocena dobroci dopasowania modelu. Wyniki oceny dobroci dopasowania modelu zaprezentowano w tabeli 6.

Rysunek 2. Model hipotetyczno-dedukcyjny

(znak „-” umieszczony w nawiasie oznacza przewidywany negatywny jednokierunkowy wpływ wyodrębnionego komponentu natomiast znak „+” wpływ dodatni stymulujący)

Źródło: Badania własne.

Tabela 6. Miary dopasowania modelu

Miary dopasowania	Opis zastosowanych miar	Wartość	Status
CMIN/df	Iloraz wskaźnika chi-kwadrat oraz liczby stopni swobody; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 5,0	2,791	akceptowalny
RMR	Pierwiastek średniego kwadratu reszt; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,1	0,069	akceptowalny
GFI	Indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,911	akceptowalny
AGFI	Skorygowany indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,893	akceptowalny
CFI	Względny indeks dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,974	akceptowalny
RMSEA	Pierwiastek błędu średniokwadratowego aproksymacji; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,08	0,042	akceptowalny

Źródło: Badania własne.

Wartości wszystkich miar zaprezentowanych w tabeli 6 świadczą o dobrym dopasowaniu modelu teoretycznego do danych empirycznych. Ostatecznie model we właściwy sposób implikuje rzeczywistą strukturę macierzy wariancji-kowariancji pomiędzy analizowanymi składowymi konstruktów.

Podsumowanie

Podsumowując zaprezentowane wyniki badań ilościowych można stwierdzić, że zarówno mieszkańcy polskiej, jak i czeskiej strony EŚC-TS najczęściej wybierają się na drugą stronę granicy do placówek handlowych. Oczywiście natężenie tych zjawisk jest różne w przypadku Polaków i Czechów. W przypadku usług medycznych to Polacy częściej korzystają z opieki medycznej po stronie czeskiej, niż Czesi po stronie polskiej. Polacy częściej niż Czesi udają się też do sąsiadów w celach zarobkowych. Odnosząc wyniki do postawionych hipotez należy stwierdzić, że wszystkie trzy hipotezy szczegółowe zostały potwierdzone, a tym samym:

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii COVID-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS.

Opierając się na uzyskanych wynikach analiz statystycznych zgromadzonego materiału ilościowego można przyjąć hipotezę główną za prawdziwą z uwagi

na potwierdzenie się wszystkich trzech hipotez szczegółowych. Prowadzi to do wniosku, że wprowadzone w czasie pandemii COVID-19 ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych oraz drobnych przedsiębiorców) co w rezultacie przełożyło się na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS w domenie składowej „funkcjonowanie społeczne”.

Ograniczenia przeprowadzonych badań związane są przede wszystkim z zastosowaną metodą badawczą. Badanie prowadzone metodą ankiety czy wywiadu, techniką CATI mimo niewątpliwych zalet posiadają również wady, które w dużym stopniu wpływają na jakość uzyskanych wyników. Należy również pamiętać, że o ile w przypadku *quasi-reprezentacyjnego* badania ilościowego prowadzonego na próbie 2 109 mieszkańców EŚC-TS można pokusić się na uogólnienie uzyskanych wyników na populację Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko to na pewno nie należy uogólniać uzyskanych wyników na inne euroregiony pogranicza polsko-czeskiego. Dodatkowo należy pamiętać, że nawet bardzo dobre dopasowanie modelu nie dowodzi teorii, lecz czyni ją bardziej prawdopodobną i stanowi tylko jedno z potencjalnych wyjaśnień badanej rzeczywistości.

Artykuł opracowany został na podstawie badań realizowanych w ramach projektu „EUREGIO-INFO”, który otrzymał dofinansowanie z programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa (numer projektu: CZ.11.4.120/0.0/0.0/20_032/0002847)

Literatura

- Ames S.C., Jones G.N., Howe J.T., Brantley P.J., *A prospective study of the impact of stress on quality of life: an investigation of low-income individuals with hypertension*, „Annals of Behavioral Medicine” 2001, No. 23(2).
- Buursink J., *The binational reality of border-crossing cities*, „GeoJournal” 2001, No. 54(1).

- Ehlers N., Buursink J., *Binational Cities: People, Institutions, and Structures*, [in:] Van der Velde M., Van Houtum H. (ed.), *Borders, Regions, and People*, Pion Limited, London 2000.
- Gualini E., *Cross-border Governance: Inventing Regions in a Trans-national, Multi-level Polity*, "DISP Working Paper" 2003, No. 152.
- Heinelt H., Niederhafner S., *Cities and Organized Interest Intermediation in the EU Multi-Level System*, "European Urban and Regional Studies" 2008, No. 15(2).
- Harvey D.C., *Divided Cities: Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar, and Nicosia* by Jon Calame and Esther Charlesworth, "Societies Without Borders" 2012, No. 7(3).
- Joenniemi P., Sergunin A., *When two aspire to become one: City-twinning in Northern Europe*, "DIIS Working Paper" 2009, Vol. 21.
- Klocek M., Kawecka-Jaszcz K., *Jakość życia osób z nadciśnieniem tętniczym*, [w:] Kawecka-Jaszcz K., Klocek M., Tobiasz-Adamczyk B. (red.), *Jakość życia w chorobach układu sercowo-naczyniowego. Metody pomiaru i znaczenie kliniczne*, Termedia Wydawnictwo Medyczne, Poznań 2006.
- Newman D., *Theorizing Borders*, "Journal of Borderland Studies" 2003, No. 18(1).
- Schulz H., Stokłosa K., Jajeśniak-Quast D., *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration*, "FIT Discussion Paper" 2002, Vol. 4.
- Strüver A., *Significant Insignificance: Boundaries in a Borderless European Union – Deconstructing the Dutch-German Transnational Labour Market*, "Journal of Borderlands Studies" 2002, No. 17.
- Swyngedouw E., *Scaled geographies: nature place and the politics of scale*, [w:] Shepard E., McMaster R. (ed.), *Scale and geographic inquiry*, Blackwell, Oxford 2004.
- Tobiasz-Adamczyk B., *Geneza zdrowia, koncepcje i ewolucja pojęcia jakości życia*, [w:] Kawecka-Jaszcz K., Klocek M., Tobiasz-Adamczyk B. (red.), *Jakość życia w chorobach układu sercowo-naczyniowego. Metody pomiaru i znaczenie kliniczne*, Termedia Wydawnictwo Medyczne, Poznań 2006.
- Vandamme F., *Labour Mobility within the European Union: Findings, Stakes and Prospects*, "International Labour Review" 2000, No. 139.
- Van Houtum H., *Borders of Comfort: Spatial Economic Bordering Processes on and by the European Union*, "Regional and Federal Studies" 2002, No. 12.
- WHO: WHOQOL. *Measuring Quality of Life. Division of mental health and prevention of substance abuse*, 1997.

Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Irena Szarowska

Vliv omezení spojených s překračováním státní hranice v Euroregionu Těšínské Slezsko na kvalitu života obyvatel Euroregionu TS

S h r n u t í

Cílem studie je za pomoci modelace struktur strukturálního vlivu (ať již směru anebo síly) platných omezení (zavedených během pandemie COVID-19) spojených s překračováním česko-polské hranice na území Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŚC-TS) na fungování vybraných přeshraničních sektorů trhu (práce, vzdělávacích služeb a volnočasových aktivit) a dále na kvalitu života obyvatel EŚC-TS. Pro účely výzkumu byly provedeny kvantitativní studie s využitím standardizovaného dotazníku na vzorku 2 109 obyvatel EŚC-TS (1 109 osob v jeho polské a 1 000 osob v české části). Získaná data byla podrobena faktorové analýze a modelaci strukturálních rovnic (SEM – Structural Equation Modeling). Výsledky této SEM analýzy prokázaly, že omezení (zavedená během pandemie COVID-19) spojená s překračováním česko-polské hranice na území EŚC-TS měla negativní (demotivační) vliv na fungování vybraných přeshraničních sektorů trhu, což se v důsledku promítlo do zhoršení kvality života obyvatel české a polské části EŚC-TS.

Klíčová slova: COVID-19, Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko, kvalita života obyvatel, modelace strukturálních rovnic, příhraničí, přeshraniční trh

Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Irena Szarowska

Vplyv obmedzení súvisiacich s prekračováním poľsko-českej hranice na kvalitu života obyvateľov Euroregiónu Tešínske Slezsko

Z h r n u t i e

Účelom tejto štúdie je pomocou štruktúrného modelovania určiť vplyv (smer a silu) zavedených (počas pandémie COVID-19) obmedzení súvisiacich s prekračováním poľsko-českej hranice v Euroregióne Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko (EŚC-TS) na fungovanie samostatných cezhraničných trhov (práce, zdravotníckych služieb a drobných podnikateľov) a následne na kvalitu života obyvateľov EŚC-TS. Na účely

tehto štúdie sa uskutočnil kvantitatívny prieskum pomocou štandardizovaného dotazníka na vzorke 2 109 obyvateľov EŠC-TS (1 109 ľudí z poľskej strany a 1 000 ľudí z českej strany). Získané údaje boli podrobené faktorovej analýze a modelovaniu pomocou štrukturálnych rovníc (SEM – Structural Equation Modeling). Výsledky analýzy SEM potvrdili, že zavedené (počas pandémie COVID-19) obmedzenia súvisiace s prekračovaním poľsko-českej hranice v oblasti EŠC-TS mali negatívny (destimulačný) vplyv na fungovanie oddelených cezhraničných trhov, čo sa následne prejavilo v zhoršení kvality života obyvateľstva poľskej a českej strany EŠC-TS.

Kľúčové slová: COVID-19, Euroregión Śląsk Cieszyński – Těšínske Slezsko, kvalita života obyvateľstva, modelovanie pomocou štrukturálnych rovníc, pohraničie, cezhraničný trh

Łukasz Wróblewski, Joanna Kurowska-Pysz, Irena Szarowska

Impacts of the Czech-Polish border crossing restrictions in the Cieszyn Silesia Euroregion on the disintegration of the inhabitants of the Cieszyn Silesia Euroregion

S u m m a r y

The aim of the study is to determine, by means of structural modelling, the impact (direction and strength) of the introduced (during the COVID-19 pandemic) restrictions related to the crossing of the Polish-Czech border in the area of the Euroregion Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko on the functioning of separate cross-border markets (labor, health services and small enterprises) and, subsequently, on the quality of life of the inhabitants of the Euroregion. For the purpose of the thesis, quantity research was conducted on a sample of 2,109 inhabitants of the region (1,109 inhabitants of the Polish side and 1,000 inhabitants of the Czech side). Data obtained were subjected to factor analysis and structural equation modelling (SEM). The result of the SEM analysis confirmed that the introduced (during the COVID-19 pandemic) restrictions related to the crossing of the Polish-Czech border in the area of the Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko Euroregion had a negative (destimulating) effect on the functioning of separated cross-border markets, with the consequent deterioration of life of inhabitants of the Polish and Czech side of the Euroregion.

Key words: COVID-19, Euroregion Cieszyn Silesia – Těšínské Slezsko, quality of life of inhabitants, structural equation modelling, cross-border area, cross-border market

dr hab. Joanna Kurowska-Pysz, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
jkurowska@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-3967-9263>

dr hab. inż. Łukasz Wróblewski, prof. AWSB
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej,
Instytut Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną
lwroblewski@wsb.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

Ing. Ingrid Majerová, Ph.D
Slezská univerzita v Opavě,
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra ekonomie a veřejné správy,
majerova@opf.slu.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-0835-9128>

Uwarunkowania zarządzania partnerstwami polsko-czeskimi w transgranicznych obszarach funkcjonalnych w Euroregionie Śląsk Cieszyński – perspektywa postpandemiczna

Streszczenie

Celem publikacji jest identyfikacja procesów zarządczych dotyczących kształtowania i rozwoju partnerstw polsko-czeskich w ramach transgranicznych obszarów funkcjonalnych, które zostały wytyczone na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński w oparciu o zapisy dokumentu strategicznego dotyczącego okresu 2021–2027. W rozdziale nakreślono uwarunkowania nawiązywania i rozwoju partnerstw polsko-czeskich w oparciu o projekty transgraniczne, współfinansowane z programu INTERREG, a także przedstawiono zarys teorii społeczno-gospodarczych związanych z tworzeniem transgranicznych obszarów funkcjonalnych. Wykorzystując wyniki badań prowadzonych w latach 2021–2023 w ramach projektu „EUREGIO-INFO”, autorzy zdiagnozowali wpływ pandemii COVID-19 na rozwój relacji społecznych w Euroregionie Śląsk Cieszyński oraz wskazali kierunki działań, które mogą przyczynić się do intensyfikacji współpracy

w ramach transgranicznych obszarów funkcjonalnych na terenie tego euroregionu. Za kluczowe determinanty tego projektu uznano m.in. konieczność budowania wzajemnego zaufania w relacjach transgranicznych, wdrożenie modelu koordynacji współpracy transgranicznej i dalszy rozwój tych partnerstw na płaszczyźnie instytucjonalnej i społecznej, intensyfikację przepływów transgranicznych, a także umacnianie odporności współpracy transgranicznej na wstrząsy i kryzysy, takie jak pandemia COVID-19. Pracę kończą rekomendacje dotyczące możliwości wykorzystania transgranicznych obszarów funkcjonalnych jako kół zamachowych pogłębiania procesów integracyjnych w Euroregionie Śląsk Cieszyński.

Słowa kluczowe: współpraca transgraniczna, partnerstwo transgraniczne, transgraniczny obszar funkcjonalny, projekt transgraniczny, pandemia COVID-19

Wprowadzenie

Obszary przygraniczne stały się regionami o szczególnej misji w procesach integracji europejskiej. Celem tej misji jest budowanie spójności terytorialnej i konwergencji społeczno-gospodarczej terytoriów deficytowych i zmarginalizowanych, które w większości kojarzą się z ograniczoną dostępnością i gorszymi warunkami rozwoju¹. Choć na obszarach przygranicznych można zaobserwować postępującą integrację terytorialną, polityczną, społeczną i gospodarczą², granice w dalszym ciągu stanowią barierę dla rozwoju i pogłębiania współpracy lokalnych partnerów³, która powinna urzeczywistniać się m.in. poprzez wzrost liczby transgranicznych powiązań funkcjonalnych w różnych sektorach i branżach.

Zadania związane z łagodzeniem negatywnego wpływu granic na procesy integracji w Unii Europejskiej realizowane są m.in. przy zaangażowaniu ugrupowań i struktur współpracy terytorialnej funkcjonujących na pograniczach,

¹ H. van Houtum, *III European perspectives on borderlands: an overview of European geographical research on borders and border regions*, "Journal of Borderlands studies" 2000, Vol. 15(1), s. 56–83.

² C. Sohn, *Cross-border regions*, [in:] *Handbook on the geographies of regions and territories*, Edward Elgar Publishing, 2018.

³ C. Sohn, N. Stambolic, *The urban development of European border regions: a spatial typology*, "Europa Regional" 2015, Vol. 21(4), s. 177–189.

takich jak euroregiony⁴ czy Europejskie Ugrupowania Współpracy Terytorialnej. Działają one w oparciu o określone ramy instytucjonalne i prawne (np. stowarzyszenia, rady, sekretariaty, grupy robocze itp.), a nadto skupiają przedstawicieli władz lokalnych i regionalnych oraz partnerów gospodarczych i społecznych. Rolą euroregionów i Europejskich Ugrupowań Współpracy Terytorialnej jest nie tylko dążenie do konwergencji społeczno-gospodarczej pograniczy, m.in. poprzez aktywny udział w zarządzaniu rozwojem tych obszarów, ale także promowanie współpracy transgranicznej, czy też dążenie do umacniania powiązań kooperacyjnych w różnych sektorach publicznych czy komercyjnych. Te działania skupiają się przede wszystkim na przewyżczeniu deficytów lokalizacji przygranicznej i peryferyjnej⁵, tworzeniu warunków do lepszego wykorzystania warunków przestrzennych dla zmniejszania różnic międzyregionalnych, a także rozwoju połączeń granicznych⁶. Instytucje te stanowią koło zamachowe współpracy transgranicznej, kształtowania się transgranicznych powiązań funkcjonalnych, przepływów transgranicznych i rynków wymiany na obszarze pograniczy. Widocznym efektem ich działań jest przede wszystkim wzmocnienie powiązań instytucjonalnych na pograniczach np. w ramach projektów współfinansowanych z Programu INTERREG. W mniejszym stopniu są one w stanie stymulować rozwój powiązań funkcjonalnych np. transgranicznych połączeń transportowych i mobilności, przepływów na transgranicznych rynkach pracy, edukacji i turystyki czy współpracy pomiędzy biznesem, instytucjami naukowymi i organami administracji publicznej. Modelowymi obszarami budowania powiązań funkcjonalnych na pograniczach mogą być także: ekosystemy, dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, rynki pracy, usługi publiczne czy sieć miast rozdzielonych granicami. Rozwój tych powiązań powinien opierać się o wspólnie uzgodnione strategie, których realizacja może być wspierana m.in. dzięki środkom z Programu INTERREG. W latach 2021–2027

⁴ M. Perkmann, *Euroregions: institutional entrepreneurship in the European Union*, [in:] *Globalization, regionalization and cross-border regions*, Palgrave Macmillan, London 2002.

⁵ R. Capello, A. Caragliu, U. Fratesi, *Measuring border effects in European cross-border regions*, "Regional Studies" 2018, No. 52, s. 986–996.

⁶ R. Capello, A. Caragliu, U. Fratesi, *Breaking Down the Border: Physical, Institutional and Cultural Obstacles*, "Economic Geography" 2018, No. 94, s. 485–513.

instrument ten ma wzmacniać budowanie powiązań funkcjonalnych przede wszystkim na tych granicach, gdzie występuje wysoki stopień interakcji transgranicznych⁷. Współczesne wyzwania dla współpracy transgranicznej wynikające z agendy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021–2027⁸ dotyczą m.in. kształtowania bardziej elastycznych i spójnych form współpracy instytucjonalnej na pograniczych, co związane jest z takimi czynnikami jak:

- transformacja współpracy międzyorganizacyjnej (np. większy nacisk na współpracę sieciową niż dwustronną, skupienie się na współpracy w sektorach kluczowych dla rozwoju obszarów przygranicznych),
- wzmocnienie odporności obszarów przygranicznych na wstrząsy i kryzysy, takie jak pandemia COVID-19, która spowodowała zamknięcie granic, ograniczenia w transgranicznym transporcie publicznym czy wprowadzenie stanu nadzwyczajnego na obszarach przygranicznych, co miało wysoce negatywny wpływ na gospodarkę obszarów przygranicznych, m.in. w turystyce.

Opisane wyżej czynniki wpłynęły na to, że obecnie w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej toczy się debata dotycząca intensyfikacji powiązań funkcjonalnych na pograniczych⁹. Tym samym rośnie znaczenie podejścia terytorialnego i funkcjonalnego jako głównego paradygmatu polityki spójności Unii Europejskiej, także w odniesieniu do regionów przygranicznych¹⁰. Jest to w pełni uzasadnione dążeniem do lepszej integracji tych obszarów i skuteczniejszego pokonywania istniejących barier we współpracy, w tym wykorzystaniem środków z programu INTERREG¹¹. W Agendzie Terytorialnej 2030¹²

⁷ A. Jakubowski, A. Miszczuk, *New approach towards border regions in the Territorial Agenda 2030*, "Europa XXI" 2021, No. 40, s. 11–26.

⁸ M. Michalewska-Pawlak, *Wpływ wieloletnich ram finansowych 2021–2027 Unii Europejskiej na zarządzanie rozwojem regionalnym w Polsce*, "Polityka i Społeczeństwo" 2019, Vol. 17(3), s. 66–81.

⁹ J. Kurowska-Pysz, K. Szczepańska-Woszczyna, H. Štverková, J. Kašík, *The catalysts of cross-border cooperation development in euroregions*, "Polish Journal of Management Studies" 2018, Vol. 18(1), s. 180–193.

¹⁰ J. Kurowska-Pysz, R.A. Castanho, J.M. Naranjo Gómez, *Cross-border cooperation: the barriers analysis and the recommendations*, "Polish Journal of Management Studies" 2018, No. 17.

¹¹ C. Sohn, D. Christopoulos, J. Koskinen, *Borders moderating distance: a social network analysis of spatial effects on policy interaction*, "Geographical Analysis" 2020, Vol. 52(3), s. 428–451.

¹² C. Henriques et al., *The Territorial Agenda 2030: Towards a common language? A review of a conceptual framework*, 2021, s. 157–174.

silnie akcentuje się potrzebę współpracy władz różnych szczebli na rzecz kompleksowego wykorzystania unikalnych walorów i potencjałów obszarów transgranicznych. Współpraca ta powinna służyć stworzeniu masy krytycznej niezbędnej dla zapewnienia rozwoju i uzyskania synergii realizowanych działań w celu ograniczenia fragmentacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej oraz negatywnych efektów zewnętrznych w regionach przygranicznych. Jednocześnie rozpoczyna się debata akademicka na temat mechanizmów realizacji polityki regionalnej przy pomocy transgranicznych obszarów funkcjonalnych¹³.

Transgraniczne obszary funkcjonalne wyznaczone zostały także na terenie Euroregionu Śląsk Cieszyński, a proces ich identyfikacji przebiegał w ramach prac nad strategią rozwoju tego obszaru¹⁴. Odgrywający istotną rolę w kształtowaniu rozwoju tej części pogranicza polsko-czeskiego Euroregion Śląsk Cieszyński stoi obecnie przed wyzwaniem dotyczącym realizacji wyznaczonych w tym dokumencie strategicznym celów do uwarunkowań działalności i specyfiki poszczególnych transgranicznych obszarów funkcjonalnych. Rozwój tych obszarów wymaga bowiem indywidualnego podejścia i określenia sposobu na intensyfikację powiązań kooperacyjnych, zarówno funkcjonalnych, jak też przestrzennych i instytucjonalnych w każdym z tych obszarów indywidualnie. W procesie tym dużą rolę odgrywać powinni aktorzy lokalni z obu stron granicy, współpracujący ze sobą w ramach partnerstw. Nie bez wpływu na ten proces pozostaje pandemia COVID-19, która znacząco ograniczyła współpracę transgraniczną w latach 2020–2022. Skutki restrykcji dotyczących mobilności transgranicznej, a także inne konsekwencje wprowadzonych w okresie pandemii ograniczeń we współpracy terytorialnej odczuwalne będą na pograniczach jeszcze długo, zarówno na poziomie relacji instytucjonalnych, jak i międzyludzkich.

¹³ A. Jakubowski, K. Trykacz, T. Studzieniecki, J. Skibiński, *Identifying cross-border functional areas: conceptual background and empirical findings from Polish borderlands*, "European Planning Studies" 2021, Vol. 30(12).

¹⁴ *Strategia rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński na lata 2021–2027*, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, grudzień 2021.

Zamiarem autorów pracy było zdiagnozowanie wpływu pandemii COVID-19 na rozwój wybranych rynków transgranicznych w Euroregionie Śląsk Cieszyński oraz wskazanie kierunków działań, które mogą przyczynić się do intensyfikacji współpracy na tych rynkach w ramach transgranicznych obszarów funkcjonalnych na terenie euroregionu, przede wszystkim przy zaangażowaniu partnerstw transgranicznych. Aby osiągnąć tak postawiony cel pracy autorzy przeprowadzili krytyczną analizę piśmiennictwa i dokumentów dotyczących kształtowania transgranicznych obszarów funkcjonalnych, a także zarządzania partnerstwami transgranicznymi, przede wszystkim partnerstwami realizującymi projekty transgraniczne z zaangażowaniem środków z Programu INTERREG. Wykorzystali także wyniki badań jakościowych tj. indywidualnych wywiadów pogłębionych i zogniskowanych wywiadów grupowych z ekspertami tematycznymi reprezentującymi poszczególne rynki transgraniczne w Euroregionie Śląsk Cieszyński, które były prowadzone w latach 2021–2023. Szczegółowe informacje o tych badaniach znajdują się w raporcie badawczym, opracowanym w ramach projektu¹⁵.

Transgraniczny obszar funkcjonalny jako nowe podejście do rozwoju współpracy w projektach i poza nimi

Według A. Faludiego obszary funkcjonalne to wielowymiarowe przestrzenie¹⁶, które mogą przecinać granice jednostek administracyjnych, a nawet granice państw. Za transgraniczny obszar funkcjonalny uznać można obszar składający się z sąsiadujących ze sobą obszarów przygranicznych rozdzielonych granicą państwową, o wyodrębnionym intensywnym i otwartym systemie powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych zdeterminowanych cechami układu geograficznego, przyrodniczego i środowiska antropogenicznego¹⁷,

¹⁵ *Raport końcowy podsumowujący badania jakościowe oraz ilościowe realizowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO”: Wpływ przyjętych środków epidemiologicznych związanych z pandemią COVID-19 na transgraniczne rynki Euroregionu Śląsk Cieszyński*, Dokument niepublikowany, Katowice 2023.

¹⁶ A. Faludi, *EU territorial cohesion, a contradiction in terms*, “Planning Theory & Practice” 2016, Vol. 17(2), s. 302–313.

¹⁷ J. Ładysz, *Delimitacja transgranicznych obszarów funkcjonalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2022.

a także cech przestrzennych lub społeczno-gospodarczych¹⁸. Za istotny wyróżnik transgranicznego obszaru funkcjonalnego uznaje się istnienie systemu współpracy transgranicznej pomiędzy różnymi interesariuszami oraz działanie mechanizmu współzarządzania pozwalającego na lepsze wykorzystanie potencjału danego obszaru i rozwiązywanie wspólnych problemów. Jest to obok spójności przestrzennej i funkcjonalnych powiązań transgranicznych, kluczowy czynnik determinujący istnienie takiego terytorium. Rozwój transgranicznego obszaru funkcjonalnego opiera się na zaangażowaniu we współpracę różnych partnerów z obu stron granicy, którzy wspólnie kształtują transgraniczne rynki wymiany m.in. pracy, edukacji, kultury, a także innych usług publicznych i komercyjnych, jak również transgraniczne rynki finansowe i rynki produkcyjne. Zapewnienie rozwoju transgranicznych obszarów funkcjonalnych wymaga zdefiniowania wspólnych strategii, wypracowanych w modelu partycypacyjnym, opierających się na realizacji m.in. projektów transgranicznych, służących osiągnięciu wspólnie zdefiniowanych celów. W praktyce za realizację tych strategii odpowiadają struktury współpracy transgranicznej zaangażowane w rozwój obszarów funkcjonalnych m.in. euroregiony, które angażują w te działania m.in. partnerów lokalnych po obu stronach granicy.

Transgraniczne obszary funkcjonalne charakteryzują się często różnicami i asymetriami¹⁹ odnoszącymi się do przepływów osób, towarów, usług czy kapitału, a także innych interakcji społeczno-gospodarczych pomiędzy poszczególnymi ich częściami. Nie stoi to w sprzeczności z faktem, iż intensywność i różnorodność tych interakcji świadczy o wewnętrznych powiązaniach funkcjonalnych w ramach obszarów funkcjonalnych²⁰.

Obszary funkcjonalne najczęściej skupione są wokół węzłów, które stanowić mogą np. ośrodki miejskie lub skupiska takich ośrodków np. aglomeracje czy metropolie. Mogą one także koncentrować się wokół tzw. miast bliźniaczych,

¹⁸ A. Jakubowski, K. Trykacz, T. Studzieniecki, J. Skibiński, *Identifying cross-border functional areas...*, op. cit., s. 2433–2455.

¹⁹ A. Decoville, F. Durand, C. Sohn, O. Walther, *Comparing cross-border metropolitan integration in Europe: Towards a functional typology*, "Journal of Borderlands Studies" 2013, Vol. 28(2), s. 221–237.

²⁰ C. Turner, T. Chilla, S. Hippe, *Cross-border integration patterns in the context of domestic economic development: A case study of the Upper Rhine*, "Europa XXI" 2022.

ulokowanych w bezpośrednim sąsiedztwie po dwóch stronach wspólnej granicy państwowej. W każdym przypadku cechą wyróżniającą takie ośrodki jest wysokie natężenie powiązań funkcjonalnych w określonych sferach (np. turystyka, transport, mobilność przestrzenna, rynek pracy itp.), które określają ich wewnętrzną spójność i kształtują charakter interakcji wewnętrznych i zewnętrznych²¹.

Utworzenie obszaru funkcjonalnego umożliwiłoby bardziej efektywne wykorzystanie jego endogenicznych potencjałów, przestrzenną integrację podejmowanych działań i realizowanych projektów, a także wprowadzenie wspomnianego wyżej wielopoziomowego systemu zarządzania. W przypadku transgranicznych obszarów funkcjonalnych opisane wyżej uwarunkowania odnoszą się w praktyce do bardzo złożonej rzeczywistości społeczno-gospodarczej danego terytorium, gdzie nakładają się na siebie otoczenie społeczno-gospodarcze dwóch sąsiadujących ze sobą regionów przygranicznych. W tym aspekcie wiodący dla obszaru funkcjonalnego sposób jego definiowania w oparciu o kryterium mobilności przestrzennej staje się krytyczny, co było widoczne m.in. podczas pandemii COVID-19. Doszło wówczas do czasowego zamknięcia ruchu transgranicznego pomiędzy wieloma krajami, co ograniczyło możliwość wykorzystania ukształtowanych wcześniej powiązań funkcjonalnych przecinających granicę państwową. Innym istotnym kryterium wyróżniającym obszar funkcjonalny są wspólne warunki i przewidywane jednolite cele jego rozwoju²². W przypadku obszarów przygranicznych, na których występują bariery utrudniające rozwój transgranicznych powiązań terytorialnych, to kryterium wydaje się kluczowe, jeśli chodzi o dążenie do konwergencji społeczno-gospodarczej. Kształtowanie harmonijnych warunków rozwoju transgranicznych obszarów funkcjonalnych możliwe jest m.in. z wykorzystaniem funduszy dostępnych w programie INTERREG, natomiast za zapewnienie jednolitych celów rozwoju odpowiedzialne powinny być podmioty zaangażowane w zarządzanie

²¹ *Functional Areas in Member States of the Council of Europe*, Preparatory Study for the 17th Session of the Council of Europe Conference of Ministers Responsible for Spatial Planning (CEMAT), Ministerul Dezvoltării Regionale, Administrației Publice și Fondurilor Europene, CEMAT, Bucharest 2017.

²² *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r., Warszawa 2011, s. 176.

rozwojem pogranicza, takie jak np. euroregiony. To właśnie euroregiony niejednokrotnie opracowują strategię rozwoju pogranicza, jako dokumenty planistyczne, które powinny odzwierciedlać potrzeby i cele istotne zarówno dla całego obszaru, jak też organizacji działających po obu stronach granicy. Partycypacyjne podejście do wyznaczania celów współpracy transgranicznej wymaga także zaangażowania partnerów, którzy rozwijają relacje transgraniczne na poziomie lokalnym, we współpracy międzyorganizacyjnej, bardzo często jako partnerstwa transgraniczne realizujące wspólnie projekty współfinansowane z Programu INTERREG.

Niektóre euroregiony i Europejskie Ugrupowania Współpracy Terytorialnej podjęły działania zmierzające do delimitacji transgranicznych obszarów funkcjonalnych, a same stały się odpowiedzialne za współzarządzanie tymi obszarami, zapewniając realizację wspólnych projektów i wykorzystanie dostępnych zasobów w oparciu o powiązania funkcjonalne²³. Na polskich granicach formalnie wytyczonych zostało już kilka transgranicznych obszarów funkcjonalnych, które są obecnie na różnych etapach tworzenia i rozwoju. Wpływa na to m.in. zróżnicowany poziom integracji transgranicznej i różnego typu bariery współpracy. W latach 2019–2021 na granicy polsko-słowackiej wyznaczono transgraniczny obszar funkcjonalny „Beskidy Wschodnie”, na granicy polsko-słowacko-ukraińskiej – transgraniczny obszar funkcjonalny „Kremenaros”, na granicy polsko-ukraińskiej – transgraniczny obszar funkcjonalny „Brama Przemyska” zaś na granicy polsko-litewskiej Turystyczny Transgraniczny Obszar Funkcjonalny „Jaćvingia – kraina Jaćwingów”.

Opierając się na doświadczeniach związanych z tworzeniem i rozwojem wspomnianego wyżej Turystycznego Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego „Jaćvingia – kraina Jaćwingów”²⁴ można wskazać cztery kryteria, które należy uwzględnić w takim procesie:

²³ E. Evrard, A. Engl, *Taking stock of the European grouping of territorial cooperation (EGTC): From policy formulation to policy implementation*, [in:] *European Territorial Cooperation: Theoretical and empirical approaches to the process and impacts of cross-border and transnational cooperation in Europe*, Springer International Publishing, Cham 2018.

²⁴ J. Kurowska-Pysz, A. Jakubowski, E. Spirajewas, T. Studzieniecki, *Identification of key elements for creating the touristic cross-border functional area at the Lithuanian - Polish border*, European Commission, DG REGIO, 2021.

- problemy, potrzeby, potencjały i cele dotyczące rozwoju obszaru;
- poziom zainteresowania współpracą transgraniczną w turystyce;
- spójność terytorialną i granice administracyjne jednostek samorządu terytorialnego;
- powiązania funkcjonalne pomiędzy aktorami transgranicznego obszaru funkcjonalnego.

Na granicy polsko-czeskiej, w euroregionie Śląsk Cieszyński wyznaczone zostały następujące transgraniczne obszary funkcjonalne²⁵:

- Brenna, Golezów, Skoczów, Ustroń / Bystřice, Hrádek, Nýdek, Třinec, Vendryně, Regionální rada Třinec;
- Godów, Hażlach, Jastrzębie-Zdrój, Zebrzydowice / Bohumín, Chotěbuz, Havířov, Karviná, Petrovice u Karviné, Svazek měst a obcí okresu Karviná;
- Cieszyn / Český Těšín;
- Istebna, Wisła, Powiat Cieszyński / Bukovec, Dolní Lomná, Horní Lomná, Hřčava, Jablunkov, Mosty u Jablunkova, Písečná, Písek, Sdružení obcí Jablunkovska;
- Chybie, Dębowiec, Jasienica, Jaworze, Strumień / Albrechtice, Orlová, Peřtřvald, Rychvald, Těrlicko, Sdružení obcí povodí Stonávky.

Przedstawione wyżej transgraniczne obszary funkcjonalne charakteryzują się powiązaniem funkcjonalnymi, zidentyfikowanymi w ramach prowadzonych badań studialnych, rokującymi na możliwość ich przyszłego wzmocnienia i rozszerzenia. Na chwilę obecną założenia dotyczące kierunków i celów rozwoju współpracy transgranicznej w ramach tych obszarów mają przeważnie charakter deklaracyjny. Dalszy rozwój i wzmocnienie wewnętrznych powiązań funkcjonalnych w ramach tych obszarów w dużym stopniu zależy od przyszłych działań Euroregionu Śląsk Cieszyński, który powinien zarządzać tym procesem w sposób partycypacyjny tj. angażując do tego celu partnerstwa transgraniczne, realizujące projekty w ramach programu INTERREG oraz rozwijające inne inicjatywy transgraniczne.

²⁵ Strategia rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński na lata 2021–2027, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, grudzień 2021.

Charakterystyka partnerstw transgranicznych i ich rola w kształtowaniu powiązań funkcjonalnych na pograniczach

Współpraca transgraniczna służy tworzeniu sieci powiązań na szczeblu lokalnym i regionalnym, wykraczających poza granice jednego państwa, dzięki którym rozwija się współdziałanie w zakresie gospodarki oraz ustępują bariery kulturowe i socjalne w lokalnych społecznościach²⁶. Tym samym współpraca transgraniczna przyczynia się do rozwoju i umacniania bilateralnych i sieciowych powiązań funkcjonalnych pomiędzy aktorami kooperującymi w różnych formach. Jedną z nich jest partnerstwo transgraniczne²⁷, które może funkcjonować w oparciu o umowę stowarzyszeniową, umowę cywilnoprawną, czy też porozumienie. W niektórych przypadkach współpraca odbywa się w oparciu o umowę klastra lub w ramach tematycznej sieci współpracy²⁸.

Partnerstwa transgraniczne umożliwiają rozwój współpracy różnych podmiotów²⁹: samorządów i podległych im jednostek, firm i grup kapitałowych, organizacji pozarządowych, szkół i uczelni wyższych, grup nieformalnych, mediów, mieszkańców. Mogą one także uwzględniać relacje z kontrahentami zewnętrznymi pogranicza, m.in. turystami, inwestorami, migrantami, organami władzy państwowej, innymi partnerskimi regionami, organizacjami międzynarodowymi, dostawcami i odbiorcami produktów/usług komercyjnych i społecznych oferowanych na pograniczu³⁰.

Efektywność współpracy w partnerstwach transgranicznych opiera się na potencjale tworzących je podmiotów, instytucji, organizacji po obu stronach granicy, dążących do realizacji wspólnych, zbieżnych celów, np. społecznych, ekonomicznych czy środowiskowych, istotnych z punktu widzenia ich

²⁶ M. Perkowski (red.), *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, Fundacja Prawo i Partnerstwo, Białystok 2010, s. 12–16.

²⁷ N.C. Romano, J.B. Pick, N. Roztocki, *A motivational model for technology-supported cross-organizational and cross-border collaboration*, "European Journal of Information Systems" 2010, Vol. 19(2), s. 117–133.

²⁸ M.L. Dixon, J.J. Gross, *Dynamic network organization of the self: implications for affective experience*, "Current Opinion in Behavioral Sciences" 2021, No. 39, s. 1–9.

²⁹ A. Szromnik, *Marketing terytorialny*, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010, s. 238, 248.

³⁰ Ibidem.

interesów, jak też w kontekście rozwoju pogranicza³¹. Podstawą funkcjonowania partnerstwa transgranicznego jest zatem jego misja i cele oraz wyznaczone rezultaty potwierdzające ich osiągnięcie.

Celem zawiązywania partnerstw jest przede wszystkim chęć osiągnięcia bezpośrednich korzyści ze współdziałania, jak też możliwość uzyskania licznych efektów mnożnikowych, odczuwalnych na obszarze, na którym współpraca terytorialna się rozwija. J. Kurowska-Pysz wyróżnia procesowe i zasobowe podejście do współpracy transgranicznej, które determinuje m.in. zarządzanie partnerstwami³². W procesowym podejściu do współpracy, kluczowe znaczenie dla partnerów ma możliwość osiągania wspólnie wytyczonych celów dzięki wspólnej realizacji zaplanowanych działań, przy wykorzystywaniu posiadanych przez partnerów zasobów. W ujęciu procesowym ocena stopnia realizacji zaplanowanych do osiągnięcia celów współpracy powinna uwzględniać także pozytywne lub negatywne zmiany w relacjach i zależnościach pomiędzy współpracującymi organizacjami. Świadczy to o jakości tej współpracy i jej perspektywach na przyszłość. Jeśli współdziałające organizacje wspólnie osiągną zaplanowane cele, a zarazem pozytywnie umocnią się wzajemne powiązania między nimi, to potwierdzi się efektywność nawiązanej współpracy i powstanie masa krytyczna do wyznaczania kolejnych, wspólnych celów i podejmowania wspólnych działań. W zasobowym podejściu do współpracy, partnerstwo prowadzi do uzyskania przez współpracujące organizacje materialnych i niematerialnych rezultatów współdziałania, odpowiadających zaplanowanym celom współpracy³³. Rezultaty te powstają dzięki zaangażowaniu udostępnionych przez partnerów zasobów takich jak np.: wiedza, informacje i dane; doświadczenia i kompetencje; zasoby finansowe i rzeczowe.

Partnerstwa rozwijają się w różnym tempie i w różnych modelach: zarówno krótkotrwałego współdziałania w wybranym obszarze, np. w ramach jednego

³¹ J. Kurowska-Pysz, *Wykorzystanie wiedzy w rozwoju euroregionalnych partnerstw transgranicznych*, [w:] K. Perechuda, I. Chomiak-Orsa (red.), *Wiedza w kreowaniu przedsiębiorczości*, Sekcja Wydawnictw Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2014, s. 41.

³² J. Kurowska-Pysz, *Zarządzanie partnerstwami transgranicznymi organizacji uczących się*, PWN, Warszawa 2018, s. 48.

³³ Możliwa jest również sytuacja, w której materialne i niematerialne rezultaty współpracy nie odpowiadają zaplanowanym celom (nie spełniają ich lub wykraczają poza nie).

projektu transgranicznego, jak też w formie długoterminowej kooperacji w wielu dziedzinach, do czego docelowo powinny zmierzać partnerstwa transgraniczne.

W partnerstwach transgranicznych szczególnego znaczenia nabiera umiejętność synergicznego wykorzystania zasobów własnych oraz zasobów udostępnionych przez współpracujące organizacje. Otwartą kwestią pozostaje zawsze wymiar korzyści, jakie z tej współpracy osiąga każda ze stron. Należy zatem poszukać odpowiedzi na pytanie, jak powinna kształtować się współpraca w partnerstwach transgranicznych, aby możliwe było uwzględnienie zarówno potrzeb i oczekiwań wszystkich partnerów, jak również interesów regionów przygranicznych, w których te partnerstwa się rozwijają. Kluczowym celem rozwoju partnerstw transgranicznych powinna być bowiem nie tylko integracja sąsiadujących społeczności na pograniczach, ale także harmonijny, zrównoważony rozwój tych obszarów i wzmocnienie ich konkurencyjności względem lepiej rozwiniętych obszarów Unii. Zrównoważony rozwój partnerstw transgranicznych jest zatem pożądanym mechanizmem urzeczywistniającym oczekiwania społeczności lokalnych wobec możliwości rozwoju współpracy międzyorganizacyjnej na pograniczach.

Partnerstwo transgraniczne powinno prowadzić do umocnienia i utrwalenia współpracy pomiędzy partnerami. Należy też zwrócić uwagę na zmienność otoczenia, w którym ta współpraca się rozwija, jak też zmienność interesów współpracujących organizacji. Czynniki te istotnie mogą bowiem wpływać na przebieg współpracy, jak również na jej efektywność i stopień osiągnięcia zaplanowanych celów. Aby zminimalizować negatywne oddziaływanie niektórych czynników na rozwój partnerstwa transgranicznego jako formy współpracy międzyorganizacyjnej należy respektować następujące kluczowe zasady³⁴:

- zapewnienie jednakowych praw dla wszystkich partnerów, prowadzące do wzajemnego szacunku,
- uwzględnienie równorzędnych korzyści dla partnerów, zapewniających trwałość współpracy,
- przejrzystość we wzajemnych relacjach, prowadząca do zaufania.

³⁴ *Jak animować lokalne partnerstwo na obszarach wiejskich? Poradnik praktyczny*, Podręcznik przygotowany w ramach projektu TEPA (Training of European Partnership Animators), Warszawa 2008, s. 44.

Wśród możliwych zagrożeń dla partnerstw transgranicznych³⁵ wskazuje się m.in.:

- uzależnienie aktywności organizacji rozwijających współpracę przygraniczną od finansowania zewnętrznego,
- brak organizacji transgranicznych postrzeganych jako gospodarze pogranicza, których pozycja pozwalałaby na podejmowanie kluczowych decyzji, dotyczących polityki rozwoju całego obszaru;
- duże znaczenie renty położenia dla współpracy na tym obszarze,
- zdominowanie zakresu współpracy przez tematykę społeczną i środowiskową, przy minimalnym poziomie współpracy dotyczącej kwestii gospodarczych.

Partnerstwo transgraniczne rozwijane jest przez współpracujące na pograniczach organizacje zazwyczaj w dwóch kluczowych aspektach: dla realizacji wspólnych przedsięwzięć, istotnych dla każdego z partnerów, albo też w celu systemowej, trwałej kooperacji we wszystkich lub wybranych obszarach ich działalności. W pierwszym aspekcie celem partnerstwa transgranicznego jest wspólne uzyskanie zaplanowanych rezultatów, które mogą być tożsame dla obu partnerów lub zróżnicowane. W takim przypadku współpraca ukierunkowana jest zazwyczaj na zgodną z planem realizację konkretnych działań, przybliżających obu partnerów do uzyskania oczekiwanych efektów. Z kolei w drugim aspekcie główny nacisk kładzie się na systemowe, ciągłe współdziałanie we wszystkich lub wybranych obszarach aktywności partnerskich organizacji, przy wykorzystaniu efektu synergii oraz komplementarności zasobów i potencjałów. Ma to na celu uzyskanie wyższej efektywności, wydajności, skuteczności działania każdej ze współpracujących organizacji niż gdyby działały one indywidualnie.

Partnerstwo transgraniczne zróżnicowanych pod względem formalno-prawnym podmiotów to typowy przykład relacji sieciowej. Wierzchołkami sieci są współpracujące organizacje, a ich liczba wyznacza wielkość sieci (przykładem dużej sieci transgranicznej są m.in. euroregiony). Układ sił i wpływ

³⁵ K. Szmigiel-Rawska, S. Dolzblasz, *Trwałość współpracy przygranicznej*, CeDeWu, Warszawa 2012.

poszczególnych wierzchołków na funkcjonowanie sieci może być zróżnicowany. W partnerstwie transgranicznym zasadniczo występują trzy typy stref³⁶:

- strefa zrównoważonego partnerstwa,
- strefa partnerstwa zdominowanego przez jednostki administracji państwowej i samorządowej,
- strefa partnerstwa zdominowanego przez grupy odniesienia (interesariuszy, klientów).

Zrównoważone partnerstwo zapewnia równowagę w kontaktach i przepływie informacji³⁷, a partnerzy wnoszą porównywalny wkład we współpracę oraz uzyskują ekwiwalentne i synergiczne korzyści³⁸.

Rosnąca liczba transgranicznych inicjatyw, realizowanych w bilateralnych i sieciowych partnerstwach, służy przezwycięzeniu wspólnych trudności, a także synergicznemu wykorzystaniu potencjału sąsiadujących terytoriów na potrzeby dynamizacji ich rozwoju³⁹ oraz kreowaniu efektów mnożnikowych dla obszaru, na którym się ona rozwija, m.in. przyczynia się do wzrostu spójności społeczno-gospodarczej i poprawy jakości otoczenia społeczno-gospodarczego. W niektórych przypadkach można odnotować także negatywne skutki rozwoju partnerstw transgranicznych np. zdominowanie współpracy przez niektóre organizacje, przy jednoczesnym ograniczeniu inicjatyw i aktywności pozostałych. Możliwe jest również wykorzystywanie przez liderów partnerstwa określonych powiązań dla osiągnięcia własnych korzyści bądź unikanie dzielenia się korzyściami ze wspólnych działań.

Kluczowym wyznacznikiem skuteczności realizacji projektu transgranicznego jest uzyskanie efektu transgranicznego. Zostaje on osiągnięty jedynie w sytuacji, gdy projekt wywiera pozytywny wpływ na interesariuszy po obu stronach granicy, a wspólne działania transgraniczne umożliwiają partnerom osiągnięcie takich rezultatów, których indywidualnie nie mogliby uzyskać.

³⁶ A. Szromnik, *Marketing terytorialny. Miasto i region na rynku*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 247.

³⁷ Ibidem.

³⁸ J. Kaucic, C. Sohn, *Mapping the cross-border cooperation 'galaxy': An exploration of scalar arrangements in Europe*, "European Planning Studies" 2021, Vol. 30(12), s. 1–21.

³⁹ M. Jakubiec, J. Kurowska-Pysz, *Jakość kształcenia zawodowego na pograniczu polsko-czeskim jako determinanta konkurencyjności przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2013, s. 23.

A zatem partnerstwo transgraniczne to mechanizm współpracy organizacji realizujących projekt po obu stronach granicy, zapewniający także zaangażowanie określonych grup interesariuszy po obu stronach granicy, do których projekt jest skierowany i którym ma on przynieść korzyści. Partnerstwo transgraniczne to jeden ze wspieranych przez Komisję Europejską mechanizmów umacniania bilateralnej i sieciowej współpracy terytorialnej pomiędzy różnego typu organizacjami działającymi na pograniczach. Nowoczesne partnerstwa transgraniczne, jako formy integracji sąsiadujących ze sobą społeczności, wpisują się w założenia gospodarki sieciowej, z wielką różnorodnością nieformalnych sieci procesów zachodzących pomiędzy ludźmi⁴⁰, jak też kooperacją sformalizowaną w postaci m.in. klastrów, sieci, różnego typu związków, stowarzyszeń.

Zarządzanie partnerstwami transgranicznymi w ramach projektów współfinansowanych z Programu INTERREG

Partnerstwo transgraniczne w projekcie współfinansowanym z Programu INTERREG służy realizacji celów projektów transgranicznych, które wytyczyli wspólnie partnerzy, a które są także zgodne z opisanymi wyżej celami Europejskiej Współpracy Terytorialnej. Realizacja projektu transgranicznego oparta jest na sekwencji działań, które można przyporządkować do kilku etapów, rozciągających się od momentu utworzenia partnerstwa transgranicznego, aż do zakończenia etapu trwałości projektu transgranicznego. Ukończenie kolejnych etapów sygnalizuje postęp w osiągnięciu zaplanowanych efektów projektu⁴¹. Opis etapów projektu transgranicznego, dofinansowanego z programu INTERREG zaprezentowano w tabeli 1.

⁴⁰ B. Mikula, A. Pirtruska-Ortyl, A. Potocki (red.), *Podstawy zarządzania przedsiębiorstwami w gospodarce opartej na wiedzy*, Difin, Warszawa 2007, s. 21.

⁴¹ Ibidem.

Tabela 1. Etapy projektu transgranicznego realizowanego z dofinansowaniem z programu INTERREG

Nazwa etapu	Charakterystyka etapu
1	2
1. Zawarcie partnerstwa transgranicznego w celu realizacji projektu	<p>Podpisanie porozumienia dotyczącego współpracy transgranicznej partnerów w związku z realizacją określonego projektu transgranicznego współfinansowanego z programu INTERREG.</p> <p>Udokumentowanie współpracy transgranicznej partnerów to podstawa do wspólnego ubiegania się o wsparcie z programu INTERREG, spełnienie wymogów kwalifikowalności programu INTERREG w zakresie realizacji przyszłych projektów transgranicznych.</p>
2. Identyfikacja potrzeb i celów współpracy w projekcie transgranicznym	<p>Wykonanie realistycznej diagnozy wspólnego problemu, który partnerzy chcą wspólnie rozwiązać dzięki realizacji projektu transgranicznego.</p> <p>Na tym etapie istotne jest spełnienie wymogu kwalifikowalności zakresu projektu i jego grup docelowych w stosunku do przewidzianego w Programie INTERREG obszaru tematycznego wsparcia i innych warunków aplikowania o dotację.</p>
3. Planowanie projektu transgranicznego	<p>Zaplanowanie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • celów, zadań i rezultatów projektu transgranicznego, • zasobów i potencjałów, które są niezbędne, aby projekt się powiódł, • narzędzi komunikacji w projekcie (w tym komunikacji transgranicznej). <p>Opracowanie wniosku aplikacyjnego o dofinansowanie projektu z Programu INTERREG wraz z budżetem i harmonogramem działań.</p> <p>Dokumentacja aplikacyjna powinna spełniać wszystkie kryteria kwalifikowalności dla danego naboru wniosków w programie INTERREG.</p>
4. Zapewnienie finansowania projektu z programu INTERREG	<p>Zapewnienie przez partnerów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • finansowania wszystkich kosztów związanych z realizacją projektu, w tym zarówno kosztów objętych dotacją z programu INTERREG, jak też pozostałych kosztów projektu, • środków na utrzymanie płynności finansowej projektu w trakcie jego realizacji. <p>Wybór projektu do dofinansowania ze środków Programu INTERREG.</p> <p>Zawarcie przez partnerów projektu umowy dofinansowania projektu transgranicznego z Instytucją Zarządzającą programem INTERREG.</p> <p>Zabezpieczenie przez partnerów wkładu własnego do projektu.</p>

1	2
5. Realizacja projektu po obu stronach granicy	<p>Realizacja zadań zaplanowanych w projekcie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zarządzanie wspólnym personelem (m.in. zapewnienie właściwej komunikacji w zespole, dokumentowanie działań, monitoring), • zarządzanie ryzykiem (m.in. monitorowanie ryzyka po obu stronach granicy i podejmowanie działań minimalizujących prawdopodobieństwo jego wystąpienia w projekcie), • zarządzanie jakością w projekcie (m.in. monitoring wskaźników realizacji projektu, wewnętrzna ewaluacja projektu), • zarządzanie budżetem projektu, • zarządzanie relacjami z interesariuszami projektu (np. działania informacyjno-promocyjne). <p>Realizacja projektu zgodnie z wytycznymi Programu INTERREG. Raportowanie postępu w realizacji projektu do Instytucji Zarządzającej Programu INTERREG. Spełnienie wymogów informacji i promocji programu INTERREG. Komunikowanie z interesariuszami projektu po obu stronach granicy. Prowadzenie dokumentacji projektu zgodnie z wymogami programu INTERREG.</p>
6. Ewaluacja projektu po obu stronach granicy	<p>Ocena realizacji projektu przez partnerów poprzez porównanie wartości planowanych i uzyskanych.</p> <p>Instytucja Zarządzająca Programem INTERREG dokonuje dodatkowej oceny projektu pod kątem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stopnia realizacji zaplanowanych celów i rezultatów, • wydatkowanie środków zgodnie z harmonogramem i budżetem, w sposób efektywny, celowy i oszczędny, • uzyskania zaplanowanego efektu transgranicznego.
7. Utrzymanie trwałości projektu po obu stronach granicy	<p>Utrzymanie celów i rezultatów projektu oraz efektu transgranicznego w perspektywie co najmniej 5 lat finansowego zakończenia projektu.</p> <p>Umocnianie i dalszy rozwój partnerstwa transgranicznego np. w kierunku współpracy trwałej i sieciowej.</p> <p>Monitoring rezultatów projektu przez okres 5 lat od finansowego zakończenia projektu.</p> <p>Określenie strategii dalszej współpracy transgranicznej partnerów po zakończeniu okresu trwałości projektu.</p> <p>Kontrola projektu przez powołane do tego instytucje i organy pod kątem zachowania trwałości projektu i współpracy partnerów oraz uzyskanego efektu transgranicznego projektu przez okres 5 lat od jego zakończenia.</p>

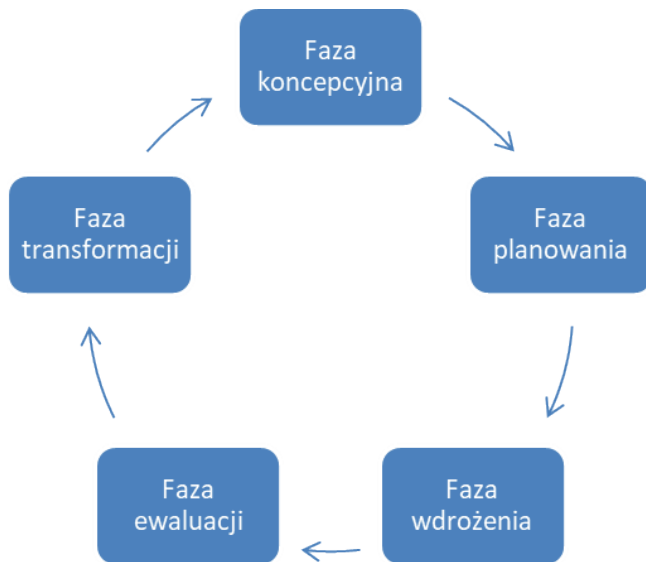
Źródło: opracowano na podstawie J. Kurowska-Pysz, *Zarządzanie partnerstwami transgranicznymi organizacji uczących się*, PWN, Warszawa 2018.

Partnerstwo transgraniczne stanowiące podstawę realizacji projektu współfinansowanego z Programu INTERREG urzeczywistnia się w czterech wymiarach⁴²:

- wspólne przygotowanie projektu – projekt jest wynikiem prac i uzgodnień wszystkich partnerów, partnerzy będący w stałym kontakcie aktywnie uczestniczą w jego przygotowaniu, od pomysłu do wypełnienia wspólnego wniosku wraz z załącznikami i skierowania do go oceny w ramach naboru do Programu INTERREG;
- wspólna realizacja projektu – partnerzy wspólnie uczestniczą w realizacji działań przewidzianych w projekcie po obu stronach granicy, przyczyniając się do realizacji jego celów i uzyskania efektu transgranicznego;
- wspólny personel projektu – wspólne zarządzanie projektem przez zespół projektowy, który reprezentuje każdego z partnerów i podejmuje działania na rzecz osiągnięcia celów i rezultatów zaplanowanych do uzyskania w projekcie po każdej stronie granicy,
- wspólne finansowanie projektu – projekt ma jeden wspólny budżet, w którym zawarte są wydatki ponoszone przez każdego z partnerów po swojej stronie granicy, na budżet projektu składają się co najmniej środki własne partnerów oraz dofinansowanie z Programu INTERREG.

Partnerstwo transgraniczne rozwija się w określonym cyklu, który determinuje zarządzanie tym procesem. Cykl rozwoju partnerstwa transgranicznego rozpoczyna się w momencie zainicjowania współpracy transgranicznej pomiędzy organizacjami z dwóch stron granicy, a kończący się z chwilą jej formalnego zaprzestania, zaniknięcia lub przejścia na wyższy poziom, np. bardziej instytucjonalizowany. Typowy cykl rozwoju partnerstwa transgranicznego zaprezentowano na rysunku 1.

⁴² Rozporządzenie (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1783/1999, pobrane z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=celex:32006R1080> [dostęp: 10.07.2023].

Rysunek 1. Cykl rozwoju partnerstwa transgranicznego

Źródło: J. Kurowska-Pysz, *Zarządzanie partnerstwami transgranicznymi organizacji uczących się*, PWN, Warszawa 2018, s. 65.

Inicjatywa powołania partnerstwa transgranicznego wyłania się w fazie koncepcyjnej, a jej sygnatariuszami są podmioty zainteresowane wspólną realizacją określonych działań w wymiarze transgranicznym lub też podmioty powołane do animowania takiej współpracy np. euroregiony. Sens i cel powołania partnerstwa powinien wynikać z diagnozy potrzeb i oczekiwań zainteresowanych współpracą organizacji, które powinny być spójne. Przydatność potencjalnego partnera do realizacji własnych celów jest istotną przesłanką do zawiązywania partnerstw transgranicznych, ponieważ efekty współpracy powinny być lepsze, niż efekty samodzielnej realizacja działań przez partnerów. A zatem możliwość uzyskania wysokiego efektu synergii i skali dzięki zawiązanemu partnerstwu transgranicznemu powinna być głównym wyznacznikiem współpracy.

Faza planowania partnerstwa transgranicznego polega na uszczegółowieniu celów i działań, które partnerzy zamierzają wspólnie realizować, jak również określenia wymaganych zasobów i potencjałów. Są to m.in. wiedza, dane

i informacje (np. własność intelektualna), zasoby ludzkie, np. personel zaangażowany we współpracę, ale także zasoby rzeczowe np. obiekty i tereny, na których realizowana jest współpraca (szczególnie w przypadku przedsięwzięć dotyczących infrastruktury), środki transportu umożliwiające sprawną komunikację pomiędzy partnerami, wartości niematerialne i prawne niezbędne do realizacji wspólnych celów (m.in. udostępnienie oprogramowania, dokumentacji, raportów i danych itp.), jak też dostęp do mediów, umożliwiający informowanie różnych grup interesariuszy o podejmowanych wspólnie działaniach (np. strony internetowe, prasa lokalna i branżowa itp.). Partnerzy szacują koszty wspólnych przedsięwzięć i poszukują źródeł ich finansowania (zazwyczaj są to środki własne lub fundusze zewnętrzne np. z Programu INTERREG). Faza planowania partnerstwa powinna zakończyć się opracowaniem wspólnego planu działania wraz z ostatecznym zdefiniowaniem oczekiwanych celów, działań i rezultatów oraz źródeł ich finansowania.

W fazie wdrożenia po obu stronach granicy realizowane są zaplanowane wcześniej działania. Mogą one mieć charakter lustrzany (analogiczne działania realizowane są przez partnerów po obu stronach granicy), lub też każdy z partnerów realizuje komplementarne, ale zróżnicowane działania, które wspólnie prowadzą do zaplanowanych celów. Przedsięwzięcia transgraniczne finansowane ze środków własnych partnerów są realizowane w sposób bardziej elastyczny, ale w większości przypadków partnerzy ubiegają się jednak o fundusze bezzwrotne (np. ze środków Unii Europejskiej) na wsparcie podejmowanych wspólnie działań, przede wszystkim w sferze publicznej i w trzecim sektorze. Oznacza to konieczność respektowania wytycznych dotyczących zarządzania projektami korzystającymi z dofinansowania⁴³. W ramach fazy wdrażania współpracy transgranicznej następuje dynamizacja interakcji pomiędzy współpracującymi organizacjami i reprezentującymi je członkami zespołu transgranicznego. Wspólne działania ukierunkowane na osiągnięcie zaplanowanych

⁴³ Najpopularniejszym źródłem dofinansowania współpracy transgranicznej jest program INTERREG VA, finansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, z którego korzysta większość podmiotów publicznych i organizacji działających w trzecim sektorze, które realizują swoje projekty we współpracy transgranicznej na obszarach objętych wsparciem tego programu.

celów zasadniczo opierają się na trzech poziomach transgranicznej współpracy międzyorganizacyjnej:

- współpracy instytucjonalnej partnerów,
- współpracy pomiędzy zespołami realizującymi poszczególne zadania po obu stronach granicy (ich liczba zależy od charakteru przedsięwzięcia, często jest to jeden transgraniczny zespół),
- współpracy indywidualnej pomiędzy osobami reprezentującymi partnerów w zespołach⁴⁴.

W tej fazie szczególnie istotna jest komunikacja transgraniczna i budowanie dobrych relacji opartych na wzajemnym zaufaniu, co ma bezpośredni wpływ na motywację i zaangażowanie partnerów w realizację wspólnych działań.

W fazie ewaluacyjnej partnerzy dokonują indywidualnej oceny współpracy transgranicznej pod względem stopnia realizacji wyznaczonych wcześniej celów i jakości uzyskanych rezultatów. O ile rezultaty materialne współpracy łatwo jest wycenić i odnieść do kosztów, jakie partnerzy ponieśli na ich uzyskanie, znacznie trudniej jest oszacować wartość kompetencji i umiejętności, a także wiedzy i doświadczeń, jakie partnerzy zdobyli dzięki podjętej współpracy. Zdarza się również, że wielkość korzyści uzyskiwanych przez partnerów ze współpracy transgranicznej różni się. Mogą również wystąpić różnice pomiędzy partnerami np. korzyści ze współpracy instytucjonalnej partnerów są znacznie mniejsze niż korzyści ze współpracy pomiędzy zespołami realizującymi poszczególne zadania po obu stronach granicy (albo w ramach jednego zespołu transgranicznego), czy też korzyści ze współpracy indywidualnej pomiędzy osobami reprezentującymi partnerów.

Faza transformacji partnerstwa polega na weryfikacji efektywności współpracy, po czym partnerzy podejmują decyzję o jej kontynuacji, rozwoju lub zakończeniu. Ocena ta prowadzona jest jednak z perspektywy aktualnej, po upływie określonego czasu od zainicjowania partnerstwa i przy zmienionych uwarunkowaniach otoczenia transgranicznego. Zmiana uwarunkowań może przesądzić o zakończeniu współpracy transgranicznej lub stać się katalizatorem

⁴⁴ J. Kurowska-Pysz, *Zarządzanie partnerstwami transgranicznymi organizacji uczących się*, PWN, Warszawa 2018, s. 65.

jej dalszego rozwoju. Efektywna współpraca instytucjonalna nie jest kluczową motywacją do rozwoju partnerstwa transgranicznego, ponieważ dużo większe znaczenie mają dobre relacje międzyludzkie przedstawicieli partnerów. W tej fazie możliwe jest przejście na wyższy poziom współpracy, dołączenie innych organizacji albo redukcja liczby współpracujących partnerów. Możliwa jest także zmiana obszaru współpracy. Partnerzy, którzy zakończą lub zmodyfikują współpracę mogą również wykorzystać zdobytą wiedzę oraz doświadczenia w celu zainicjowania innych partnerstw transgranicznych. W każdym z tych przypadków, kończąc jeden cykl rozwoju partnerstwa, współpracujące organizacje niejako powracają do fazy koncepcyjnej, w której mogą zapoczątkować wspólnie nowy cykl, z innymi celami i działaniami lub też współpracować dalej w innej konfiguracji.

Taki cykl partnerstwa jest charakterystyczny dla współpracy transgranicznej związanej z wykorzystaniem środków z Programu INTERREG.

Partnerstwo transgraniczne jest także podstawą aplikowania o środki w ramach programu INTERREG, uruchomionego w 1990 r., współfinansującego działania wspierające rozwój regionów przygranicznych i przeciwdziałające ich marginalizacji⁴⁵. Od 2007 r. inicjatywa INTERREG, finansowana z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego⁴⁶, formalnie funkcjonuje jako Europejska Współpraca Terytorialna i stanowi jeden z głównych celów unijnej polityki spójności⁴⁷, co w kontekście współpracy transgranicznej przekłada się na działania wzmacniające rozwój społeczno-ekonomiczny regionów przygranicznych i ich konwergencję, a także służące integracji społeczności lokalnych sąsiadujących ze sobą państw. W procesie zrównoważonego rozwoju pograniczy bardzo duże znaczenie odgrywają właśnie partnerstwa transgraniczne, które dodatkowo osadzone są w euroregionach, w Europejskich Ugrupowaniach

⁴⁵ W niektórych inicjatywach programu INTERREG, np. INTERREG Central Europe wspierana jest współpraca organizacji z sąsiadujących krajów w ramach wyznaczonych regionów europejskich, zaś w funduszu INTERREG Europe mogą ze sobą współpracować organizacje mające siedzibę w dowolnym kraju Unii Europejskiej, o ile spełniają wymogi kwalifikowalności.

⁴⁶ Są to m.in.: Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Rzeczpospolita Polska 2007–2013 czy też Program Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013.

⁴⁷ E. Medeiros, *The role of European Territorial Cooperation (ETC) in EU cohesion policy*, [in:] E. Medeiros (ed.), *European Territorial Cooperation*, The Urban Book Series, Springer, Cham 2018.

Współpracy Terytorialnej albo w transgranicznych obszarach funkcjonalnych. Partnerstwa transgraniczne ściśle współpracują także w ramach projektów współfinansowanych z programu INTERREG.

Wpływ pandemii COVID-19 na transgraniczne rynki oraz wybrane obszary współpracy polsko-czeskiej w Euroregionie Śląsk Cieszyński

W ostatnich latach, m.in. dzięki zaangażowaniu środków z programu INTERREG coraz bardziej zauważalna jest intensyfikacja działań mających na celu pobudzenie współpracy transgranicznej. Doprowadziły one do naturalnego ukształtowania transgranicznych obszarów funkcjonalnych jako terytoriów o szczególnie intensywnych i dynamicznych powiązaniach międzyorganizacyjnych i sektorowych, które przyczyniły się m.in. do wyodrębnienia się transgranicznych rynków, opartych na przepływach osób (np. rynek pracy), usług (np. rynek turystyczny, rynek usług zdrowotnych), a także towarów i kapitałów (m.in. przedsiębiorczość transgraniczna). Takie rynki rozwijają się m.in. na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński i powinny stanowić ważny punkt odniesienia w ocenie stopnia integracji mieszkańców pogranicza. Jest to szczególnie istotne w okresie postpandemicznym, kiedy konieczne jest uwzględnienie w dalszych działaniach rozwojowych w euroregionach wpływu koronawirusa na stan współpracy transgranicznej i perspektywy jej rozwoju w ramach partnerstw i projektów.

Pandemia COVID-19 stała się jedną z największych przeszkód w polsko-czeskiej współpracy transgranicznej od dnia wejścia obu krajów do Unii Europejskiej oraz strefy Schengen. Wpłynęła ona znacząco na mobilność mieszkańców i inne przepływy transgraniczne⁴⁸ kształtujące sytuację na poszczególnych rynkach transgranicznych. Na obszarach przygranicznych wprowadzone ograniczenia pandemiczne dały o sobie znać znacznie mocniej niż w innych regionach kraju, co było widoczne w wielu sferach współpracy wymagających m.in. przekraczania granicy.

⁴⁸ Ł. Wróblewski (red.), *Polsko-czeska współpraca transgraniczna w świetle wyzwań pandemicznych i postpandemicznych*, „TRANSCARPATICA. Prace EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego” 2022, t. VIII, s. 7.

Ten problem poznawczy stał się impulsem do bliższego przyjrzenia się uwarunkowaniom funkcjonowania wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców⁴⁹ czy czasu wolnego⁵⁰) oraz pogłębionej refleksji na temat wpływu tych rynków na jakość życia mieszkańców w okresie pandemii COVID-19 i po jej ustaniu. Aby zweryfikować najistotniejsze związki i zależności, jakie występują we wskazanym obszarze reprezentanci Euroregionu Śląsk Cieszyński wspólnie z pracownikami naukowymi Akademii WSB oraz Uniwersytetu Śląskiego w Opawie zrealizowali projekt „EUREGIO-INFO”, który uzyskał dofinansowanie z programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa. Celem projektu była identyfikacja wpływu pandemii COVID-19 na wybrane rynki transgraniczne w granicach Euroregionu Śląsk Cieszyński, co bezpośrednio łączy się także z przepływami transgranicznymi, jakie można zidentyfikować w ramach pięciu transgranicznych obszarów funkcjonalnych, jakie zostały wyznaczone na obszarze tego euroregionu. Badania zrealizowano w latach 2021–2023 w polskiej i czeskiej części Euroregionu Śląsk Cieszyńskich, a wybrane szczegółowe wyniki przedstawiono w poprzednich artykułach niniejszego tomu serii TRANSCARPATICA. Zasadniczo celem badań było zdobycie informacji o wpływie przyjętych środków epidemiologicznych (i nie tylko) na życie codzienne mieszkańców pogranicza w tym integrację mieszkańców z polskiej i czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński. W oparciu o wnioski z badań, ich autorzy sformułowali także rekomendacje dotyczące dalszych możliwości rozwoju transgranicznego rynku pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński. Jednym z elementów badań była ocena wpływu pandemii COVID-19 na funkcjonowanie wybranych rynków transgranicznych i powiązania funkcjonalne w ramach Euroregionu Śląsk Cieszyński. Podstawą

⁴⁹ Przez pojęcie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców w niniejszej pracy rozumieć się będzie ogół relacji pomiędzy stroną podażową rynku, reprezentowaną przez drobnych przedsiębiorców (sektor MŚP) a ich klientami, konsumentami dysponującymi odpowiednią siłą nabywczą i reprezentującymi popyt.

⁵⁰ Przez pojęcie transgranicznego rynku usług czasu wolnego w niniejszej pracy rozumieć się będzie ogół relacji pomiędzy podmiotami oferującymi usługi zagospodarowujące czas wolny (tu zwłaszcza w obszarze kultury, rekreacji oraz usług turystycznych), a usługobiorcami, konsumentami dysponującymi odpowiednią siłą nabywczą i reprezentującymi popyt.

do zrealizowania celów badań były m.in. badania jakościowe tj. indywidualne wywiady pogłębione z 10. ekspertami transgranicznych rynków funkcjonujących na obszarze i 10 zogniskowanych wywiadów grupowych z udziałem tych ekspertów, których wyniki przedstawiono w dalszej części pracy. Szczegółowe informacje o metodyce badań znajdują się w raporcie końcowym opisującym ich przebieg i rezultaty⁵¹. Badania ukazały funkcjonowanie wybranych transgranicznych rynków w warunkach pandemii COVID-19, a także pozwoliły nakreślić fazy rozwoju tych rynków po okresie pandemii COVID-19, co ma wpływ na przyszłą działalność pięciu transgranicznych obszarów funkcjonalnych zidentyfikowanych w Euroregionie Śląsk Cieszyński⁵².

Transgraniczny rynek pracy

Przed wybuchem pandemii rynek ten rozwijał się swobodnie, choć był zdominowany przez czeskie oferty pracy dla Polaków, zazwyczaj w sektorze produkcyjnym. Istniała wyraźna asymetria w przepływach transgranicznych na tym rynku, które miały charakter jednokierunkowy (z Polski do Czech), a większość zatrudnionych w Czechach Polaków przekraczała codziennie granicę w celu dojazdu do czeskich pracodawców. Zdecydowanie mniej polskich pracowników zamieszkiwało tymczasowo w Czechach. Istotnym czynnikiem kształtującym transgraniczną aktywność na rynku pracy od dłuższego czasu jest stosunek złotówki do korony czeskiej. Powoduje to, że zdecydowanie więcej Polaków pracuje w Czechach niż Czechów w Polsce.

Na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy w pewnym stopniu wpływa bariera językowa. Jest ona zdecydowanie mniej odczuwalna, jeśli chodzi o wykonywanie pracy fizycznej, a znacznie bardziej w przypadku pracy wymagającej np. komunikacji z klientem. Źródłem barier w rozwoju tego rynku są także kwestie formalno-prawne, m.in. podatkowe i ubezpieczeniowe, a także różnice w prawie pracy. W Czechach rynek pracy jest bardziej scentralizowany,

⁵¹ *Raport końcowy podsumowujący badania jakościowe oraz ilościowe realizowane w ramach projektu „EU-REGIO-INFO”: Wpływ przyjętych środków epidemiologicznych związanych z pandemią COVID-19 na transgraniczne rynki Euroregionu Śląsk Cieszyński*, Dokument niepublikowany, Katowice 2023.

⁵² *Ibidem*.

natomiast w Polsce jest on kształtowany zarówno na poziomie centralnym, jak też na poziomie samorządów. Dodatkową barierą jest niedostateczny dostęp do wiedzy o ofertach pracy między Polską a Republiką Czeską, co powinno być realizowane za pomocą systemu EURES. Dla Polaków szukających pracy na terenie Czech lepszym rozwiązaniem jest korzystanie z agencji pośrednictwa pracy, które przejmują na siebie ciężar załatwiania spraw formalnych. Przepływ osób zatrudnianych po czeskiej stronie ma też niejednokrotnie charakter nieprzygraniczny, ponieważ część z tych osób zatrudnianych jest w bardziej odległych od granicy terenach Republiki Czeskiej (np. branża informatyczna – Praga), albo praca ta wykonywana jest zdalnie na rzecz czeskiego pracodawcy. Odrębną kwestią, która wzbogaca i intensyfikuje w pewien sposób ruch transgraniczny na rynku pracy jest realizacja licznych projektów aktywizujących osoby będące w trudnej sytuacji na rynku pracy (osoby długotrwale bezrobotne, z niepełnosprawnościami, osoby opuszczające zakłady karne), które po przekwalifikowaniu zawodowym (kursy, szkolenia), chętne zwracają się ku czeskiemu rynkowi pracy.

W czasie pandemii COVID-19 istotny wpływ na transgraniczny rynek pracy miały różnice we wprowadzonych obostrzeniach i wymaganiach, które obowiązywały w Polsce i Czechach. Dość dynamicznie zmieniały się wymogi dotyczące wykonywania testów, czy też możliwości przekraczania granicy w celach zawodowych. Niezadowolony z wprowadzonych obostrzeń, zakazów, itd. istotnie rzutowało na motywację do pracy za granicą. W przypadku wprowadzanych obostrzeń pandemicznych zauważalny był brak koordynacji i komunikacji władz centralnych obu krajów. Wprowadzając określone regulacje prawne w okresie pandemii, nie brały one pod uwagę specyficznych potrzeb regionów przygranicznych, w kontekście przemieszczania się pracowników, choć z drugiej strony nagłość wystąpienia tego zjawiska, jego bezprecedensowy charakter, niewiedza epidemiologiczna w początkowym okresie pandemii, w pewnym sensie usprawiedliwiają te działania. Jednocześnie pandemia spowodowała wzrost pozytywnych relacji międzyludzkich i efekt „tęsknoty” osób mieszkających na terenach przygranicznych za możliwością przejścia na drugą stronę granicy, skorzystania z atrakcji tam oferowanych, bazy gastronomicznej itd. (szczegółne w bardzo blisko położonych nad granicą miejscowościach).

Można założyć, iż po okresie pandemii transgraniczny rynek pracy na obszarze euroregionu wchodzi w etap wzrostu. Dalszych możliwości jego rozwoju należy upatrywać w zmianach, które występują w obszarze edukacji, gdzie coraz więcej polskich szkół podejmuje współpracę ze szkołami czeskimi, organizując na terenie Republiki Czeskiej praktyki zawodowe (np. klasy patronackie Huty Trzyniec – możliwość znalezienia tam zatrudnienia przez absolwentów polskich szkół). Dalszy wzrost transgranicznego rynku pracy, a jednocześnie likwidowanie barier w tym obszarze, może nastąpić poprzez wprowadzenie do szkół po obydwóch stronach granicy nauki języka sąsiada, co już po części ma miejsce. Negatywnym elementem jest brak kontynuacji wielu działań, założeń i koncepcji wypracowanych w ramach realizacji wspólnych, transgranicznych projektów finansowanych przeważnie z funduszy Unii Europejskiej. Po zakończeniu realizacji tych projektów, współpraca często słabnie. Najistotniejszym zadaniem euroregionu powinno być przyczynienie się do likwidacji różnic systemowych i formalno-prawnych w przepisach obowiązujących po obydwóch stronach granicy, w celu ułatwienia przepływu informacji, ofert pracy i praktycznej możliwości podjęcia pracy za granicą. Reasumując, pandemia nie wprowadziła trwałych, negatywnych zmian w funkcjonowaniu rynku pracy. Przeciwnie, dzięki obserwowanemu wzrostowi popytu na polskie towary i usługi konsumpcyjne zgłaszane przez Czechów zamieszkujących pogranicze, nastąpił również rozwój rynku pracy w tym obszarze.

Transgraniczny rynek usług medycznych

Przed pandemią na terenie euroregionu rozwijała się tzw. turystyka medyczna tj. występowały jednokierunkowe przepływy transgraniczne z polskiej do czeskiej części euroregionu. Polscy obywatele korzystali przeważnie z zabiegów ortopedycznych, operacji okulistycznych, czy zabiegów stomatologicznych skracając w ten sposób czas oczekiwania na usługę medyczną w Polsce. W polskich mediach przygranicznych można było zauważyć liczne reklamy oraz materiały sponsorowane, które zachęcały do korzystania z usług medycznych po stronie czeskiej. Zauważalne były także transgraniczne działania organizowane przez fundacje, stowarzyszenia i inne organizacje pozarządowe,

dotyczące w szczególności edukacji i wolontariatu, które dotyczyły kwestii prozdrowotnych i socjalnych. Rynek ten rozwijał się mimo istnienia bariery językowej w komunikacji pomiędzy pacjentem, a lekarzem z drugiej strony granicy.

Ograniczenia dotyczące swobody poruszania się (w tym przekraczania granicy), brak możliwości korzystania z niektórych usług, trudności przedsiębiorców w utrzymaniu firm zajmujących się usługami medycznymi to tylko niektóre konsekwencje pandemii dla tego sektora. W pewnym stopniu doświadczenie pandemiczne wpłynęło na ograniczenie wzrostu ponownego zainteresowania tymi usługami po ustaniu ograniczeń w ruchu transgranicznym. Pacjenci i lekarze uświadomili sobie, że w przypadku wielu terapii brak możliwości bezpośredniego kontaktu lekarza z pacjentem jest czynnikiem wysokiego ryzyka, czego doświadczyli właśnie w okresie pandemii. Z perspektywy czasu działania władz centralnych dotyczące ograniczeń w przemieszczaniu się na obszarze całego kraju, w tym pograniczy, należy uznać za prawidłowe, tym bardziej że stan prawny nie pozwalał władzom lokalnym na wprowadzanie odmiennych rozwiązań. Obostrzenia związane z pandemią, wpłynęły jednak na aktywność Polaków na transgranicznym rynku usług medycznych, zarówno polskich pacjentów leczących się po czeskiej stronie, ale także polskich lekarzy i pielęgniarek dojeżdżających do pracy po stronie czeskiej. Osoby te w okresie pandemii musiały zrezygnować z dojazdów na leczenie czy też do pracy w Czechach i zdecydować się na tymczasowe zakwaterowanie po stronie czeskiej.

Po okresie pandemii transgraniczny rynek usług medycznych w euroregionie Śląsk Cieszyński odradza się powoli, ale wciąż znajduje się on w początkowej fazie rozwoju. Przyczyną tego są istniejące nadal różnice w krajowych systemach ochrony zdrowia Polski i Czech, których pacjenci oraz lekarze i personel medyczny są obecnie znacznie bardziej świadomi niż przed pandemią. To wpływa m.in. na ograniczenie zainteresowania leczeniem Polaków w Czechach.

Należy także podkreślić, iż w Republice Czeskiej wszystkie usługi medyczne dla obywateli zapewnia państwowy system opieki zdrowotnej, bez konieczności ponoszenia jakichkolwiek kosztów, co powoduje, że nie istnieje tam praktycznie prywatna służba zdrowia. Sprawia to również, że mieszkańiec Czech nie jest zainteresowany korzystaniem ze świadczeń medycznych po polskiej

stronie granicy, nawet jeśli koszt tych usług byłby niższy np. z uwagi na kurs korony do złotego.

Mimo doświadczeń pandemicznych, obecnie nadal nie można mówić o funkcjonowaniu skoordynowanego systemu ratownictwa medycznego, ponieważ istnieją tutaj duże różnice w przepisach prawnych pomiędzy obydwoma krajami, a międzynarodowy transport medyczny obarczony jest wieloma przeszkodami w przekraczaniu granicy. Sporadycznie realizuje się wzajemne usługi ratownictwa medycznego, ale sprowadzają się one do ratowania zdrowia i życia obywatela drugiego kraju, na terenie państwa, gdzie doznał on uszczerbku na zdrowiu. Warunkiem zmiany wyżej opisanych aspektów, to jest rozwoju transgranicznego rynku usług medycznych jest przede wszystkim konieczność systemowych zmian przepisów prawnych w ochronie zdrowia, jednakże ze względu na brak jednolitych, unijnych przepisów w tym zakresie, przy dużej autonomii każdego państwa będzie to trudne. Za czynnik rozwoju transgranicznego rynku usług medycznych uznano cyfryzację i dalszą informatyzację (np. e-recepty czy teleporady medyczne), jednak istniejąca wciąż pomiędzy sąsiadującymi społecznościami bariera językowa nadal ogranicza jego rozwój.

Transgraniczny rynek usług edukacyjnych

Po stronie czeskiej występuje znacznie większa niż po stronie polskiej stabilizacja przepisów dotyczących systemu edukacji, co nie sprzyja podejmowaniu inicjatyw edukacyjnych. Mimo to, w sferze edukacyjnej podejmowane są różne inicjatywy dotyczące np. wymian pomiędzy szkołami i uczelniami po obu stronach granicy, m.in. w ramach transgranicznych projektów edukacyjnych. Dodatkowo przedsiębiorstwa czeskie przyjmują polskich uczniów na praktyki zawodowe w zawodach deficytowych w Czechach (np. elektryk, mechanik, mechatronik, ale i barber).

Niezależnie od współpracy instytucjonalnej zauważalne jest zainteresowanie Polaków edukacją w Czechach, zarówno na poziomie szkoły podstawowej, jak też gimnazjum oraz uczelni wyższej. Mimo, że pandemia COVID-19 utrudniła poruszanie się i przekraczanie granic, a dodatkowo wprowadzono różne obostrzenia po obydwu stronach granicy, jedynie okresowo wpłynęło to na

transgraniczny rynek edukacyjny. Uczniowie kształcący się po drugiej stronie granicy starają się dokończyć edukację, a co najwyżej spada zainteresowanie podejmowaniem kształcenia po pandemii. Pandemia wywarła ogromny wpływ na rynek edukacyjny, szczególnie w zakresie wprowadzenia zdalnego nauczania. Wypracowano szereg rozwiązań i mechanizmów, których implementacja może znacząco wzmocnić odporność tego rynku na ponowne wstrząsy czy kryzysy, takie jak pandemia COVID-19. Z drugiej strony występuje duża potrzeba odbudowy więzi między uczniami, a także między uczniami i nauczycielami, co ogranicza zainteresowanie edukacją online po ustaniu pandemii.

Do rozwoju transgranicznego rynku w obszarze edukacji mogą przyczynić się oddolne inicjatywy – uczniów, rodziców, nauczycieli, które rodzą się z potrzeb społeczności lokalnych. Bardzo rozwinęły się możliwości edukacyjne przez dostęp do nowoczesnych rozwiązań na platformach internetowych typu Google czy MS Teams, co może być także bodźcem do rozwoju transgranicznego rynku edukacji szkolnej, jak i zawodowej (kursy, szkolenia), np. poprzez intensyfikację współpracy publicznych i prywatnych instytucji edukacyjnych. Nowe rozwiązania informatyczne wspierają nie tylko uczniów czy kursantów. Wspierają także rozwój kadry nauczycielskiej i szkoleniowej, co w rezultacie przynosi się na poprawę kompetencji osób działających na tym rynku po obu stronach granicy.

Transgraniczny rynek usług czasu wolnego (turystyka, rekreacja, kultura)

Ten rodzaj przepływów transgranicznych ucierpiał szczególnie mocno w okresie pandemii, na co wpływ miało przede wszystkim ograniczenie przekraczania granic, a docelowo ich zamknięcie, jak również inne restrykcje dotyczące przemieszczania się i życia codziennego mieszkańców pogranicza. W obszarze szeroko rozumianego rynku usług czasu wolnego (zwłaszcza turystyki, rekreacji i kultury) można przyjąć, że liczba osób przekraczających granicę była przed pandemią stosunkowo duża, ale nie była to jednorodna grupa osób podróżujących. Pierwszy z segmentów tego rynku to tzw. „turystyka zakupowa” wiązał się przeważnie z jednokierunkowym przepływem transgranicznym Czechów robiących zakupy w Polsce. Ten trend wynika z różnic

w cenach wielu towarów w Polsce i Czechach, a także z korzystnego dla Czechów kursu wymiany walut. Drugi segment tego rynku to usługi typowo turystyczne i rekreacyjne świadczone po drugiej stronie granicy. Ten segment był bardziej atrakcyjny dla obywateli polskich, którzy częściej korzystali z ofert po czeskiej stronie, począwszy od aktywności fizycznej na świeżym powietrzu (spacery, jazda na rowerze), po wyjazdy na różnego rodzaju imprezy, głównie sportowe. Należy natomiast stwierdzić, że oferta różnego rodzaju imprez, zwłaszcza kulturalnych jest zdecydowanie bogatsza po stronie polskiej. Zauważalny jest jednak brak transgranicznej koordynacji imprez, które organizowane są często w tym samym czasie po obu stronach granicy. Ogranicza to ruch transgraniczny mieszkańców pogranicza, którzy mając atrakcje u siebie, nie są skłonni podróżować w tym samym czasie do kraju sąsiada. Istotne znaczenie odgrywa tutaj także bariera językowa, objawiająca się brakiem możliwości udziału mieszkańców danego kraju w wydarzeniach różnego rodzaju organizowanych w kraju sąsiednim, które wymagają znajomości obcego języka na poziomie większym niż zupełnie podstawowym (np. udział w seansach filmowych). Na uwagę zasługuje ponadto fakt istnienia różnic kulturowych między mieszkańcami obu krajów. Po obydwóch stronach granicy istnieje wciąż wiele stereotypów na temat mieszkańców sąsiedniego kraju. Wyjątkiem jest Zaolzie, gdzie polsko-czeskie społeczeństwo jest znacznie lepiej zintegrowane. W obszarze turystyki i rekreacji negatywny wpływ na wielkość ruchu transgranicznego ma brak dwujęzycznych tablic informacyjnych, przewodników czy brak dwujęzycznego menu w restauracjach. Nawet punkty informacji turystycznej dysponują zazwyczaj materiałami drukowanymi tylko w języku danego kraju. W okresie pandemii COVID-19 największe niezadowolenie mieszkańców obszaru granicznego wzbudziło zamknięcie granicy, ale także różne formy obostrzeń i różny jej zakres w obydwóch państwach (np. wprowadzony w Polsce zakaz wchodzenia do lasów czy wprowadzony w Czechach zakaz oddalania się od domu na ustaloną odległość). Istotnym aspektem ograniczającym rozwój tego rynku w czasie pandemii był brak wyczerpującej informacji na temat m.in. wymogów stawianych przez czeską stronę w odniesieniu do aprobowanego typu sprzętu ochronnego, honorowanych szczepień, itp., w sytuacji, gdy dana osoba mogła na podstawie odrębnych zezwoleń przekraczać

granicę lub w czasie, gdy obostrzenia zostały już złagodzone. Pandemia wprowadziła też pewne zmiany nawyków co do podróżowania, np. w projektach transgranicznych planuje się obecnie mniej wyjazdów do partnera z drugiej strony granicy, ponieważ niektóre kwestie projektowe rozwiązywane są dzięki komunikacji zdalnej.

Z opinii ekspertów wynika, że rynek usług czasu wolnego jest ciągle w fazie wzrostowej. Po obu stronach granicy potrzeba jeszcze wielu zabiegów i działań, aby można było mówić o pełnej jego dojrzałości. Podejmowane działania muszą obejmować lepszą koordynację kalendarza organizowanych wydarzeń oraz ich lepszą promocję po obu stronach granicy. Czas pandemii spowodował rozluźnienie międzynarodowych kontaktów interpersonalnych i trwałe zmniejszenie przychodów przedsiębiorstw działających w obszarze turystyki / rekreacji / kultury. Z drugiej strony pozytywnym sygnałem jest fakt, iż poziom ilościowy i jakościowy masowych imprez kulturalno-sportowych po obu stronach granicy wrócił po pandemii do mniej więcej takiego samego poziomu, jak przed jej wybuchem.

Transgraniczny rynek drobnych przedsiębiorców i współpraca samorządów

Samorządy obdarzone odpowiednimi kompetencjami, z pewnością mogłyby pełnić rolę kreatora transgranicznego rynku towarów i usług konsumpcyjnych, obsługiwanego przez lokalne przedsiębiorstwa, choć przepisy prawa ograniczają im w tym zakresie pole działania. Największy obszar współpracy w tym zakresie wynika ze wspólnej realizacji projektów unijnych o charakterze transgranicznym. Fundusze unijne poniekąd stymulują tą współpracę i są swoistym motorem wspólnych przedsięwzięć, w tym także projektów wspierających sferę biznesu. Rzadziej pojawia się oddolny pomysł na wspólne działania i szuka się pod te działania dostępnych funduszy. Jako przykład dobrych praktyk współpracy na rynku drobnych przedsiębiorstw można wskazać Święto Trzech Braci, które jest organizowane po obydwu stronach granicy. Znaczącej poprawy wymaga jednak komunikacja i sposób koordynowania działań, aby w zakresie planowania przestrzennego czy oferty w zakresie innych usług publicznych i komercyjnych. Bardzo istotne jest podejmowanie działań

komplementarnych, aby nie dublować oferty i nie intensyfikować wewnętrznej konkurencji na pograniczu, podczas gdy wiele deficytowych na tym obszarze usług napływa spoza pogranicza. Dobrym przykładem inwestycji i współpracy jest realizacja tych działań, które nie są obecne po drugiej stronie granicy. Zdecydowanie lepiej koordynowane powinny być transgraniczne strategie dotyczące ochrony środowiska, gdyż w tym zakresie po stronie polskiej istnieją zupełnie inne regulacje niż w Czechach. Podobnie wygląda sytuacja w zakresie polityki migracyjnej. Oferta drobnej przedsiębiorczości przenika obydwie części pogranicza, docierając wszędzie tam, gdzie występują braki w zaspokojeniu potrzeb mieszkańców euroregionu. Wpływa na to m.in. korzystny kurs wymiany korony do złotego. Rozwój tego rynku został w czasie pandemii COVID-19 znaczenie zahamowany, na co wpłynęły obostrzenia związane z przekraczaniem granicy i konieczność przymusowego pozostawania w miejscu zamieszkania. Po ustaniu pandemii rynek ten oczekuje pobudzenia, w czym mogą pomóc samorządy działające na terenie euroregionu i władze euroregionu. Niestety, same samorządy mają ograniczone możliwości działania, co wynika z regulacji i uwarunkowań krajowych, a także z barier we współpracy i rozwoju transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców. Do najważniejszych z tych barier zaliczono: barierę językową oraz bariery formalno-prawne, wynikające głównie z odmienności istniejących po obu stronach granicy regulacji prawnych: przepisów, ustaw i rozporządzeń. Widoczne są one zwłaszcza w obszarze prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy, procedurach zatrudnienia pracowników czy przepisach dotyczących przekraczania granicy przez dzieci i młodzież.

Zarządzanie partnerstwami polsko-czeskimi w transgranicznych obszarach funkcjonalnych w Euroregionie Śląsk Cieszyński po okresie pandemii

Rozważania dotyczące tworzenia i rozwoju transgranicznych obszarów funkcjonalnych wskazują na następujące warunki, które muszą być spełnione w procesie ich delimitacji:

- wyodrębnienie wyrazistego i intensywnego systemu transgranicznych powiązań społecznych, gospodarczych i przyrodniczych, które urzeczywistniają

się poprzez przepływy transgraniczne osób, usług, towarów i kapitału przynajmniej na jednym rynku transgranicznym ukształtowanym przez te powiązania (np. turystyka, rynek pracy, rynek usług zdrowotnych itp.);

- spójność obszaru, oparta na wspólnych cechach układu geograficznego, przyrodniczego i środowiska antropogenicznego, a także na cechach przestrzennych i społeczno-gospodarczych, jakie można zidentyfikować na danym obszarze po obu stronach granicy;
- istnienie współpracy transgranicznej (bilateralnej i sieciowej) opartej na oczekiwanym poziomie wzajemnego zaufania, pomiędzy różnymi grupami interesariuszy po obu stronach granicy, jako współpracy czasowej (np. w ramach partnerstw realizujących projekty współfinansowane z Programu INTERREG, partnerstw nieformalnych, aliansów biznesowych czy społecznych, a także klastrow i sieci) oraz stałej (np. współpraca miast bliźniaczych rozwijana w sposób stały w oparciu o różne fundusze dostępne po obu stronach granicy);
- wdrożenie mechanizmu współzarządzania transgranicznym obszarem funkcjonalnym w oparciu o wspólną strategię i wyznaczone wspólnie cele.

Tak nakreślone warunki identyfikacji transgranicznych obszarów funkcjonalnych, które powinny przyczyniać się do pogłębienia spójności społeczno-gospodarczej pograniczy, wskazują na potrzebę wielopoziomowego kształtowania relacji dwustronnych przyczyniających się do intensyfikacji przepływów transgranicznych, budowania powiązań funkcjonalnych oraz kształtowania się rynków transgranicznych. Na poziomie transgranicznej współpracy instytucjonalnej relacje te powinny rozwijać się pomiędzy podmiotami odpowiedzialnymi za współzarządzanie obszarem funkcjonalnym (np. euroregion, Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej itp.) oraz formalnymi i nieformalnymi partnerstwami realizującymi projekty i inne inicjatywy transgraniczne. Na poziomie kontaktów międzyludzkich powinny to być transgraniczne interpersonalne relacje zawodowe, społeczne, rodzinne czy koleżeńskie pomiędzy przedstawicielami współpracujących instytucji czy partnerów projektów i innych działań transgranicznych. Umacnianie relacji międzyludzkich, budowanie wzajemnego zaufania (szczególnie istotne po okresie ograniczenia relacji transgranicznych w czasie pandemii) i eliminowanie barier we współpracy

(np. bariery językowej, kulturowej itp.) to bardzo istotne działania wzmacniające współpracę transgraniczną które powinny podejmować osoby kształtujące tę współpracę.

Powyższe wnioski dowodzą bardzo istotnej roli wszystkich aktorów współpracy transgranicznej, którzy chcą czerpać korzyści z tworzenia i rozwoju obszarów funkcjonalnych. Chodzi zarówno o korzyści instytucjonalne, wynikające z rezultatów wspólnie realizowanych projektów m.in. współfinansowanych z Programu INTERREG, czy innych inicjatyw o charakterze publicznym, społecznym czy biznesowym, ale także korzyści dla regionu przygranicznego, które wpłyną na wzmocnienie jego konwergencji społeczno-gospodarczej oraz przezwyciężenie trudności wynikających z peryferyjnego położenia i występujących deficytów obszaru.

Partnerstwo jako forma współpracy zespołowej na pograniczach, może generować dla uczestników trzy kluczowe korzyści⁵³:

- synergia (wyniki wspólnych transgranicznych działań partnerów posiadających komplementarne zasoby i potencjały przewyższają sumę indywidualnych działań każdego z partnerów po danej stronie granicy),
- efekt skali (działanie grupowe zwiększa możliwości realizacji projektów i zaangażowania interesariuszy reprezentujących różne środowiska po obu stronach granicy, dzięki temu poprawia się efektywność projektów i rośnie ich wpływ na pogranicze),
- masa krytyczna (partnerstwo transgraniczne składające się przynajmniej z dwóch podmiotów działających po dwóch stronach granicy spełnia formalne wymogi dotyczące aplikowania o środki z Programu INTERREG, zapewniając minimalny poziom określonych zasobów, takich jak umiejętności, wiedza, zasoby finansowe itp., niezbędnych do rozpoczęcia operacji).

Partnerstwo jest jedną z najskuteczniejszych form rozwiązywania problemów o oddziaływaniu transgranicznym. W projektach transgranicznych partnerstwo spełnia dwie role:

⁵³ M. Furmankiewicz, M. Foryś, *Partnerstwa terytorialne na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w polskiej części Sudetów – historia powstania i pierwsze efekty działań*, [w:] M. Furmankiewicz, J. Jadczyk (red.), *Problemy współpracy na rzecz ekorozwoju Sudetów*, Akademia Rolnicza we Wrocławiu, Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2006.

- stanowi cel sam w sobie, gdyż transgraniczna integracja sąsiadujących organizacji, społeczności, partnerów itp. a także mobilizacja do wspólnego rozwiązywania problemów i osiągania celów leży u podstaw Europejskiej Współpracy Terytorialnej;
- umożliwia sprawną i efektywną realizację projektów jako działań służących realizacji celów postawionych przez partnerów i celów uwzględnionych w strategii rozwoju pogranicza, ze względu na fakt, że tego typu projekty realizowane są po obu stronach granicy lub, z założenia, oddziałują na interesariuszy po obu stronach granicy.

Opisane role partnerstwa transgranicznego w projektach odnoszą się także do dwóch wspomnianych wyżej poziomów współpracy:

- bieżąca i bezpośrednia współpraca przedstawicieli partnerów, wspólnie uczestniczącymi w zarządzaniu projektem transgranicznym (koordynacja, kontrola projektu, promocja projektu, realizacja działań) na wszystkich etapach;
- formalna współpraca pomiędzy partnerami instytucjonalnymi w projekcie transgranicznym, obejmująca zainicjowanie wspólnego projektu (podpisanie listu intencyjnego, deklaracja współpracy), sformalizowanie współpracy (podpisanie umowy w sprawie projektu), udział w kluczowych działaniach projektowych (wydarzenia, konferencje, zakończenie inwestycji infrastrukturalnych itp.), rozliczenie zespołu zarządzającego z realizacji projektu transgranicznego (zatwierdzenie raportu końcowego).

W kontekście kryteriów delimitacji i rozwoju transgranicznych obszarów funkcjonalnych należy wskazać tutaj jeszcze jeden poziom, jaki stanowi zarówno współpraca bieżąca i bezpośrednia (międzyludzka), jak też formalna (instytucjonalna) pomiędzy podmiotami współzarządzającymi transgranicznym obszarem funkcjonalnym (np. euroregion) w oparciu o wspólną strategię i wyznaczone wspólnie cele, a interesariuszami rozwijającymi współpracę transgraniczną w ramach tych obszarów m.in. w projektach finansowanych z Programu INTERREG.

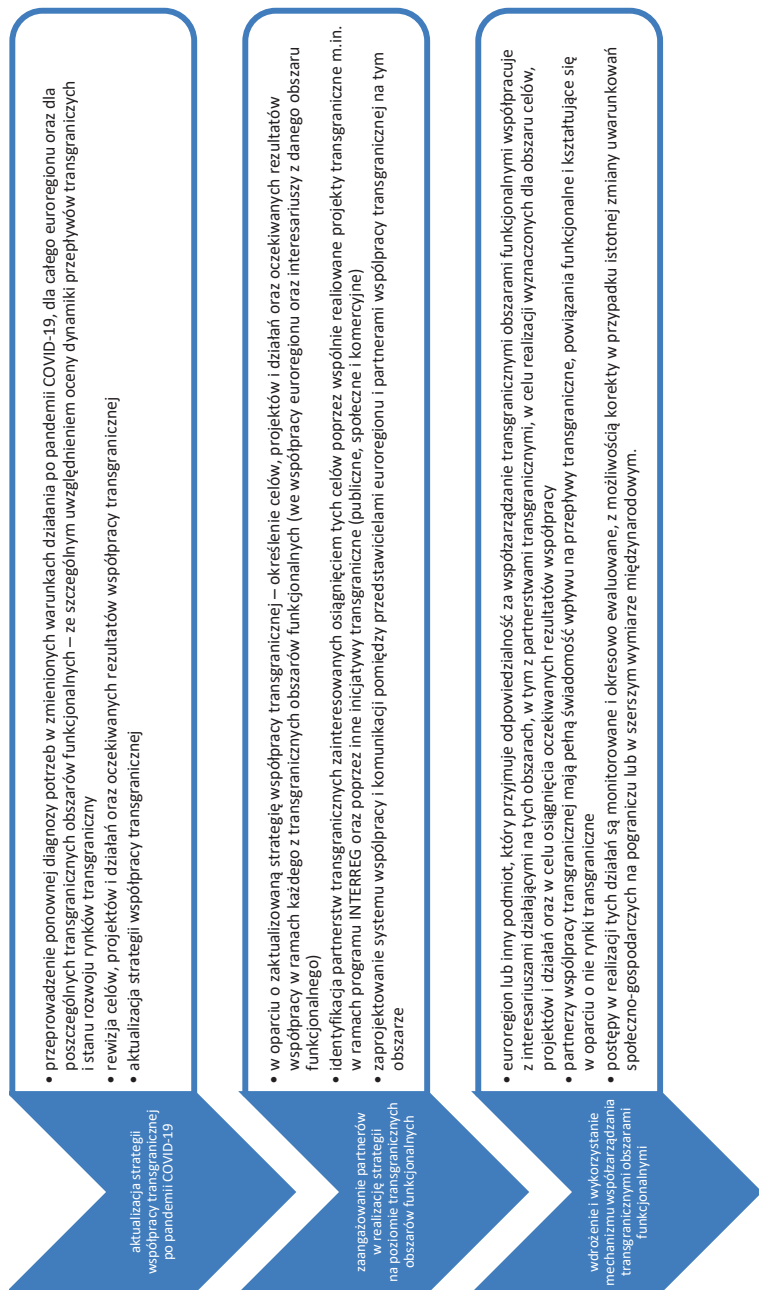
Nawiązując do wcześniejszych rozważań o kształtowaniu się rynków transgranicznych i wpływie, jaki na ten proces wywarła pandemia COVID-19, należy dodatkowo podkreślić, iż rolą podmiotów współzarządzających transgranicznym

obszarem funkcjonalnym jest obecnie zweryfikowanie strategii rozwoju pograniczy uwzględniających obszary funkcjonalne i ponowna diagnoza faz rozwoju tych transgranicznych rynków, wokół których wyznaczone obszary funkcjonalne powinny się koncentrować. W przypadku Euroregionu Śląsk Cieszyński są to takie rynki, jak np. rynek pracy, rynek usług turystycznych, rynek usług medycznych czy też rynek edukacyjny, a także m.in. rynek wymiany lokalnych towarów i usług. Stan rozwoju tych rynków i stan powiązań kooperacyjnych i przestrzennych, a nawet kluczowe partnerstwa transgraniczne na wyznaczonych obszarach funkcjonalnych powinny zostać poddane rewizji i ocenie z perspektywy rozwoju współpracy transgranicznej po pandemii COVID-19. Jak wynika z przedstawionych wyżej badań, pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na stan współpracy transgranicznej, a także na stan rozwoju rynków transgranicznych, których wiele odradza się w tej chwili, ale w zmienionych warunkach działania, m.in. z uwzględnieniem wirtualizacji niektórych procesów (np. praca zdalna, edukacja zdalna itp.). Mapę drogową tego procesu zaprezentowano na rysunku 2.

Koncepcję zarządzania partnerstwem w projektach transgranicznych realizowanych w ramach transgranicznych obszarów funkcjonalnych zaprezentowano w tabeli 2.

Zdefiniowane na wstępie tej części pracy warunki identyfikacji transgranicznych obszarów funkcjonalnych uwzględniają m.in. intensyfikację i budowanie otwartego systemu transgranicznych powiązań, które urzeczywistniają się przepływami transgranicznymi osób, usług, towarów i kapitału, a tym samym służą rozwojowi rynków transgranicznych. Istotny udział w kształtowaniu tego typu powiązań mają partnerstwa realizujące projekty transgraniczne, m.in. dofinansowane z Programu INTERREG, których związek z procesem współzarządzania transgranicznym obszarem funkcjonalnym przedstawiono w tabeli 2.

Obowiązek dbałości o rozwój współpracy transgranicznej (bilateralnej i sieciowej) w ramach transgranicznych obszarów funkcjonalnych, tj. współpracy wyróżniającej się intensywnością i angażującej różne grupy interesariuszy po obu stronach granicy, spoczywa zarówno na partnerstwach projektowych, jak też na podmiotach odpowiedzialnych za współzarządzanie tym obszarem.

Rysunek 2. Mapa drogowa wdrożenia mechanizmu współzarządzania transgranicznym obszarem funkcjonalnym

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Zarządzanie partnerstwami w projektach transgranicznych realizowanych w ramach transgranicznych obszarów funkcjonalnych

Zarządzanie partnerstwem w projekcie transgranicznym współfinansowanym z programu INTERREG	Odniesienie do Współzarządzania transgranicznym obszarem funkcjonalnym
1	2
<p>Faza cyklu życia partnerstwa – koncepcyjna Faza projektu – inicjowanie</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zainicjowanie współpracy partnerów. 2. Diagnoza potrzeb i oczekiwań partnerów, ocena zapotrzebowania na partnerstwo. 3. Weryfikacja kryteriów naboru do Programu INTERREG. 4. Ocena zasobów oraz możliwości organizacyjnych i finansowych partnerów do udziału w projekcie współfinansowanym z Programu INTERREG. 5. Podpisanie listu intencyjnego o współpracy. 	<p>Wsparcie procesu budowania partnerstw tj. sieciowanie partnerów z danego transgranicznego obszaru funkcjonalnego, których współpraca może przyczynić się do intensyfikacji przepływów transgranicznych i rozwoju rynków transgranicznych w ramach danego obszaru funkcjonalnego, a także do osiągnięcia celów rozwoju tego obszaru.</p>
<p>Faza cyklu życia partnerstwa – planowanie Faza projektu – planowanie</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Utworzenie zespołu projektowego po obu stronach granicy. 2. Wspólne określenie: celu i zakresu oraz harmonogramu projektu, ścieżki krytycznej i budżetu, sposobu zarządzania projektem i strukturą projektu, wymaganych efektów: produktów i rezultatów, trwałości projektu, stopnia zaangażowania partnerów w realizacji projektu, procedury komunikacji i współpracy pomiędzy partnerami oraz udziału w finansowaniu projektu. 3. Opracowanie dokumentacji aplikacyjnej – przygotowanie przez partnerów wymaganych opisów i załączników do wniosku, w tym deklaracji partnerstwa. 4. Wspólne złożenie wniosku do Programu INTERREG. 5. Uzyskanie pozytywnej decyzji o finansowaniu projektu. 6. Podpisanie umowy o dofinansowanie. 	<p>Wsparcie procesu przygotowania projektu transgranicznego przez partnerów:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. wspólne potrzeby i cele współpracy partnerów, 2. kryteria aplikowania do Programu INTERREG, 3. wzmocnienie przepływów transgranicznych i wsparcie budowy rynków transgranicznych w ramach danego obszaru funkcjonalnego, zgodnie z celami jego rozwoju, 4. dalsze sieciowanie partnerów projektu z innymi organizacjami działającymi na terenie obszaru funkcjonalnego w celu wzmocnienia interakcji transgranicznych.

cd. tab. 2.

1	2
<p>Faza cyklu życia partnerstwa – wdrażanie Faza projektu – organizacja</p> <p>1. Doprecyzowanie warunków realizacji projektu po decyzji o dofinansowaniu: współpraca partnerów związana z aktualizacją warunków realizacji projektu np. w zakresie zmiany budżetu lub harmonogramu (jeśli dotyczy).</p> <p>2. Przygotowanie projektu do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ustalenie zasad współpracy i komunikacji w transgranicznym zespole projektowym oraz zasad współpracy i komunikacji z interesariuszami po obu stronach granicy, – szczegółowy podział zadań pomiędzy partnerami, – wybór zewnętrznych wykonawców projektu po obu stronach granicy (jeśli dotyczy), – gromadzenie innych zasobów do realizacji projektu, np. informacji, – opracowanie systemu zarządzania jakością w projekcie. 	<p>Wsparcie procesu organizowania projektu transgranicznego przez partnerów:</p> <p>1. gotowość zaangażowania się podmiotów odpowiedzialnych za współzarządzanie obszarem funkcjonalnym w działania projektowe np. udział w Komitecie Sterującym projektu,</p> <p>2. rekomendowanie partnerom projektu interesariuszy działających na obszarze, którzy powinni zostać włączeni we współpracę z partnerstwem i z którymi powinna być prowadzona komunikacja w projekcie,</p> <p>3. promowanie projektu wśród interesariuszy działających na obszarze funkcjonalnym po obu stronach granicy.</p>
<p>Faza cyklu życia partnerstwa – wdrażanie Faza projektu – realizacja</p> <p>1. Zarządzanie działaniami i kontraktami w projekcie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – koordynacja i wzajemne uczestnictwo w działaniach podejmowanych przez partnerów po obu stronach granicy, – wspólna informacja i promocja projektu, – wspólna dokumentacja działań projektowych do celów raportowania i rozliczeń projektu. <p>2. Zarządzanie komunikacją pomiędzy partnerami w projekcie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zarządzanie pracą transgranicznego zespołu projektowego, – zapewnienie stałej komunikacji pomiędzy partnerami (spotkania robocze, rozmowy telefoniczne, e-mail). <p>3. Zarządzanie ryzykiem i jakością projektu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wspólne monitorowanie budżetu, harmonogramu i postępu realizacji projektu, – wspólna analiza ryzyka i wspólne podejmowanie działań zapobiegawczych, – wspólna ocena celów projektu (ilościowych, jakościowych) z perspektywy oczekiwań i potrzeb każdego partnera. 	<p>Wsparcie procesu realizacji projektu transgranicznego przez partnerów:</p> <p>1. budowanie synergii projektu z innymi działaniami realizowanym na obszarze funkcjonalnym po obu stronach granicy,</p> <p>2. sieciowanie partnerstw realizujących projekty komplementarne w ramach danego obszaru funkcjonalnego,</p> <p>3. podejmowanie działań wspierających intensyfikację przepływów transgranicznych i wsparcie budowy rynków transgranicznych w ramach danego obszaru funkcjonalnego, z wykorzystaniem rezultatów projektów transgranicznych realizowanych przez partnerów.</p>

cd. tab. 2.

1	2
<p>Faza cyklu życia partnerstwa – ewaluacja Faza projektu – zakończenie</p> <p>1. Rozliczenie projektu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozliczanie płatności w projekcie po obu stronach granicy, – zebranie dokumentacji projektu od obu partnerów, – przygotowanie wspólnego raportu z realizacji projektu, – wspólny udział w monitorowaniu realizacji projektu. <p>2. Ocena efektywności projektu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ewaluacja projektu – porównanie osiągniętych wyników z założeniami wynikającymi z planu, – jakościowa ocena działań prowadzonych po obu stronach granicy. 	<p>Wsparcie procesu zakończenia projektu transgranicznego przez partnerów poprzez przeprowadzenie oceny rezultatów projektu z punktu widzenia ich wpływu na cele rozwoju danego obszaru funkcjonalnego, przede wszystkim wpływu na przepływy transgraniczne i rozwój rynków transgranicznych w ramach danego obszaru funkcjonalnego.</p>
<p>Faza cyklu życia partnerstwa – transformacja Faza projektu – utrzymanie trwałości i długoterminowe wykorzystanie rezultatów projektu</p> <p>1. Rewizja partnerstwa pod kątem diagnozy bieżących potrzeb i oczekiwań partnerów, ocena potrzeby partnerstwa w kontekście wymagań trwałości projektu.</p> <p>2. Określenie realnych możliwości udziału (organizacyjnego i finansowego) każdej ze stron w współpracy – w bardziej rozbudowanych partnerstwach – w celu ewentualnego opracowania strategii partnerstwa.</p> <p>3. Podpisanie umowy o stałej współpracy.</p>	<p>Wsparcie procesu podtrzymania i rozwoju partnerstwa po zakończeniu projektu tj. w okresie trwałości i po jego upływie poprzez doradztwo w zakresie zmiany lub rozszerzenia obszaru współpracy zgodnie z celami rozwoju danego obszaru funkcjonalnego, przede wszystkim pod kątem pozytywnego wpływu na przepływy transgraniczne i rozwój rynków transgranicznych w ramach danego obszaru funkcjonalnego.</p>

Źródło: badania własne.

Z tej perspektywy samo wdrożenie mechanizmu współzarządzania transgranicznym obszarem funkcjonalnym, określenie wspólnej strategii działania i wyznaczenie wspólnych celów wydaje się jedynie pierwszym krokiem do efektywnego rozwoju takich obszarów, gdyż na dalszym etapie dużo większego znaczenia nabiera współpraca z interesariuszami, w tym z partnerami projektów transgranicznych, którzy w praktyce kształtują przepływy transgraniczne i wpływają na rozwój rynków transgranicznych. Dlatego też to zagadnienie zostało tak mocno wyeksponowane w pracy poświęconej transgranicznym obszarom funkcjonalnym, a w szczególności zaprezentowane zostały wieloaspektowe

związki pomiędzy zarządzaniem partnerstwami transgranicznymi, zarządzaniem projektem transgranicznym oraz współzarządzaniem rozwojem transgranicznych obszarów funkcjonalnych.

Podsumowanie

Przedstawione w niniejszej pracy uwarunkowania zarządzania partnerstwami realizującymi projekty transgraniczne w ramach transgranicznych obszarów funkcjonalnych wskazują, że te skupiska powiązań oraz interakcji transgranicznych mogą stanowić koła zamachowe procesów integracyjnych w euroregionach. Wyznaczenie na obszarze Euroregionie Śląsk Cieszyński pięciu transgranicznych obszarów funkcjonalnych daje asumpt do podejmowania dalszych działań pogłębiających integrację, które zgodnie z rysunkiem 1 muszą także uwzględniać zmianę uwarunkowań otoczenia transgranicznego wywołaną konsekwencjami pandemii COVID-19.

Bez wątpienia na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński jeszcze przed pandemią osiągnięto wysoki poziom współpracy transgranicznej⁵⁴, cechującej się różnorodnością partnerstw i wysoką wartością dodaną płynącą z realizowanych na tym obszarze projektów dofinansowanych z Programu INTERREG, w tym mikroprojektów. Miało to istotny wpływ na poziom odporności euroregionu na kryzysy i wstrząsy wywołane pandemią COVID-19, co potwierdzają badania z lat 2021–2023. Wynika z nich, iż większość powiązań funkcjonalnych i kooperacyjnych szybko i systematycznie się odbudowuje, a kluczowe dla tego regionu transgraniczne rynki np. pracy czy czasu wolnego szybko wracają do stanu sprzed pandemii. Transgraniczny rynek edukacyjny, czy też współpraca instytucjonalna samorządów również wracają do stanu sprzed pandemii, z tym, że pewne formy działań zostały już na stałe zvirtualizowane np. robocze spotkania projektowe, praca zdalna czy edukacja online). Istnieją zatem przesłanki, aby wykorzystać kolejną perspektywę finansową Unii Europejskiej tj. lata 2021–2027 do pogłębienia integracji w ramach transgranicznych

⁵⁴ M. Olszewski, *The Benefits and Challenges for Cross-border Cooperation in the Cieszyn Silesia Euroregion*, "Journal of Cross-border Studies" 2016, No. 6.

obszarów funkcjonalnych, dzięki realizacji kolejnych projektów transgranicznych w partnerstwach, co przedstawiono w tabeli 2.

Euroregion Śląsk Cieszyński wyróżnia się licznymi inicjatywami dotyczącymi zarządzania rozwojem pogranicza, co urzeczywistnia się m.in. w tematyce realizowanych projektów i dużej staranności w opracowywaniu dokumentów planistycznych, strategicznych, zawsze z wykorzystaniem podejścia partycypacyjnego. Istnieją zatem na tym obszarze odpowiednie warunki, aby umacniać wzajemne zaufanie w relacjach transgranicznych⁵⁵, skupiając się na różnorodności interakcji oraz powiązań funkcjonalnych i przestrzennych na wyodrębnionych w euroregionie transgranicznych obszarach funkcjonalnych. Docelowo, za zgodą interesariuszy z obu stron granicy, należy rozszerzyć kompetencje stowarzyszeń zarządzających euroregionem, nadając im uprawnienia do współzarządzania wyodrębnionymi na terenie euroregionu pięcioma transgranicznymi obszarami funkcjonalnymi. Przywołane wyżej badania z lat 2021–2023 potwierdzają, iż w wymiarze sektorowym, tj. na analizowanych transgranicznych rynkach istnieją silne tendencje kooperacyjne, nadal widoczna jest strona popytowa i podaźowa, a także utrzymuje się określone zapotrzebowanie na wymianę transgraniczną. Dzieje się to mimo długotrwałego negatywnego wpływu pandemii COVID-19 na funkcjonowanie pogranicza, przede wszystkim obszarów położonych bezpośrednio przy granicy państwowej, gdzie mobilność transgraniczna jest elementem życia codziennego⁵⁶. Można zatem postawić wniosek, że poziom odporności tego obszaru na wstrząsy i kryzysy wywołane pandemią COVID-19 jest wysoki, a integracja transgraniczna jest na tyle zaawansowana, że istnieją wszelkie przesłanki do dalszego rozwoju transgranicznych obszarów funkcjonalnych w Euroregionie Śląsk Cieszyński.

Artykuł opracowany został na podstawie badań realizowanych w ramach projektu „EUREGIO-INFO”, który otrzymał dofinansowanie z programu INTERREG

⁵⁵ H. Bohm, *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From de-bordering to re-bordering?*, "Moravian Geographical Reports" 2021, Vol. 29(2).

⁵⁶ J. Haist, L. Novotný, *Moving across Borders: The work life experiences of Czech cross-border workers during the COVID-19 pandemic*, "JCMS: Journal of Common Market Studies" 2023, Vol. 61(1), s. 124–142.

V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa (numer projektu: CZ.11.4.1 20/0.0/0.0/20_032/0002847)

Literatura

- Bohm H., *The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From debordering to re-bordering?*, “Moravian Geographical Reports” 2021, Vol. 29(2).
- Capello R., Caragliu A., Fratesi U., *Breaking Down the Border: Physical, Institutional and Cultural Obstacles*, “Economic Geography” 2018, No. 94.
- Capello R., Caragliu A., Fratesi U., *Measuring border effects in European cross-border regions*, “Regional Studies” 2018, No. 52.
- Decoville A., Durand F., Sohn C., Walther O., *Comparing cross-border metropolitan integration in Europe: Towards a functional typology*, “Journal of Borderlands Studies” 2013, Vol. 28(2).
- Dixon M.L., Gross J.J., *Dynamic network organization of the self: implications for affective experience*, “Current Opinion in Behavioral Sciences” 2021, No. 39.
- Evrard E., Engl A., *Taking stock of the European grouping of territorial cooperation (EGTC): From policy formulation to policy implementation*, [in:] *European Territorial Cooperation: Theoretical and empirical approaches to the process and impacts of cross-border and transnational cooperation in Europe*, Springer International Publishing, Cham 2018.
- Faludi A., *EU territorial cohesion, a contradiction in terms*, “Planning Theory & Practice” 2016, Vol. 17(2).
- Functional Areas in Member States of the Council of Europe*, Preparatory Study for the 17th Session of the Council of Europe Conference of Ministers Responsible for Spatial Planning (CEMAT), Ministerul Dezvoltării Regionale, Administrației Publice și Fondurilor Europene, CEMAT, Bucharest 2017.
- Furmankiewicz M., Forys M., *Partnerstwa terytorialne na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w polskiej części Sudetów – historia powstania i pierwsze efekty działań*, [w:] M. Furmankiewicz, J. Jadczyk (red.), *Problemy współpracy na rzecz ekorozwoju Sudetów*, Akademia Rolnicza we Wrocławiu, Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2006.

- Haist J., Novotný L., *Moving across Borders: The work life experiences of Czech cross-border workers during the COVID-19 pandemic*, "JCMS: Journal of Common Market Studies" 2023, Vol. 61(1).
- Henriques C. et al., *The Territorial Agenda 2030: Towards a common language? A review of a conceptual framework*, 2021.
- Jakubiec M., Kurowska-Pysz J., *Jakość kształcenia zawodowego na pograniczu polsko-czeskim jako determinanta konkurencyjności przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2013, s. 23.
- Jakubowski A., Miszczuk A., *New approach towards border regions in the Territorial Agenda 2030*, "Europa XXI" 2021, No. 40.
- Jakubowski A., Trykacz K., Studzieniecki T., Skibiński J., *Identifying cross-border functional areas: conceptual background and empirical findings from Polish borderlands*, "European Planning Studies" 2021, Vol. 30(12).
- Kaucic J., Sohn C., *Mapping the cross-border cooperation 'galaxy': An exploration of scalar arrangements in Europe*, "European Planning Studies" 2021, Vol. 30(12).
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r., Warszawa 2011.
- Kurowska-Pysz J., *Wykorzystanie wiedzy w rozwoju euroregionalnych partnerstw transgranicznych*, [w:] K. Perechuda, I. Chomiak-Orsa (red.), *Wiedza w kreowaniu przedsiębiorczości*, Sekcja Wydawnictw Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2014.
- Kurowska-Pysz J., *Zarządzanie partnerstwami transgranicznymi organizacji uczących się*, PWN, Warszawa 2018.
- Kurowska-Pysz J., Castanho R.A., Naranjo Gómez J.M., *Cross-border cooperation: the barriers analysis and the recommendations*, "Polish Journal of Management Studies" 2018, No. 17.
- Kurowska-Pysz J., Szczepańska-Woszczyzna K., Štverková H., Kašík J., *The catalysts of cross-border cooperation development in euroregions*, "Polish Journal of Management Studies" 2018, Vol. 18(1).
- Kurowska-Pysz J., Jakubowski A., Spirajevs E., Studzieniecki T., *Identification of key elements for creating the touristic cross-border functional area at the Lithuanian – Polish border*, European Commission, DG REGIO, 2021.
- Ładysz J., *Delimitacja transgranicznych obszarów funkcjonalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2022.

- Medeiros E., *The role of European Territorial Cooperation (ETC) in EU cohesion policy*, [in:] E. Medeiros (ed.), *European Territorial Cooperation*, The Urban Book Series, Springer, Cham 2018.
- Michalewska-Pawlak M., *Wpływ wieloletnich ram finansowych 2021–2027 Unii Europejskiej na zarządzanie rozwojem regionalnym w Polsce*, “Polityka i Społeczeństwo” 2019, Vol. 17(03).
- Mikuła B., Pirtruszka-Ortyl A., Potocki A. (red.), *Podstawy zarządzania przedsiębiorstwami w gospodarce opartej na wiedzy*, Difin, Warszawa 2007.
- Olszewski M., *The Benefits and Challenges for Cross-border Cooperation in the Cieszyn Silesia Euroregion*, “Journal of Cross-border Studies” 2016, No. 6.
- Perkmann M., *Euroregions: institutional entrepreneurship in the European Union*, [in:] *Globalization, regionalization and cross-border regions*, Palgrave Macmillan, London 2002.
- Perkowski M. (red.), *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, Fundacja Prawo i Partnerstwo, Białystok 2010.
- Raport końcowy podsumowujący badania jakościowe oraz ilościowe realizowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO”: Wpływ przyjętych środków epidemiologicznych związanych z pandemią COVID-19 na transgraniczne rynki Euroregionu Śląsk Cieszyński*, Dokument niepublikowany, Katowice 2023.
- Romano N.C., Pick J.B., Roztocki N., *A motivational model for technology-supported cross-organizational and cross-border collaboration*, “European Journal of Information Systems” 2010, Vol. 19(2).
- Rozporządzenie (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1783/1999, pobrane z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=celex:32006R1080> [dostęp: 10.07.2023].
- Sohn C., *Cross-border regions*, [in:] *Handbook on the geographies of regions and territories*, Edward Elgar Publishing, 2018.
- Sohn C., Christopoulos D., Koskinen J., *Borders moderating distance: a social network analysis of spatial effects on policy interaction*, “Geographical Analysis” 2020, Vol. 52(3).
- Sohn C., Stambolic N., *The urban development of European border regions: a spatial typology*, “Europa Regional” 2015, Vol. 21(4).
- Strategia rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński na lata 2021–2027*, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, grudzień 2021.

- Szmigiel-Rawska K., Dołzbłasz S., *Trwałość współpracy przygranicznej*, CeDeWu, Warszawa 2012.
- Szromnik A., *Marketing terytorialny*, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010, s. 238, 248.
- Szromnik A., *Marketing terytorialny. Miasto i region na rynku*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Turner C., Chilla T., Hippe S., *Cross-border integration patterns in the context of domestic economic development: A case study of the Upper Rhine*, "Europa XXI" 2022.
- Van Houtum H., *III European perspectives on borderlands: an overview of European geographical research on borders and border regions*, "Journal of Borderlands studies" 2000, Vol. 15(1).
- Wróblewski Ł. (red.), *Polsko-czeska współpraca transgraniczna w świetle wyzwań pandemicznych i postpandemicznych*, „TRANSCARPATICA. Prace EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego” 2022, t. VIII.

Joanna Kurowska-Pysz, Łukasz Wróblewski, Ingrid Majerová

Podmínky řízení vzájemných česko-polských partnerství v přeshraničních funkčních oblastech v Euroregionu Těšínské Slezsko – postpandemická perspektiva

S h r n u t í

Cílem publikace je identifikace řídicích procesů v oblasti budování a rozvoje vzájemných česko-polských partnerství v rámci přeshraničních funkčních oblastí, které byly stanoveny na území Euroregionu Těšínské Slezsko na základě záznamů ve strategickém plánu na období 2021–2027. V této kapitole byly nastíněny podmínky navazování a rozvoje česko-polských partnerství na základě přeshraničních projektů, spolufinancovaných z programu INTERREG, a zároveň představen náčrt společensko-ekonomických teorií spojených s vytvářením přeshraničních funkčních oblastí. Autoři s využitím výsledků průzkumů prováděných v letech 2021–2023 v rámci projektu „EUREGIO-INFO” diagnostikovali vliv pandemie COVID-19 na rozvoj vzájemných společenských vztahů v Euroregionu Těšínské Slezsko a zároveň naznačili směry aktivit, které se mohou přičinit k posílení spolupráce v rámci přeshraničních funkčních oblastí na území tohoto euroregionu. Za klíčové determinanty zmíněného projektu byly stanoveny mj. nezbytnost

vzájemné důvěry v přeshraničních vztazích, zavedení modelu koordinace přeshraniční spolupráce a další rozvoj těchto partnerství na institucionální a společenské úrovni, intenzifikace přeshraničního pohybu a zároveň posilování odolnosti přeshraniční spolupráce vůči otřesům a krizím, jakou byla např. pandemie COVID-19. Studii uzavírají doporučení týkající se možnosti využití přeshraničních funkčních oblastí jako motoru prohlubování procesů integrace v Euroregionu Těšínské Slezsko.

Klíčová slova: vzájemné vztahy, přeshraniční spolupráce, přeshraniční partnerství, přeshraniční funkční oblast, přeshraniční projekt, pandemie COVID-19

Joanna Kurowska-Pysz, Łukasz Wróblewski, Ingrid Majerová

Podmienky riadenia poľsko-českých partnerstiev v cezhraničných funkčných oblastiach v Euroregióne Tešínske Sliezsko

Z h r n u t i e

Účelom tejto publikácie je identifikácia procesov riadenia súvisiacich s formovaním a rozvojom poľsko-českých partnerstiev v rámci cezhraničných funkčných oblastí, ktoré boli stanovené na území Euroregiónu Tešínske Sliezsko na základe ustanovení strategického dokumentu na obdobie 2021–2027. Kapitola načrtáva podmienky nadväzovania a rozvoja poľsko-českých partnerstiev na základe cezhraničných projektov spolufinancovaných programom INTERREG a tiež poskytuje prehľad sociálno-ekonomických teórií súvisiacich s tvorením cezhraničných funkčných oblastí. Na základe výsledkov výskumu realizovaného v rokoch 2021–2023 v rámci projektu „EUREGIO-INFO“ autori diagnostikovali vplyv pandémie COVID-19 na rozvoj spoločenských vzťahov v Euroregióne Tešínske Sliezsko a naznačili smery aktivít, ktoré môžu prispieť k zintenzívneniu spolupráce v rámci cezhraničných funkčných oblastí v euroregióne. Za hnaciu silu tohto projektu sa považovali okrem iného potreba budovania vzájomnej dôvery v cezhraničných vzťahoch, realizácia modelu koordinácie cezhraničnej spolupráce a ďalší rozvoj týchto partnerstiev na inštitucionálnej a sociálnej úrovni, zintenzívnenie pohybu cez štátne hranice a posilnenie odolnosti cezhraničnej spolupráce na šoky a krízy, ako je pandémia COVID-19. V závere práci sa nachádzajú odporúčania ohľadom možnosti využitia cezhraničných funkčných oblastí ako zotrvačníkov pre prehlbovanie integračných procesov v Euroregióne Tešínske Sliezsko.

Klíčové slová: vztahy, cezhraničná spolupráca, cezhraničné partnerstvo, cezhraničný funkčný región, cezhraničný projekt, pandémia COVID-19.

Joanna Kurowska-Pysz, Łukasz Wróblewski, Ingrid Majerová

Determinants of the management of Polish-Czech partnerships in border functional areas in the Cieszyn Silesia Euroregion

S u m m a r y

The aim of the publication is to identify the management processes concerning the formation and development of Polish-Czech partnerships within the cross-border functional areas that have been delimited in the area of the Cieszyn Silesia Euroregion on the basis of the provisions of the strategic document for the period 2021–2027. The chapter describes conditions for establishing and developing Czech and Polish partnerships through cross-border projects co-financed by the INTERREG program, as well as the outline of socio-economic theories related to the creation of cross-border functional areas. Using the results of research conducted in the years 2021–2023 as a part of the „EUREGIO-INFO” project, the authors analyzed the impact of the COVID-19 pandemic on the development of social relations in the Cieszyn Silesia Euroregion and identified courses of action which could contribute to the intensification of cooperation in cross-border functional areas in this Euroregion. As key determinants of the project the following issues have been identified: necessity to establish mutual trust in cross-border partnerships, implementation of a coordination model for cross-border cooperation and further development of the relations in institutional and social terms, intensification of cross-border flows, as well as strengthening the resilience of cross-border cooperation to shocks and crises such as the COVID-19 pandemic. The paper is completed with recommendations on how to use cross-border functional areas as flywheels for deepening integration processes in the Cieszyn Silesia Euroregion.

Key words: relations, cross-border cooperation, cross-border partnership, cross-border functional area, cross-border project, COVID-19 pandemic

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKACZAMY GRANICE
2014—2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

SLEZSKÁ
UNIVERZITA

Akademia WSB

Gdybowa, Gliwice, Kraków, Cieszyń, Żywiec, Olkusz, Głwice, Tychy

Publikacja powstała w ramach projektu „EUREGIO-INFO” dofinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Interreg V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa CZE